

Универзитет у Београду

Факултет безбедности

Национални суверенитет слабих и недовршених држава, студија
случаја: Босна и Херцеговина

МАСТЕР РАД

Ментор:

Др Мирослав Младеновић

редовни професор

Кандидат:

Милица Милошевић

Број индекса: 23/15

Београд, 2017.

Садржај

Увод.....	1
1. Методолошки оквир истраживања.....	2
1.1. Проблем истраживања.....	2
1.2. Предмет истраживања.....	7
1.2.1. Теоријско одређење предмета истраживања.....	8
1.2.2. Операционално одређење кључних појмова.....	9
1.2.3. Просторно одређење предмета истраживања.....	11
1.2.4. Временско одређење предмета истраживања.....	11
1.2.5. Дисциплинарно одређење предмета истраживања.....	11
1.3. Циљеви истраживања.....	11
1.3.1. Научни циљ истраживања.....	11
1.3.2. Практични циљ истраживања.....	12
1.4. Хипотетички оквир истраживања.....	12
1.5. Методе и технике истраживања.....	13
2. Појам, елементи и основне карактеристике државе.....	15
2.1. Одређења државе.....	15
2.2. Теорија друштвеног уговора.....	21
2.3. Теорија државног разлога.....	24
2.4. Појам и основне карактеристике суверенитета.....	26
2.5. Држава и глобализација.....	29
2.6. Теорије о савременом систему држава.....	35
2.6.1. Неореализам.....	35
2.6.2. Неолиберални институционализам.....	37
3. Појам и различита схватања слабих и недовршених држава.....	39
3.1. Одређење и карактеристике слабих и недовршених држава.....	39
3.2. Међународно право и проблем слабих и недовршених држава.....	46
4. Босна и Херцеговина као слаба и недовршена држава.....	51
4.1. Утицај међународне заједнице на формирање Босне и Херцеговине.....	51
4.2. Формирање Босне и Херцеговине као сложене државе.....	57
4.3. Уставно устројство (Дејтонски мировни споразум).....	62

4.4. Фактори који БиХ чине слабом и недовршеном државом	66
Закључак	70
Прилози.....	72
Литература:.....	76

Увод

Од настанка Вестфалског система држава главни носиоци суверенитета биле су државе. Током читаве историје државе су доживљавале трансформацију условљену бројним променама до којих је дошло на међународној сцени. Стицањем суверенитета који се приписује искључиво држави, државе су биле једини актери међународне политике. Међутим, после Другог светског рата долази до бројних промена у међународним односима и до редеоинисања појма суверенитета. На међународној сцени постају значајни и утицајни и неки други актери попут транснационалних корпорација, међувладиних организација (Организација Уједињених нација), међународних невладиних организација (Greenpeace, Amnesty International) и глобалних социјалних покрета. Државе су још увек једини међународноправно признати носиоци суверенитета, али тај суверенитет има значење које је значајно другачије од суверенитета у његовом изворном облику. Иако су међународним конвенцијама све државе признате као самосталне и равноправне, бројни примери нам показују да државе у различитој мери могу испољавати свој суверенитет. Тако Френсис Фукујама (Francis Fukuyama) говори о такозваним слабиим или неуспелим државама. Ако погледамо начин функционисања ових држава и овлашћења њихових институција видећемо да оне нису сасвим независне и слободне. Једна од таквих држава је Босна и Херцеговина, држава са специфичним државним уређењем и са делимично страном управом. Држава коју друге надгледају не би ли процениле степен њене државности и самосталности.

Иако је суверенитет у значајној мери трансформисан далеко од тога да можемо рећи да је ово превазиђен појам. Најбољи доказ за то су бројни нерешени сукоби широм света који су унутрашњег карактера и који трају зато што нека национална или етничка група жели стицање сопствене независности и суверенитета.

Од завршетка Другог светског рата па надаље долази до развоја концепта људских права која су бројним међународним конвенцијама гарантована свим становницима без обзира на државу у којој живе. Од 1948. године на снази је Универзална декларација о људским правима, те свуда у свету постоје примери хуманитарних интервенција под изговором кршења људских права. Спорно је питање да ли свака држава има искључиво право да брине о становништву које се налази на њеној територији или се неки страни актери могу умешати ради заштите људских права и спречавања ескалације сукоба. Међународно право често се тумачи на различите начине у зависности од интереса одређених великих сила.

Највећи број држава у савременом свету није етнички хомоген. Различите државе на различите начине односе се према националним мањинама, а неадекватна решења за однос према овом делу популације често доводе до унутрашњих сукоба који могу имати погубне последице за становништво. Босна и Херцеговина представља једну такву државу, стога ће ова држава бити предмет анализе у наставку рада.

1. Методолошки оквир истраживања

1.1. Проблем истраживања

Савремене државе претрпеле су многе промене у односу на државе коју су постојале пре неколико векова. Међутим, поред све бројнијих заговорника глобализације и стварања светске државе, државе су остале најзначајнији облик организовања људи у једну политичку заједницу. Кантове идеје о вечном миру и федерализму слободних држава остају недостижни идеал. Како Хегел (Georg Wilhelm Friedrich Hegel) наводи држава је „врхунац историјског развоја” (Винсент, 2009).

Међународно право не садржи дефиницију државе. Да би се једна јединка сматрала државом потребно је да испуњава следеће критеријуме: 1) утврђена територија, 2) постојано становништво и 3) суверена власт (Аврамов, Крећа, 2009). Неки облици политичког удруживања постојали су у доба феудализма, али власт је била локалног карактера и заснивала се на уговорним односима. Такође, у овом периоду значајан је био утицај цркве и верских поглавара због чега се дуго водила борба између верских и световних владара око освајања власти над територијом и становништвом (Кревелд, 2012). У периоду од 15. до 18. века долази до стварања јаким апсолутистичких држава у Европи. То су биле апсолутне монархије у Француској, Пруској, Аустрији, Шпанији и Русији и уставне монархије и републике у Енглеској и Холандији (Хелд, 1997). Апсолутни монарх био је једини господар целокупне територије и становништва, одлучивао је о вођењу ратова и располагао је државном имовином. Управо су развој војске, а касније и полиције, као и прикупљање све више финансијских средстава довели до увећања моћи државе. Власт је централизована, и долази до развоја јавне администрације која ће имати важну улогу у држави (Кревелд, 2012).

Од настанка модерне државе која самостално доноси и спроводи законе на својој територији можемо говорити и о њеном суверенитету. Најзначајнији теоретичари суверенитета свакако су Томас Хобс (Thomas Hobbes) и Жан Боден (Jean Bodin). Велики допринос дали су и теоретичари државног уговора Џон Лок (John Locke) и Жан-Жак Русо (Jean-Jacques Rousseau), као и Монтаскје (Montesquieu) који је говорио о подели власти на три гране, при чему оне нису међусобно супротстављене већ само омогућавају боље функционисање државне власти. Тако долази до поимања државе као једне вештачке личности, одвојене од њених поданика. За Хобса то је такозвани „левијатан“ који омогућава људима да се заштите једни од других јер у природном стању појединци су у сталној опасности једни од других. Само на тај начин биће успостављен сигуран и безбедан политички поредак. Према Хобсу суверенитет мора бити самообнављајућ, недељив и апсолутан, док при томе суверен нема право да повреди појединце (Хелд, 1997). Боден у свом делу „Шест књига о републици“ први разматра разлику између власти унутар кућног поседа коју је имао на пример господар над робовима и политичке моћи која је постојала међу људима (Кревелд, 2012). Суверенитет дефинише као „највишу власт

над поданицима и грађанима која није ограничена законом“ (Мирашчић, 2012: 21). Суштина владарева власти је у његовој законодавној делатности, док су њена ограничења природно право, међународно право и приватна својина (Мирашчић, 2012). Хобс је сматрао да међународним односима владају похлепа, страх и жудња за моћи и да постоји рат сваког против свих (Кревелд, 2012). Развојем теорије државног суверенитета долази и до јачања државне власти у стварности.

Реалистичка школа међународних односа у складу је са Хобсовим схватањем. За реалисте систем суверених држава је анархичан. То не подразумева да су државе у сталном рату и да у међународном систему влада неред, већ да не постоји врховни ауторитет над свим државама који би осигурао поштовање међународног права.

Вестфалским миром 1648. године први пут је широко прихваћен принцип суверенитета у међународним односима (Хелд, 1997). „Свет је подељен на суверене државе које не прихватају никакву вишу власт“ (Хелд, 1997: 99). Очигледно је да се овај систем односио само на европске државе, ако узмемо у обзир да су ове државе имале бројне колоније у Африци, Азији и Америци. Каснијим прихватањем права народа на самоопредељење Вестфалски систем значајно је уздрман. Појам суверенитета више се не везује само за државу већ и за нацију. Тако се развијају теорије о националном суверенитету који у себи садржи захтев за „потпуном историјском, етничком, културном, етичком, обичајном, језичком и религијском идентификацијом нација, признавањем њихове самосвојности и легитимисањем права на државност“ (Мирашчић, 2012: 19).

У 18. веку јављају се прве теорије о нацијама и национализму које су имале позитивну конотацију. Један од најзначајних теоретичара национализма је Жан-Жак Русо који је сматрао да је човек по природи добар и да га обликује заједница у којој је рођен и одрастао. Заједница представља заједничку личност коју представља општа воља (Кревелд, 2012). Посебност једне нације, њену културу, карактер наглашавао је у Немачкој Јохан Готфрид фон Хердер (Johann Gottfried Herder). Циљ ових теоретичара није био истицање супериорности једне нације у односу на друге. У 18. веку долази и до трансформисања национализма у масовни покрет (Кревелд, 2012). Најпре у Француској а касније и у другим Европским земљама долази до стварања јединственог званичног језика, одржавања свечаних народних церемонија, успостављања државних празника, усвајања државних обележја. Због претеране одушевљености сопственом нацијом и тежњама да се прошири сопствена држава у 19. и 20. веку вођени су бројни ратови, а подела људи на нације добија негативан предзнак.

Неки теоретичари попут Џона Стјуарта Мила (John Stuart Mill) сматрали су да је немогуће успоставити стабилан и ефикасан државни поредак ако у држави живе припадници различитих група (Мирашчић, 2012). Због проблема са којима су се суочили припадници мањинских нација у одређеним државама, нарочито током Другог светског рата када је више милиона људи страдало само због свог националног идентитета развија

се концепт људских права. Долази до покушаја држава да бројним међународним конвенцијама и стварањем међувладиних организација побољшају квалитет човековог живота. Једна од најбитнијих промена уведена је Повељом Уједињених нација, јер Савет безбедности у случају претње миру или повреди мира и агресије може да предузме одговарајуће мере којима се угрожава суверенитет одређене државе (Нешковић, 2007).

Од краја Другог светског рата можемо говорити о моделу Повеље УН-а у међународном систему држава (Мирашчић, 2012). Иако су све суверене државе једнаке очигледно је да су неке јаче самим тим што се у Савету безбедности налази само пет најмоћнијих држава, а овај орган између осталог и одлучује о употреби силе. Повељом се уводи идеја колективне одбране и колективне безбедности свих држава чланица међународне заједнице (Аврамов, Крећа, 2009). Како је наведено у члану 2. тачка 7. „ништа у овој Повељи не овлашћује Уједињене нације да се мешају у питања која се у суштини налазе у унутрашњој надлежности сваке државе нити захтева од чланова да таква питања износе на решавање на основу ове Повеље; али ово начело неће утицати на примену принудних мера предвиђених у глави 7“ (Повеља Уједињених нација). У глави 7 предвиђа се да „Савет безбедности утврђује да ли постоји претња миру, повреда миру, или агресија и даје препоруке или одлучује које ће се мере предузети у складу са члановима 41 и 42, да би се одржали или воспоставили међународни мир и безбедност“ (Повеља Уједињених нација). Иако је свим државама чланом 2. став 4. забрањено да прете силом или употребљавају силу против територијалног интегритета или политичке независности сваке друге државе по члану 51 држава има право на индивидуалну или колективну самоодбрану у случају оружаног напада (Аврамов, Крећа, 2009).

Међународне војне снаге УН-а учествовале су, између осталог, и у решавању сукоба на простору бивше Југославије. 25. септембра 1991. Савет безбедности увео је ембарго на увоз оружја. Резолуцијом 713 УН укључују се у процес који је започела Европска заједница и одмах примењују принудне мере (Аврамов, Крећа, 2009). Разлог за то је била наводна претња међународном миру и безбедности, при чему УН не штите своју чланицу Југославију већ сецесионистичке републике. Најпре је започета операција са мандатом очувања мира, а у фебруару 1992. године формиране су снаге за заштиту (УНПРОФОР) које су у почетку имале нешто више од 10 000 лица али се њихов број повећавао. Бомбардовање Книнске крајине извршено је 4. августа 1995. године (Аврамов, Крећа, 2009).

На примеру бивше Југославије можемо анализирати који све фактори доводе до урушавања суверенитета једне државе. То су:

- 1) транснационалне владине организације – у случају Југославије показао се велики утицај овог фактора на опстанак, односно распад државе и признање сецесионистичких република;

2) захтеви за аутономијом и независношћу појединих националних група – Југославија није имала право решење за адекватно признање културних и етничких разлика, нарочито током 90-их када долази до бујања националистичке реторике;

3) економска глобализација – притисак од стране западних сила за увођењем отвореног тржишта, дерегулације и денационализације економије, масовно померање производње, међународни криминал;

4) политичка глобализација – ова врста глобализације различито утиче на различите државе. Како Вучина Васовић наводи постоје велике и моћне заштитничке државе које су предводници глобализације. Према мањим државама оне се понашају или заштитнички, или су према њима неутралне или су немилосрдне и тиме одређују њихов напредак и развој. Најмоћније државе сматрају себе изузетим од међународног права и често спроводе своју правду хуманитарним интервенцијама или превентивним ратом. САД су, по мишљењу бројних аутора, задужене за глобално управљање, о чему сведочи чињеница да су САД ангажовале свој војни потенцијал у $\frac{3}{4}$ од 192 земље света (Васовић, 2010);

5) регионализација – поред глобализације регионализација је још један начин повезивања држава који се нагло развијао од завршетка Другог светског рата. Овај процес карактеристичан је за државе које су географски блиске и које овим путем остварују интензивнију политичку, економску и културну сарадњу. Бројни су примери регионалних организација у свету: Европска унија, Афричка унија, АСЕАН, КАРИКОМ. Уласком у неки од регионалних облика сарадње, држава неминовно жртвује део суверенитета. На глобалном нивоу, то је тежња за унификацијом политичких система, наметање решења, воље и сл.

Одређени аутори попут Фукујаме заступају тезу о „крају историје“ до кога је дошло завршетком хладног рата и окончања поделе света на блокове. Тако се у савременој литератури говори о „новом светском поретку“ који промовишу пре свих САД. Како Војислав Мићовић наводи константа у укупној америчкој стратегији од завршетка Другог светског рата је опсесија САД да имају примат и водећу улогу у свету. „Америка држи многе земље под својим политичким и економским патронатом са разним степенима и моделима зависности, њене оружане снаге су увеле окупациони режим у једном броју земаља, а поједине земље или њихови делови на европском континенту, попут Босне и Херцеговине и Косова претворени су у класичне протекторате под патронатом САД и њихових НАТО савезника из Западне Европе“ (Мићовић, 2008: 28).

Када говоримо о глобализацији различита су мишљења о степену њеног значаја. Дејвид Хелд прави разлику између три схватања глобализације:

1. Хиперглобализам – традиционалне државе постају вештачке и неодрживе јединице у глобалној економији. Глобализација је пре свега економски процес који доводи

до денационализације привреда, долази до стварања глобалног тржишта, формирања институција глобалног управљања и укрштања култура. Све ово довешће до нестанка националних држава и стварања светског поретка (Печујлић, Накарада, 2013).

2. Скептицизам – глобализација је мит, процеси повезивања држава у области економије и трговине постоје од 19. века. Регионално повезивање интензивније је од светског. Националне владе задржале су моћ одлучивања и само одлучују у којој мери ће се упустити међудржавне економске односе (Печујлић, Накарада, 2013).

3. Трансформизам – глобализација је противречан процес који доводи до политичких, економских, социјалних и културних промена. Глобализација не доводи до стварања светског друштва, баш супротно доводи до стратификације и подела. Нека друштва успешно постају део глобалног поретка а нека друга остају маргинализована (Печујлић, Накарада, 2013)

Питање мултикултурализма актуелно је за све државе које на својој територији имају припаднике различитих етничких или националних група. Мултикултурализам можемо дефинисати као „признање постојања културног (етничког) плурализма и права одређених колективитета на признавање њихових специфичности од стране одређеног друштва“ (Мирашчић, 2012: 115). Два су основна начина решавања етничких сукоба:

„1) политике елиминисања разлика – подразумевају геноцид, присилна масовна расељавања становништва, раздвајање и сецесију, интеграцију или асимилацију;

2) политике управљања разликама – подразумевају хегемонистичку контролу, арбитражу, аутономију, федерализацију, консоцијативизам или поделу моћи“ (Таталовић, 2003:13).

Етнички сукоби заправо представљају највећу опасност по европску сигурност. Више од 80 % оружаних сукоба у свету изазвано је етничким и верским разлозима (Таталовић, 2003). Земље Западне Европе релативно успешно су решиле проблем етничких и националних мањина. Најбоље решење за разлике у националности пронашле су Финска за Швеђане и Лапонце, Италија за Јужни Тирол, Немачка за Данце, Данска за Немце, као и Швајцарска давним стварањем кантона. Током историје велике проблеме због питања националности имала је Велика Британија, нарочито по питању Северне Ирске као и Шпанија која и данас има проблема са деловањем Баскијске организације ЕТА (Таталовић, 2013). Основна грешка страних теоретичара као и страних сила и организација је што су покушавале да примене моделе западноевропских земаља на државе Централне и Источне Европе без узимања у обзир историјских и културних разлика. Такође постојао је мит о етнокултурној неутралности по којем либерална држава треба у потпуности да занемари ове разлике и да стоји изнад свих етничких и националних заједница (Кимлика, 2002). Вил Кимлика (Will Kymlicka) говори о немогућности примене вишенационалних федерација (што је заправо решење за

мултикултурализам у Западној Европи) на Централну и Источну Европу. Разлози за то су:

1) наслеђе псеудофедерализма из комунистичких режима (Југославија, Чехословачка, СССР);

2) многе националне мањине у суседству имају матичну државу, самим тим постоји могућност уједињења са матичном државом;

3) историјски односи између мањина и спољних сила – често су мањине у прошлости биле припадници заједнице која је тлачила домаћи народ (Кимлика, 2002).

Специфичност Босне и Херцеговине произилази из тога што у овој држави не постоји један народ који има апсолутну већину по броју становника. Недавно, сваки од три конститутивна народа покушао је да на овим просторима створи своју државу. Не може се говорити ни о босанско-херцеговачком идентитету који надилази поделу на три нације. По завршетку рата на овом простору стране силе биле су свесне потешкоћа за постизање било каквог договора око заједничке државе, те су имале пресудну улогу у вођењу мировних преговора, постизању мира и у одређењу државног уређења новостворене државе. Занимљиво је да је Европска заједница још 1992. године прихватила независност БиХ иако је према извештају Бадинтерове комисије услов за признање права на отцепљење била потпуна контрола власти над територијом (Крастев, 2004). О неслагању сва три народа најбоље говори чињеница да је Устав Босне и Херцеговине заправо Анекс Дејтонског мировног споразума који су саставили страни стручњаци. Поједини аутори сматрају да је Босна и Херцеговина аномична држава која се налази у стању прелегитимитета. Аномична, јер због недавног рата у њој влада морална криза, док стање прелегитимитета означава процес успостављања новог типа легитимитета (Ковачевић, 2003). Ово стање је ванредно и привремено. Бројни су примери неслагања између ентитета због чега ће Европска унија и њен Високи представник имати још посла у Босни и Херцеговини.

1.2. Предмет истраживања

Предмет овог научног истраживања може се формулисати следећим питањем:

Да ли су слабе и недовршене државе суверене?

Предмет овог истраживања је различито схватање суверенитета државе у зависности од њеног положаја у односу на друге државе, историјског развоја и утицаја који има на међународна збивања. У раду ће бити спроведена студија случаја суверенитета Босне и Херцеговине која представља једну од слабих држава и чији настанак и развој су резултат деловања спољних фактора.

1.2.1. Теоријско одређење предмета истраживања

За адекватну анализу предмета истраживања овог рада потребно је применити неколико теорија.

Најпре је потребно објаснити настанак државе као главног носиоца суверенитета, стога ће бити коришћене теорија друштвеног уговора и теорија државног разлога. Теорија друштвеног уговора објашњава како и зашто је дошло до удруживања људи и преношења власти на једну вештачку творевину ради очувања сопствене сигурности и безбедности. Главни представници ове теорије су Џон Лок и Жан-Жак Русо. Теорија државног разлога проучава основне принципе на којима се заснива постојање једне државе, а кључни појам којим се објашњава однос појединца и власти јесте суверенитет. Суверена власт настаје добровљним покоравањем људи на једној територији. Највећи допринос овој теорији дали су Томас Хобс и Жан Боден.

Затим ће бити коришћена једна теорија из међународних односа, неореализам. Основне претпоставке о међународном систему држава су: системом влада анархија (одсуство врховног ауторитета који ће осигурати поштовање међународног права), међународна сарадња се тешко остварује, државе настоје да увећају моћ, а њихов главни циљ је да одрже своју позицију у систему (Волц, 2008). „Однос мањих држава према поштовању међународног права Волц (Kenneth N. Waltz) објашњава речима да што сте мањи то исправнији морате бити“ (Новичић, 2007: 14). Јаке државе допуштају себи да праве исте грешке, док се слабе државе сурово кажњавају због лоше вођене политике и погрешних поступака (Волц, 2008).

Теорије о глобализацији послужиће за објашњење промена у савременом свету и за објашњење повезаности глобализације и десуверенизације. Тврдње многих теоретичара упућују на ограниченост суверенитета неких државе у зависности од њене моћи и положаја у међународном систему држава.

Биће размотрене и теорије етницитета и мултикултурализма како би се објаснио утицај постојања различитих етничких група или националних мањина на територији једне државе на њену стабилност. Како наводи Синиша Таталовић два основна начина за решавање етничких сукоба су: 1. политика елиминисања разлика и 2. политика управљања разликама. Теорије мултикултурализма објашњавају нам различита решења за опхођење према националним мањинама. „Мултинационалне заједнице могу да се распаду у великој мери због недостатка признања једнаке вредности једне групе од стране друге“ (Тејлор, 2003: 34). Неки теоретичари попут Хантингтона (Samuel P. Huntington) сматрају да ће бити највише сукоба који су изазвани управо културним и цивилизацијским разликама. Јавне институције бројних држава критиковане су због занемаривања посебних културалних идентитета грађана (Гатман, 2003). Проблем је што је већина радова о мултикултурализму усмерена на земље либералног плурализма и што се мало анализирано питање културних и етничких разлика народа на Балкану.

1.2.2. Операционално одређење кључних појмова

Кључни појмови који ће се користити у истраживању, а који су одређени предметом истраживања и прелиминарним прегледом литературе су: суверенитет, слаба држава, глобализација, мултикултурализам као фактор дезинтеграције и Босна и Херцеговина.

- Суверенитет

„Реч суверенитет има корен у латинском термину *supremus*, *superatus* што значи највиши, врховни“ (Нешковић, 2007: 17). Идеја суверенитета карактеристична је за модерне државе. Овим термином се означава субјекат који је највиши у свом домену, независан од других субјеката (Нешковић, 2007). Овај појам послужио је као алтернативни начин схватања легитимности захтева за поседовањем власти у некадашњој борби између цркве, државе и заједнице (Хелд, 1997). Жан Боден први је формулисао потпуну теорију суверенитета по којој је суверенитет „највиша власт државе над поданицима и грађанима која није ограничена законима“ (Нешковић, 2007: 26). По многим ауторима најпотпунију теорију суверенитета формулисао је Томас Хобс. У време апсолутистичких монархија сматрало се да суверенитет припада монарху. Нешто касније развија се теорија народног суверенитета коју је заступао Жан Жак Русо и по коме суверенитет представља испуњење опште воље народа. Суверенитет је недељив, али постоје два основна вида његовог испољавања: 1) унутрашњи - унутар своје територије свака држава представља највишу власт која је правно неограничена; 2) спољашњи - свака држава може самостално одлучивати о својим односима са другим државама, о приступању међународним организацијама, о склапању међународних уговора. И данас је на снази начело неинтервенције, које подразумева да се ниједна држава не сме силом мешати у унутрашње ствари било које државе. Сам појам суверенитета представља динамичну друштвену категорију, а како Вилијем Самнер наводи суверенитет је најапстрактнији и најметафизичкији термин политичке филозофије.

- Слаба држава

Слабим државама сматрају се релативно нове државе, бивше колоније или земље које су у скоријој прошлости биле захваћене ратом. У овим земљама под различитим околностима била је присутна страна управа како би се успоставиле одређене институције и систем владања. Фукујама сматра да је у том процесу изградње државе битан културолошки фактор као и потражња домаћег становништва за одређеним институцијама. У највећем броју случајева изградње држава САД су имале пресудну улогу и настојале су да извезу неке своје институције и вредности, попут демократије. Зато су и спроведене различите врсте интервенција у свим оним државама које су сматране недемократским. Тако је Босни и Херцеговини наметнут Устав који су писали страни стручњаци и уведена је

институција Виског представника ЕУ. Поред свега тога у земљи нема праве демократије. Национални идентитет је пре свега етнички, религиозни и културолошки. Основна разлика је што су САД засноване на политичкој идеји што није случај са неким другим државама којима оне покушавају да наметну свој систем вредности (Фукујама, 2007).

- Глобализација

Глобализација представља историјски процес повезивања људи и земаља, превазилажење историјски насталих граница, пораст међусобне зависности и интеграције различитих економија, процес којим моћне капиталистичке земље либерализују светско тржиште (Ковачевић, 2013). Овај процес довео је до тога да су мултинационалне корпорације моћније од многих држава и да угрожавају суверенитет држава делујући независно од њихове контроле. Различита су мишљења аутора о самој природи глобализације. Једни сматрају да је то спонтан процес који је одувек постојао, још од настанка трговине на међудржавном нивоу, док други сматрају да је то смишљени пројекат САД ради успостављања светске доминације и поретка којим оне доминирају. Како Печујлић и Накарада наводе позитивне стране глобализације су технолошки развој, стварање космополитске културе, моћних међународних организација. Неке од негативних страна су глобализација сиромаштва, заоштравање културних конфликта, опасност од глобалног тероризма.

- Мултикултурализам као фактор дезинтеграције

Постојање различитих етничких или националних група представља један од највећих проблема савремених држава. Етнички хомогене државе представљају изузетке у савременом систему држава. Док су процеси глобализације и интеграције карактеристични за Западну Европу у Централној и Источној Европи мултикултурализам је фактор дезинтеграције, подела и узрокује борбе за настанак нових држава. На простору некадашње три државе Чехословачке, Југославије и СССР-а данас се налази преко 20 нових међународнопризнатих државе, а бројни су региони који се и данас боре за независност (Нагорно Карабах, Јужна Осетија, Абхазија, Придњестровље, Крим, Косово, Чеченија). Однос државе према припадницима мањинских нација или култура има пресудан утицај на понашање овог дела популације. Уколико у вишенационалној држави нису јасно изражени и грађански и национални принципи мањински народи имају могућност или да се асимилију или да постану грађани другог реда (Нешковић, 2007).

- Босна и Херцеговина

Још од средњег века и Тврткове државе БиХ није била независна. Постојала је као један од вилајета Турске, као окупациона зона Аустро-Угарске, као део Краљевине СХС и од 1945. године била је република унутар СФРЈ (Кецмановић, 2007). Становништво ове републике имало је подељену лојалност, републичку према БиХ и националну. БиХ као независна држава постоји од 1995. године. Паралелно са грађанским ратом вођеним на

њеној територији од 1992 – 1995. године вођени су бројни преговори о њеном послератном уређењу. Главни проблем био је пронаћи решење које ће бити прихватљиво за све три зарађене стране од којих ниједна није имала контролу над читавом територијом на којој се ратовало. Под притиском бројних међународних фактора потписан је Мировни споразум у Дејтону и донесен је Устав нове државе. Држава се данас састоји од два ентитета Федерације БиХ и Републике Српске. Босанцима и Херцеговцима после рата није пружена прилика да се изјасне да ли желе да живе заједно и на који начин, већ су им наметнута унапред дефинисана решења (Кецмановић, 2007). БиХ је по облику владавине федеративна парламентарна република. Највиши политички ауторитет у земљи је Високи представник ЕУ који има овлашћења да „неограничено интервенише у свим случајевима у којима би могла да буде угрожена реализација мировног споразума“ (Кецмановић, 2007: 266).

1.2.3. Просторно одређење предмета истраживања

Просторно предмет истраживања обухвата целокупан међународни систем држава, јер све државе формално поседују суверенитет. Ради бољег разумевања суверенитета слабих држава потребно је упоредити га са суверенитетом јаких држава. Акценат ће бити на настанку и развоју Босне и Херцеговине после распада Југославије која је још увек у процесу стицања потпуног суверенитета над својом територијом док постоје бројна неслагања око свих државних питања између њена три конститутивна народа.

1.2.4. Временско одређење предмета истраживања

Предмет истраживања обухватаће период од 17. века до данас. У 17. веку живели су и стварали бројни теоретичари државе и суверенитета. У овом веку, тачније 1648. године установљен је Вестфалски систем држава, стога је неопходно почети од овог периода ради боље анализе трансформисања улоге државе и промене значења суверенитета.

1.2.5. Дисциплинарно одређење предмета истраживања

Због своје сложености предмет истраживања захтева примену неколико дисциплина. У истраживању ће највише бити коришћене теорије из политикологије, међународних односа, историје и социологије (социологија етничких група и нација).

1.3. Циљеви истраживања

1.3.1. Научни циљ истраживања

Научни циљ истраживања је дескриптивног карактера. Рад ће садржати дескрипцију настанка и развоја појма националног суверенитета и данашње поделе на јак

и слабе државе. На примеру једне слабе државе, Босне и Херцеговине, биће проверена могућност остваривања потпуног суверенитета једне такве државе.

1.3.2. Практични циљ истраживања

Практични циљ истраживања је да се дескрипцијом трансформације појма националног суверенитета на примеру Босне и Херцеговине укаже на проблем неједнакости између држава и ускраћеност одређених народа да самостално одлучују о уређењу и функционисању своје државе. Још један практичан циљ је да рад може бити подстицај за нова слична истраживања.

1.4. Хипотетички оквир истраживања

Основна хипотеза

Концепт националног суверенитета није превазиђен савременим глобализацијским процесима.

Наведена хипотеза у складу је савременом ситуацијом у светском систему држава. Наднационалне организације јесу нов актер на међународној политичкој сцени, али оне поседују само онај део овлашћења који су на њих пренеле савремене суверене државе. Очигледно је да постоји разлика у моћи међу државама, али све се оне мање или више успешно боре за остварење својих циљева и интереса. Глобализацијски процеси јесу довели до веће међудржавне повезаности и зависности, али далеко од тога да можемо говорити о свету без граница. Већина држава добровољно се прикључује међународним облицима сарадње у разним областима уз истовремено задржавање и истицање своје националне посебности и индивидуалности.

Посебна хипотеза 1

Бројни грађански ратови резултат су тежње појединих етничких и националних група за стицањем суверенитета.

Већина ратова који су вођени од завршетка последњег светског рата имала је карактер унутрашњег сукоба. 1945. године 51 држава учествовала је у стварању Организације Уједињених нација, док је 2011. године број чланица порастао на 193 пријемом Јужног Судана (<http://www.un.org>). Многе државе суочавају се са проблемом постојања одређене (националне, религијске, етничке, расне, културолошке) групе на својој територији са сецесионистичким претензијама. Можда највећи сукоб у савременој историји између Јевреја и Палестинаца има своје корене у нерешеном националном питању, а бројни су слични примери свуда у свету.

Посебна хипотеза 2

Национални суверенитет произилази из захтева и жеље неке (националне, религијске, етничке, расне, културолошке) групе и не може бити наметнут споља.

Жан Жак Русо први је заступао схватање да народ (нација) има право на суверенитет. Суверенитет је остваривање такозване опште воље народа и изражава се законима. Закони морају бити у складу са вољом оних којима се влада. По Русоовом схватању појединци су ти који непосредно утичу на стварање закона. Наравно да је оваква ситуација немогућа у савременој држави која је превише сложена. Међутим, на примеру Босне и Херцеговине видимо да је немогуће уопште говорити о било каквом суверенитету јер су носиоци власти представници три конститутивна народа и Високи представник који има највећа овлашћења. У држави у којој су Срби и Хрвати ратовали за издвајање и уједињење са матичном државом, а Бошњаци за стварање независне државе ни данас не постоји идентификација са босанскохерцеговачким идентитетом.

1.5. Методе и технике истраживања

Избор метода и техника за истраживање одређен је предметом истраживања и истраживачким питањима, односно очекиваним резултатима. Комплексност проблема намеће употребу више метода у истраживању, као и квалитативни истраживачки приступ. У истраживању ће такође бити коришћена и искуствена грађа створена у претходним истраживањима, тј. подаци из научних и стручних радова који се баве тематиком слабих и недовршених држава, суверенитета променом статуса државе у ери глобализације. Осим тога, током самог истраживања биће створена искуствена грађа помоћу које ће се изводити закључци о предмету истраживања. Истраживање ће обухватити следеће истраживачке методе и технике:

Преглед литературе

Преглед литературе треба да пружи информације о контексту, односно о теоријском и концептуалном утемељењу предмета истраживања. Кроз преглед литературе доћи ће се до релевантних сазнања о различитим приступима и тумачењима предмета истраживања теоретичара и истраживача који су се бавили овом облашћу. За истраживање ће бити коришћена и анализирана постојећа домаћа и страна литература, превасходно на енглеском језику. Ту се убрајају научни чланци, монографије, истраживачке студије, стручне књиге и приручници. Одабрана литература биће класификована и анализирана од опште ка посебној. У свакој од ових категорија биће поштован хронолошки редослед. Главни критеријум за одабир литературе јесте цитираност на основу индексирања базе *Google Scholar*.

Анализа правних (стратегијско-доктринарних) докумената

Анализа правних докумената ће у овом истраживању обухватити примену правно-догматског и нормативног метода. Правно-догматски метод се користи за научну обраду нормативних садржаја. Њиме се врши тумачење садржине правних норми у циљу сазнавања правог значења језичко-логичких симбола којима су оне изражене. Применом овог метода правне науке, анализираћемо позитивноправне прописе међународног и унутрашњег права, у контексту функционисања слабих држава уопште као и на примеру БиХ посебно.

Метод анализе садржаја

Материјал докумената масовне комуникације биће обрађен методом анализе комуникационог садржаја. Материјал ће бити прикупљен на систематски начин, из различитих медијских садржаја – новина, часописа, филмова, телевизије и интернет сајтова.

При коришћењу методе анализе комуникационог садржаја, биће примењивана техника „узорак популарности“, која се базира на опсегу публике. Извођење узорка у комуникационим анализама биће извршено у три фазе:

- Разврставање извора (штампаних и електронских медија, које треба анализирати);
- Разврставање временских секвенци (који период треба покрити истраживањем);
- Разврставање јединица (које аспекте комуникација треба анализирати).

Принцип триангулације

Основни истраживачки принцип којим ће се руководити ово истраживање биће принцип комплементарности, односно триангулације. Овај истраживачки принцип захтева комплементарну примену различитих извора података, начина њиховог прикупљања и анализе, типа истраживачке стратегије, теоријских перспектива. Тиме се постиже методолошка свестраност, креира адекватан методолошки приступ, повећавају поузданост и ваљаност истраживања.

2. Појам, елементи и основне карактеристике државе

2.1. Одређења државе

Једно од најзначајнијих места у политичкој теорији заузима појам државе. Бројни теоретичари, од времена античке Грчке и Рима до данас, бавили су се овим појмом. Стога постоје различита схватања о самој природи државе, њеној улози, обиму њеног деловања, најбољем облику њеног уређења и сл. Како Винсент (Andrew Vincent) у свом делу „Теорије државе“ наводи држава је најпроблематичнији појам у политици, а ипак веома је тешко замислити живот без државе.

Спорна је и употреба појма државе, па Винсент, у горе наведеном делу, наводи три приговора на употребу речи држава у једнини:

1. Емпиријски. Не постоји један модел карактеристичан за све државе, све оне имају различита уређења, политичке институције, културе и вредности. Такође, идеје државе политичких филозофа тешко се могу применити на било коју постојећу државу.

2. Историјски. Овај приговор односи се на питање историјског континуитета државе. Тако, на пример, не можемо претпоставити да се модерна држава развила из грчког полиса или апсолутистичке државе, нити можемо претпостављати да би европска држава требало да буде модел за земље у развоју.

3. Појмовни. Често када говоримо о држави ми је персонификујемо, међутим, држава нема своје унутрашње биће. Постоје само појединци који делују у име државе.

Држава је током историје претрпела бројне промене, а њена улога и функције мењали су се током различитих историјских периода. Од настанка феудалне државе, затим апсолутистичких монархија, све до краја прве половине 20. века најзначајнија функција државе била је вођење ратова. Међутим, пре настанка модерне државе бројни теоретичари, представници класичне политичке филозофије, имали су визију о држави као моралној заједници. Платон је у свом делу „Закони“ покушао да одгонетне да ли постоји идеална држава. Сматрао је да се може увести „други најбољи поредак који је што је могуће сличнији идеалној држави“ (Подунавац, 1997). Да би држава била ваљана грађани који су се удружили ради њеног стварања морају поседовати одређене врлине. У античкој Грчкој држава је прожимала све сфере друштвеног живота грађана, док се бављење државним пословима посматрало као част и дужност. Прву типологију владавина дао је још Херодот по коме држава може бити монархија, олигархија, тиранија или демократија (Кецмановић, 2010: 44). Платон је сматрао да у сваком типу државног уређења постоји опасност од унутрашњег кварења, а да је најгори политички облик тиранија (Кецмановић, 2010). У античким градовима смењивали су се демократија и тиранија. Ово су заправо били градови-државе који по мишљењу неких аутора представљају претече савремених држава.

Све до настанка савремене социјалне и политичке филозофије није било разлике између државе и цивилног друштва. Почеци раздвајања државе и цивилног друштва карактеристични су за хришћанску политичку теорију (Подунавац, 1997). По Хејвуду (Andrew Heywood) постоје три приступа схватању државе: идеалистички, функционалистички и организациони, како наводи у свом делу „Политика“. Најзначајнији представник идеалистичког схватања је Хегел за кога је држава етичка заједница коју су појединци створили мотивисани алтруизмом. Држава не представља само систем закона, сувереног владара или институционално уређење, већ држава и појединци имају заједничку суштину и сврху (Винсент, 2009). Функционалистички приступ првенствено се бави улогом државних установа. Ове установе обезбеђују очување друштвеног поретка. Овај приступ карактеристичан је за марксисте који су сматрали да држава настоји да очува капиталистички систем и интересе владајуће класе. Држава за Маркса „не представља врховно опште добро, већ пре згуснути власнички интерес владајуће класе“ (Винсент, 2009: 186). Организациони приступ разликује појмове државе и цивилног друштва. Дакле, државу чине јавне институције попут бирократије, војске, полиције, судова и таква држава настала је у Европи у 15. и 16. веку. Постоји пет кључних обележја савремених држава по Хејвуду:

1) Суверенитет – држава има апсолутну и неограничену власт на својој територији. Унутрашњи суверенитет значи да државна власт представља највишу власт унутар својих граница, а спољашњи да је држава споља независна од сваке друге власти. У савременом добу наглашен је значај владавине права, односно суверенитета појединца због чега држава осим тога што контролише оне којима влада мора контролисати и себе (Кецмановић, 2010).

2) Државне установе су јавне док су институције цивилног друштва приватне. Јавне установе доносе и спроводе колективне одлуке. Политика се од најранијих времена везивала за бављење државним пословима. Све државне установе због значаја свог деловања морају поступати по уставу и законима и бављење државним пословима је јавно (Кецмановић, 2011). Међутим, немогуће је потпуно нормирати делатности државних установа и зато многи државни службеници који су запослени у њима често крше норме (Кецмановић, 2011).

3) Легитимитет – одлуке државе обавезују све припаднике друштва. Легитимитет државне власти почива на сагласности и пристанку грађана, који се у савременим демократијама изражава и потврђује на изборима. Једно од најстаријих политичких питања је: „Одакле власти право да влада и одакле поданицима обавеза да јој се покоравају?“ (Кецмановић, 2010: 220). Многи теоретичари покушали су да дају одговор конструишући теоријске концепте попут друштвеног уговора, државног духа, опште воље, вишег интереса и сл. (Кецмановић, 2010). Легитимитет, с једне стране, власти даје законско и морално оправдање, па она не мора да користи силу, а с друге стране, поданицима пружа рационалан разлог за добровољно прихватање државне власти (Кецмановић, 2010).

4) Држава је средство доминације – држава може употребити силу да би омогућила поштовање закона. Макс Вебер (Max Weber) као најбитнију карактеристику државе истиче монопол над легитимном употребом силе ради заштите поретка (Павловић, 2009). Вебер прихвата тврдњу да се свака држава темељи на сили, али узима у обзир то да свака модерна држава има управни и правни поредак и да легитимно насиље постоји само у оној мери у којој га државни поредак дозвољава и прописује (Павловић, 2009: 14). Претња или примена силе није нешто што држава нормално користи, већ само када су исцрпљена сва друга средства (Павловић, 2009).

5) Територијалност - држава је територијална асоцијација, њена надлежност је географски одређена. Државе су одувек ратовале с циљем освајања веће територије, јер је територија физички ослонац државе (Кецмановић, 2009). Повељом УН-а свим државама чланицама Уједињених нација гарантује се неповредивост граница: глава 1, члан 2, тачка 4: „сви чланови се у својим међународним односима уздржавају од претње силом или употребе силе против територијалног интегритета или политичке независности сваке државе“ (Повеља УН-а).

Актуелна су питања да ли је држава аутономна и независна од друштва или је његов производ, да ли служи остварењу општег добра или остварењу интереса владајуће класе, да ли њена овлашћења и одговорности треба повећати или их свести на минимум (Хејвуд, 2004). Стога постоји неколико супротстављених теорија државе и у наставку рада биће наведене оне најзаступљеније:

- Апсолутистичка теорија државе

Апсолутистичка теорија државе повезана је са развојем апсолутистичких монархија и апсолутизма који представља политичку доктрину и праксу неограничене централизоване власти и апсолутне суверености монарха (Винсент, 2009). Најзначајнији теоретичар ове теорије државе је Жан Боден који је стварао у времену када се сматрало да је владар представник закона, правде и поретка. Најбитнији елементи апсолутистичке теорије државе су: теорија божанског права (њена основна претпоставка је да владар не стиче ауторитет одобравањем од стране поданика већ његово право на власт потиче од Божје воље и одговоран је само Богу), теорија поседа (суштина теорије је у схватању да је читава државна територија приватан посед владара, што је било изражено током владавине Луја XIV) и теорија личности (подразумева поистовећивање државе са личношћу владара). Владар никада није успео да оствари апсолутну власт, а због сложености вођења државних послова имао је велики број службеника који су касније формирали моћну јавну администрацију која је водила све битне послове док је владар постао фигура без стварне власти (Кревелд, 2012).

- Конституционална теорија државе

Конституционализам многи поистовећују са појмовима правна држава и владавина права дефинишући га као идеју и теорију „правом ограничене и контролисане политичке власти“ (Савановић, 2012: 206). Међутим, конституционализам представља само ону владавину права и правну државу која је утемељена на природним правима човека и контрактуалистичком конститутивном акту (Савановић, 2012). Конституционална теорија државе заснива се на идејама англосаксонског либерализма 17. и 18. века, пре свега на идеји о природноправном утемељењу државе (Савановић, 2012). Ова теорија је супротстављена апсолутистичкој теорији државе, јер истиче значај права појединаца а не владара. Битан елемент конституционалне теорије државе је сагласност, односно пристанак оних над којима се влада чиме власт постаје легитимна. Легитимитет државне власти неки теоретичари објашњавају појмом друштвеног уговора који ће детаљније бити објашњен у наставку рада.

- Класна теорија државе

Класна теорија државе заснива се на идејама Карла Маркса који заправо није формулисао јединствену теорију државе. Људи се деле, по Марксу, на власнике над средствима за производњу (капиталисте) и оне који могу да продају само свој рад (пролетаријат). За Маркса држава не настаје из свесне људске намере, већ одражава унутрашњу класну борбу која се дешава у економској основи друштва (Винсент, 2009). Разлог постојања државе је очување интереса владајуће класе и одржавање класне поделе репресивним путем. Међутим, код Маркса не постоји целовита теорија државе. Држава, по њему, мора бити превазиђена, најпре успостављањем диктатуре пролетаријата, а онда њеним потпуним укидањем. Када се успостави колективна својина над средствима за производњу доћи ће и до укидања класне поделе, самим тим држава више бити потребна.

Неомарксисти покушали су да измене неке Марксове идеје позивајући се и на неке друге теорије (анархизам, либерализам, феминизам) не прихватајући идеје о првенству економије и Марксова погрешна предвиђања (Хејвуд, 2004). Антонио Грамши (Antonio Gramsci) настојао је да преформулише ортодоксни марксизам (Винсент, 2009). Сматрао је да се доминација буржоазије остварује културном хегемонијом. Друштво није контролисано коришћењем отворене силе, већ постоји добровољни пристанак самих чланова друштва који су изманипулисани одређеним идејама и идеологијама. Владајућа класа не употребљава силу, већ користи интелектуалну доминацију како би остварила своје интересе (Винсент, 2009). Успостављањем социјалистичких режима у источноевропским земљама показала се као погрешна теза марксиста о одумирању државе које нигде није остварено. Зато долази до редеофинисања Марксових идеја, пре свега идеја о репресивном карактеру власти. Луј Алтусер (Louis Althusser) наглашава значај идеолошких у односу на репресивне државне апарате и успостављање идеолошке хегемоније (Stützle, 2015). Неки други марксистички теоретичари попут Офеа (Claus Offe)

сматрају да је развојем капитализма дошло до увећања функција државе, нарочито у 20. веку. Пред државом су противречни захтеви, да повећа порезе и јавне трошкове или да смањи порезе и јавне трошкове због чега по Хабермасу долази до легитимационе кризе, односно кризе економије, рационалности и мотивације (Винсент, 2009).

- Плуралистичка теорија државе

Плуралистичка држава је непристрасни судија и ово схватање државе среће се у англоамеричкој литератури. Плуралистичка држава води порекло из теорије друштвеног уговора, а кључно питање теоретичара друштвеног уговора су основе политичке облигације. „У политичком значењу облигација означаје индивидуалну дужност или одговорност према закону, политичкој власти и осталим припадницима политичке заједнице“ (Подунавац, 1997: 181). Значајна је Хобсова теорија политичке облигације по којој „све што доприноси стабилности и унификацији политичке заједнице, заштити људи и добара, ваљан је основ политичке облигације“ (Подунавац, 1997:188). Облигација почива на рационалним принципима и на факторима као што су страх, моћ и наредбе (Подунавац, 1997). За разлику од Хобсове, теорија облигације Џона Лока концентрисана је на два питања: питања о оправдању легитимне владавине и питања о народном отпору против тираније. Људи се добровољно потчињавају ради очувања својине (живота, слободе и имовине) и имају право на побуну уколико дође до злоупотребе овлашћења оних који управљају (Подунавац, 1997). Идеје ових теоретичара биле су основ за плуралистичку теорију државе насталу у 20. веку по којој су државне институције непристрасне, а јавност путем демократских процеса одлучује ко ће водити државу (Хејвуд, 2004). Теоретичари политичког плурализма сматрају да су првобитно настале групе попут синдиката, цркве, локалних група и да њих није створила централна власт (Винсент, 2009). Они не одбацују у потпуности појам државе, већ се залажу за државу у којој постоји велики број различитих група које су настале слободним удруживањем уз постојање неке централне власти (Винсент, 2009). Савремени плуралисти (неоплуралисти) попут Дала, Линдблома и Галбрајта свесни су бројних промена које је држава претрпела под утицајем модернизације и бизниса, јер је постало очигледно да државна елита следи свој интерес и да најуспешнији послодавци могу да утичу на сваку владу (Хејвуд, 2004).

- Теорија о минималној држави

Идеје о минималној држави настале су у оквиру класичног либерализма, а три основне функције минималне државе су: „да одржава унутрашњи ред (полиција), да обезбеђује спољне границе (војска) и да гарантује пословне уговоре које су грађани међусобно добровољно склопили (првосуђе)“ (Кецмановић, 2010: 168). Држава је „нужно зло“ и не сме прекорачити овлашћења која има јер би у том случају угрозила права појединаца (Докић, 2016). Највећи заговорник идеје минималне државе у 19. веку био је Херберт Спенсер (Herbert Spencer) који је сматрао да је „државна интервенција опасна по индивидуалну слободу и који тврди да свако има слободу да чини шта жели ако тиме не

угрожава једнаку слободу других“ (Докић, 2016: 672). Током 20. века, развојем колективистичких доктрина нарочито национализма, проширене су функције државе, а највеће ширење државних функција остварено је по завршетку Другог светског рата (Докић, 2016). Успостављање државе благостања у западним државама и тоталитарних режима у источноевропским државама довело је до поновног актуелизовања идеја о минималној држави. Најзначајнији заговорник у овом периоду био је Роберт Нозик (Robert Nozick) који сматра да „држава не може да се служи принудом како би приморала једног човека да помогне другоме, нити да му забрани неке активности зарад његовог сопственог добра или заштите“ (Докић, 2016: 675). Оваква минимална држава остварена је у САД и Великој Британији, али овакве државе су биле јаке упркос малом броју надлежности, јер су могле да се интензивно фокусирају на њих, па је тако влада Маргарет Тачер интервенисала на Фокланским острвима док је и Роналд Реган водио агресивну у милитантну спољну политику (Кецмановић, 2010: 169).

У савременој политици идеје минималне државе прихвата нова десница која је против државне интервенције у друштвеном и економском животу јер би представљала опасност по индивидуалну слободу и економску сигурност (Хејвуд, 2004).

- Патријархална теорија државе

Теоретичари феминизма заступају различита схватања државе. Либерални феминизам прихвата плуралистички приступ држави и наводи да је држава пристрасна уколико привилегује мушкарце и женама ускраћује политичка права. Ово се може променити реформама и давањем прилике женама да приступе вођењу државе (Хејвуд, 2004). Либерални феминизам подржава државну интервенцију уколико она доприноси побољшању женских права, на пример доношење закона о једнаким зарадама, легализација абортуса и слично (Хејвуд, 2004). За разлику од њих радикални феминизам близак је ставовима марксизма. Држава је институција моћи мушкараца и одржава неједнакости међу половима. Патријархат само доприноси лошијем положају жена задржавањем поделе на јавну и приватну сферу где су жене посвећене приватној сфери и искључене из јавног живота.

Како Неш (Kate Nash) у свом делу „Савремена политичка социологија“ наводи постоје спорови међу самим феминистима о томе да ли би женски покрет требало да се концентрише на права жена да буду третиране исто као мушкарци или на права специфична за полове. Као једна алтернатива наводи се формирање паралелног друштва које ће чинити само женска популација и наглашава се супериорност женског идентитета у односу на мушки (Кецмановић, 2010). Постоје три начина којима је женама отежано остваривање права: 1) када треба да остваре иста права као мушкарци, 2) третирање жена исто као мушкараца онда када би их требало третирати различито како би се остварила равноправност, 3) поједина права (нарочито социјална) другачије се додељују женама и мушкарцима при чему се жене третирају као инфериорни грађани (Неш, 2006). Држава се

налази у центру критика феминистичких теоретичара зато што брани патријархат и женама омогућује да се баве само „типично женским, материјално и статусно мање вреднованим пословима у оквиру цивилног сектора“ (Кецмановић, 2010: 165).

У зависности од тога које су одговорности државе Хејвуд прави поделу на:

1. Минималну државу – држава која је „ноћни чувар“ треба да обезбеди ред и мир, а појединци самостално одлучују како ће живети при томе не угрожавајући слободу других.
2. Развојну државу – држава интервенише у привреди како би осигурала привредни развој и индустријски раст, при томе држава не контролише привреду већ само успоставља сарадњу са најзначајнијим привредним субјектима као што је случај са Јапаном.
3. Социјалдемократску државу – држава се залаже за друштвену правду руководећи се принципима правичности и једнакости. После Другог светског рата било је више оваквих држава које су настојале да постигну благостање својих грађана.
4. Колективистичку државу – овакве државе потпуно контролишу привредни живот и управљају њиме као што је био случај са СССР-ом и земљама Источне Европе.
5. Тоталитарну државу – држава која контролише сваки аспект живота људи. У оваквим државама укидају се цивилно друштво и приватна сфера живота, а примери су Немачка за време Хитлера и СССР за време Стаљина.
6. „Празну“ државу – државе настале крајем 20. века захваћене етничким сукобима и са развијеним криминалом.

2.2. Теорија друштвеног уговора

Теорија друштвеног уговора настала је како би се објаснио политички легитимитет државне власти. Најзначајнији теоретичари друштвеног уговора су Томас Хобс, Џон Лок и Жан-Жак Русо. Они настоје да објасне како и зашто је дошло до удруживања људи у државу и добровољног преношења власти на суверена.

Томас Хобс наглашава да је држава „највећа људска сила и највиши политички ауторитет“ (Подунавац, 1997:81). Он се не слаже са тврдњама класичне филозофије да држава представља остварење општег добра. Друштвени уговор је само фиктивна конструкција којом се даје легитимитет ономе ко врши власт. Уговор којим се успоставља однос владара и поданика добровољан је и подразумева пристанак поданика (Подунавац, 1997). Осим што прихвата власт суверена народ се истовремено обавезује на послушност. Уговор може настати у добровољним заједницама, када се успоставља између припадника исте заједнице или у заједницама које су стечене освајањем када покорени народ пристаје на власт владара а заузврат добија заштиту и осигурање живота (Подунавац, 1997). Да би

се заиста осигурала безбедност народа владар мора користити силу, стога Хобс не прави разлику између легитимне и деспотске власти (Подунавац, 1997). Како Хобс наводи човек је човеку вук и појединци се у природном стању налазе у константном страху једни од других, а живот им је у опасности. Природно стање је ратно стање, а људска природа је егоистична (Хобс, 1961). „Природни закони, као правда, правичност, скромност, милосрђе, и укратко, чињење другима онако како бисмо желели да се нама чини, сами по себи, без страха од какве силе која ће изнудити њихово поштовање, противни су нашим природним страстима... А споразуми без мача само су речи, и без икакве снаге уопште да човека обезбеде“ (Хобс, 1961: 147). Зато се људи ради сопствене користи покоравају суверену како би се заштитили од свих потенцијалних опасности, сукоба и ратова. Држава доводи до укидања и превазилажења ванредног стања (Хобс, 1961). Неопходно је да се оствари „јединство свих појединаца у једној личности... Када се тако учини, онда се мноштво људи назива држава, латински *civitas*. То је постанак оног великог Левијатана коме дугујемо свој мир и своју одбрану, а носилац те личности назива се суверен“ (Хобс, 1961: 151). За Хобса анархија је најгоре могуће стање које је за народ опасније од тираније. Што се тиче поданика, како наводи Хобс у свом „Левијатану“, они су у неколико случајева разрешени послушности према суверену: 1) у случају заробљеништва, 2) у случају да суверен напусти владавину, за себе и за своје наследнике, 3) у случају прогонства, 4) у случају да суверен сам постане поданик неког другог суверена. Идеје о цивилним слободама небитне су за Хобса. Суштина Хобсове теорије је у следећем: у природном стању појединци поседују слободу које се потом добровољно одричу покоравајући се суверену не би ли тиме свако од њих побољшао свој положај.

Теорија Џона Лока битно се разликује од Хобсове. Лок подржава идеју државе класичних филозофа по којима држава представља остварење општег добра. Концепт друштвеног уговора постоји и код Лока, али суверен треба само да заштити појединце од одређених ризика који постоје док они истовремено задржавају сва своја природна права. Држава доводи до рационалног регулисања природног стања које није тако сурово као код Хобса (Подунавац, 1997). Људи се у природном стању налазе у стању савршене слободе, али исто тако свако има извршну власт природног закона и свако може бити судија и тиме „отићи предалеко у кажњавању других. А из тога неће произаћи ништа друго до пометња и неред, и зато је Бог недвосмислено установио владу да би ограничио пристрасност и насиље људи“ (Лок, 1978: 16). Појединци нису егоистични и не желе да повреду једни друге јер се понашају рационално. Људима у природном стању не прети стална опасност од сукоба и рата, али они ипак желе да се заштите од самовоље других и да обезбеде најбоље могуће услове за живот и зато стварају државу и пристају на власт суверена. Обавеза суверена је да појединцима осигура „својину“ – живот, слободу и имовину. Како Лок наводи у свом делу „Две расправе о влади“ три су кључна недостатка природног стања: 1) недостаје установљен, устаљен, познат закон, примљен и одобрен општом сагласношћу, који би био мера правичног и неправичног и опште мерило које би решавало све спорове, 2) недостаје непристрасни судија са влашћу да решава све размирице према

установљеном закону, 3) не постоји власт да подржи и потпомогне пресуду када је правична и да јој омогући дужно извршење. „Власт мора бити заснована на пристанку, и то не на пристанку који, када је једном дат, више не може да се повуче, као код Хобса, већ пристанку који се изнова потврђује путем избора“ (Кревелд, 2013: 178). Сами поданици требало би да процене да ли владар влада на добар начин. Народ има право на побуну и употребу силе у случају да дође до злоупотребе овлашћења владара (Подунавац, 1997). Кључан појам код Лока је пристанак, односно активна сагласност појединаца коју они дају на почетку увођења легитимне државе док каснији пристанак произилази из већинских одлука народних представника (Хелд, 1997). У случају тиранске власти народ има право да пружи отпор, што је по Хелду у потпуној супротности са Хобсовим схватањем. „Врховна власт је неотуђиво право народа; врховна власт владе је делегирана и почива на поверењу; власт ужива пун политички ауторитет све док постоји то поверење и њен легитимитет и њено право да влада може се повући ако народ оцени да је то нужно и примерено“ (Хелд, 1997: 61).

Још један значајан теоретичар друштвеног уговора је Жан-Жак Русо. Прва реченица Русоовог „Друштвеног уговора“ гласи: „Човек је рођен слободан, а свуда је у оковима“. За Русоа породица је најстарија друштвена заједница и представља својеврстан модел политичких друштвених заједница. Пошто у природном стању постоје одређене препреке које ометају опстанак појединаца они су схватили да се некако морају обезбедити. Појединци не могу да створе неке нове снаге, већ својим удруживањем могу створити снаге којима ће се бранити од спољашњих опасности (Русо, 2011). Друштвени уговор је решење за следећи проблем: „Наћи један облик удруживања који би бранио и штитио свом заједничком снагом личност и добра сваког члана друштва, и кроз који би свако, удружен са свима, ипак слушао само себе, и тако остао исто тако слободан као и пре“ (Русо, 2011: 35). Одредбе овог уговора, како наводи Русо, никада нигде нису формално изражене, али су прећутно признате и прихваћене, све док се уговор не повреди. Овим уговором од посебних личности сваког уговарача настаје једно морално и колективно тело које добија своје јединство, свој живот и своју вољу и та општа личност некада се називала град, а сада република или политичко тело, а њени чланови називају је државом (Русо, 2011). Појединац сада има двоструке обавезе: „као члан сувереног тела према појединцима, и као грађанин обавезе према сувереном телу као целини“ (Русо, 2011: 37). Овим долази до преласка из природног у грађанско стање и појединац губи природну и неограничену слободу, а добија грађанску и моралну слободу, захваљујући којој постаје сам свој господар (Русо, 2011). За разлику од Хобса код кога личност народа умире својим рођењем, а народ без владара је просто множина, код Русоа владар није издвојена личност (Подунавац, 1997).

Сваки од ова три теоретичара различито је описао настанак и последице склапања друштвеног уговора. Заједничко им је да код све тројице друштвени уговор представља замишљени политички и филозофски појам којим се објашњава однос појединаца и

власти. Међутим, кључне ставке њихових теорија се разликују. Хобс се залагао за апсолутну монархију, па је кључни појам у његовој теорији „левијатан“ коме се појединци покоравају и који користи силу да их заштити. За Лока најбитнија ствар и разлог постојања државе јесте заштита природних права, односно заштита својине, а уговор који су појединци склопили не мора се нужно пренети и на будуће генерације. За Русоа такође није битна једна личност (владар) већ суверенитет који припада читавом народу и изражава се кроз општу вољу. Суверен не може никада имати интересе супротстављене интересу народа, јер народ просто неће радити против себе.

2.3. Теорија државног разлога

Теорија државног разлога представља раскид са класичном политичком филозофијом и односи се на једно потпуно другачије схватање сврхе и природе државе. У центру класичне политичке филозофије је схватање да држава представља остварење општег добра, а сама држава почивала је на моралним основама. Циљ политичког живота је успоставање поретка који ће појединцима осигурати добар и моралан живот, и који ће почивати на праведним законима и врлинама. Људи су слободни, једнаки и равноправни и удружују се у једну заједницу – државу како би себи омогућили бољи и праведнији живот и заштитили се од људске самовоље.

Теорија државног разлога у свој центар ставља државу и моћ државе. Циљ ове теорије није да објасни како ће држава појединцима обезбедити добар и сигуран живот, већ како држава може постати што моћнија и које су то најбоље вештине владања. Идеја државног разлога настала је у Италији у 16. веку, а развила се у Француској. Појам *regione di stato* су први употребили Гвичардини (Guicciardini) и Дела Каза (Della Casa) и појам је подразумевао да добри циљеви оправдавају употребу политичких средстава (Винсент, 2009). Мајнеке наводи три начина на које се може разумети државни разлог: 1) може се схватити као ефикасност или манипулативно средство/циљ рационалност, где политички и лични опстанак, према процени владара, појединца или владе, подразумева да се може учинити било шта – ма колико то било неморално; 2) по другом схватању највише вредности државног разлога су благостање и здравље целе државе, а за то су потребни рационалност и ефикасност у политичком понашању; 3) према трећем схватању државни разлог је религијски и морално легитимисан, монарх је божански наименовани владар и представља извор правде и закона (Винсент, 2009). У најзначајније теоретичаре државног разлога спадају Николо Макијавели (Niccolò Machiavelli), Жан Боден и Томас Хобс.

Највећи заокрет који је донела ова нова теорија у политичкој филозофији направио је Николо Макијавели. По њему је назван један нов правац размишљања у политичкој теорији – макијавелизам. Он је први изучавао политику која је потпуно секуларизована и која је дозвољавала сваки метод који доприноси очувању државе и њене моћи (Винсент, 2009). Макијавели се не бави питањима савршеног поретка нити његовим моралним

основама, већ се бави питањима о условима опстанка и разарања политичке моћи (Подунавац, 1997). Владар не мора бити добар, а најважнија питања у држави тичу се „стицања, одржавања и проширивања политичке моћи" (Подунавац, 1997: 119). Макијевели је по мишљењу бројних аутора заслужан за употребу речи држава у модерном смислу, у коме је и ми данас користимо. По Макијавелију држава мора бити организација силе. Држава мора користити силу у унутрашњим односима, за одржавање реда и мира и у спољашњим односима због чега је он инсистирао на њеној војној снази. Тако у свом чувеном делу наводи: „Владалац мора поставити добре темеље иначе би могао пропасти. Основни темељи свих држава јесу добри закони и добра војска. А пошто не може бити добрих закона где нема добре војске, а где је добра војска треба да су и добри закони, говорићу само о војсци" (Макијавели, 2003: 109). Код Макијавелија долази до потпуног раскида етике и политике. „Античко схватање о политици по коме се она схвата као хоризонтални однос слободних људи једнаког статуса који се уједињују око општег добра политичке заједнице, супституира се схватањем политике као вертикалног односа у коме се изражава структурни однос доминације политичких владара над поданицима" (Подунавац, 1997: 120). Макијавели не прави разлику између добре и лоше владавине, између легитимних типова владавине и политичке узурпације, а природа режима по њему зависи од околности, политичког темперамента народа и вештине управљача (Подунавац, 1997). Кључна питања код Макијавелија тичу се стицања, проширења и одржавања политичке власти, и он наводи четири правила која владар мора поштовати да би успоставио јаку и стабилну власт : 1) мора се ослањати на силу и грубо је употребљавати када је то неопходно, 2) мора се ослањати на оне социјалне чиниоце којима се ојачава лојалност и покоравање поданика, као што је религија, 3) када је то неопходно владар мора делати одлучно, јер је боље делати одлучно и грешити него претерано отезати и губити иницијативу, 4) одржавање јаке националне армије (Подунавац, 1997).

Не тако радикалан приступ државном разлогу имао је Жан Боден. Уводећи појам суверенитета држави даје форму заједнице која има моћ и могућност делања и не представља више просто мноштво појединаца који немају никакву моћ (Подунавац, 1997). Боден даје дефиницију државе у „Шест књига о републици": „Држава је правна владавина много породица и свега онога што им припада опремљена највишим суверенитетом". Суверенитет код њега има велики значај. „Нема на земљи ничег већег од суверенитета владара, његова власт мора увек бити слављена и респектована и о њој се увек мора говорити са поштовањем. Главно обележје суверене власти је њено право да даје законе свим људима уопште и сваком грађанину посебно без пристанка свакога посебно. Обичаји су дело народа, закони су дело суверена. У односу између ове две силе интеграција једне политичке заједнице првенствено је на страни закона" (Подунавац, 1997). Идеја мешовите државе, у смислу подељене или ограничене суверености, за Бодена је апсурдна јер не може бити ограничења сувереној власти осим оних која постоје вољом самог суверена (Хинсли, 2001). Он наводи два ограничења исправног коришћења суверене власти: „прво произилази из утицаја божанског и природног права, стога је услов добре владавине да се

владар клони тираније; друго ограничење је основни или обичајни закон политичке заједнице и власничка права њених грађана" (Хинсли, 2001: 126). Боденова теорија није толико супротна класичној политичкој филозофији као што је то случај са Макијавелијевом теоријом. Код Бодена закони морају бити праведни и добри, а суверена власт мора бити у сагласности са моралним поретком и законима природе који су установљени од бога при чему је опште добро политичке заједнице кључни критеријум за разликовање легитимних и тиранских владавина (Подунавац, 1997).

Томас Хобс још један је значајан теоретичар државног разлога који одбацује идеје класичне политичке филозофије називајући је пре сањарењем него науком (Подунавац, 1997). Он доноси две кључне новине у политичку теорију: 1. „ретематизацију класичне доктрине по којој се права човека изводе из његових дужности, Хобс ставља начело првенства природних права над дужностима" (Подунавац, 1997: 125). Појединци се понашају рационално и пристају да се потчине суверену чија власт је неограничена. 2) „основно језгро суверенитета више није разум или погађање већ сама моћ, воља, команда. Отуда ни закони нису више акти у којима је отеловљен разум, врлина, истина, правичност и њихова важност оправдава се тиме што су донети од тела које има моћ" (Подунавац, 1997: 125). Суверенитет је јавни дух који даје држави живот и делотворност, а највиша моћ је та која даје држави највишу вољу као што је душа та која човеку даје вољу (Хобс, 1961). Појединци се, дакле, удружују у државу због самоодржања и преносе природна права на владара. Тиме мноштво људи постаје уједињено у личности која се назива држава. „Суверен је депозитар свих права, па све што суверен учини не може се сматрати повредом било ког поданика; суверен не може бити оптужен за неправду... Проблеми суверенитета и моћи разматрају се независно од питања о најбољем поретку. Хобс одбацује идеју о разликовању добрих и рђавих политичких режима. Сви облици политичке власти су разумни и оправдани. Мера њихове легитимности је способност да се заштите њени поданици" (Подунавац, 1997: 126).

2.4. Појам и основне карактеристике суверенитета

Као што је у претходним поглављима наведено, суверенитет представља кључно обележје државе и подразумева да држава поседује врховну власт и да је независна од других субјеката. Сам појам је веома сложен и зато је био предмет проучавања бројних теоретичара. Постоји много различитих дефиниција суверенитета, а сам појам доживео је бројне промене од времена Бодена и Хобса до данас. До сада је било речи о унутрашњем суверенитету и објашњењу његовог настанка, док ће у наставку рада бити речи о суверенитету држава у међународним односима.

Нека од основних начела међународног права јесу да је свака држава независна, да су све државе равноправне и да ниједна држава нема право да се меша у унутрашње послове друге државе. Исто тако свака држава самостално одлучује да ли ће и на који

начин ступити у односе са другим независним државама. Појам суверенитета, како је данас схваћен у међународном праву, дефинисан је принципом суверене једнакости држава у Декларацији о основним принципима међународног права о пријатељским односима сарадњи држава у складу са Повељом УН из 1970. године (Нешковић, 2007).

У процесу настанка модерних држава државама је било битно да поседују територијални суверенитет јер су бројни ратови вођени са циљем проширења територије. Свака држава поседовала је унутрашњи суверенитет, односну врховну власт на својој територији, а онда се јавила потреба да државе међусобно једна другој признају суверенитет и независност. Тако су начела на којима је почивала средњовековна Европа замењена поретком држава које једна другој признају независност (Хелд, 1997). По Хелду било је неколико правила која су омогућавала опстанак поретка држава:

- Правила коегзистенције – регулишу узајамне односе држава. То су правила о легитимној употреби силе, правила о природи споразума, *pacta sunt servanda*, правила о правим надлежностима државе. Сва ова правила подразумевала су да се држава не меша у унутрашње послове друге државе.
- Правила која одређују облике сарадње. Правила која олакшавају политичку, економску и социјалну сарадњу.

Проблем је представљало то што су државе често кршиле многа од ових правила, јер није постојао никакав виши ауторитет који ће их кажњавати у таквим случајевима. Најбитнија карактеристика поретка држава је да је то био саморегулишућ поредак, али у пракси је долазило до примене силе и заступања искључиво националних интереса, а најбољи пример за то је стварање многобројних колонија од стране европских држава (Хелд, 1997). Принцип територијалног суверенитета и концепција међународног поретка први пут су званично прихваћени Вестфалским миром 1648. године којим је окончан Тридесетогодишњи рат (Хелд, 1997). Ово су најзначајније одредбе Вестфалског модела:

„1. Свет је подељен на суверене државе које не признају било какву вишу власт.

2. Процеси доношења закона, решавање спорова и спровођења закона су највећим делом у рукама индивидуалних држава.

3. Међународно право је усмерено на установљавање минималних права коегзистенције. Стварање трајних односа међу народима и државама јесте циљ, али само ако то не ограничава остварење циљева националне политике.

4. Одговорност за прекршаје на границама је приватна ствар која се тиче само оних који сnose последице.

5. Све државе сматрају се једнаким пред законом: законски прописи не узимају у обзир асиметрију моћи.

6. Разлике међу државама се у крајњем исходу решавају силом; принцип делотворне силе остаје непољуљан. Готово ниједна правна препрека не постоји која би могла да заузда приклањање сили. Међународни правни стандарди пружају минималну заштиту." (Хелд, 1997: 99).

Како Хелд наводи, увек је постојала само начелно прокламована равноправност и једнакост држава и асиметрија моћи у реалности. Зато су велике силе које су желеле да управљају међународним поретком склапале савезе и одређивале судбину мањих држава онако како је њима то одговарало (Хелд, 1997). Показало се и да постоје многи народи који желе стварање своје независне државе што је доводило до бројних сукоба и ратова. За модерни државни систем, по Хелду, карактеристични су:

-хијерархија: доминација држава које се налазе на Западу и Северу у политичкој и економској глобализацији,

-неравномерност: политичка и економска глобализација има неједнаке последице на животне шансе и добробит народа, класа, етничких група, социјалних покрета и полова.

Хелд, такође, прави разлику између суверенитета *de jure* и суверенитета *de facto*, јер делотворна моћ државе зависи у великој мери од ресурса које има држава и које ресурса може да мобилише, а то зависи од бројних фактора као што су њен положај у хијерархији држава, у глобалној структури економских односа, од регионалне подршке и сл.

Овај модел био је заступљен све до 1945. године и у том периоду показале су се бројне мане овог система. Током Првог и Другог светског рата показало се да је овакав систем неспособан да спречи злочине против појединаца и одређених колективитета (Мирашчић, 2012). Основни задатак међународног права сада је био да заштити поједнице. Државе и даље остају главни субјекти међународног права, али много већа пажња поклања се појединцу, па тако убрзо по оснивању Организације Уједињених нација бива усвојена Универзална декларација о људским правима 1948. године. Нешто касније, 1966. донесен је Пакт о грађанским и политичким правима, а 1950. и Европска конвенција о људским правима. Међународно право се од завршетка Другог светског рата не бави само политичким и стратешким стварима, већ регулише привреду, социјалне и еколошке проблеме (Хелд, 1997). Настају и бројни утицајни актери на међународној сцени попут Уједињених нација, Светске банке, Међународног монетарног фонда, Светске здравствене организације које утичу на унутрашње послове држава. Стварање овог новог међународног поретка Хелд назива моделом УН-а. Државе су још увек суверене, али су им постављена бројна ограничења како би се осигурао живот и безбедност појединца. Своје спорове морају решавати мирним путем, свака употреба силе сматра се нелегитимном, а настанак бројних међународних организација, транснационалних корпорација и група за притисак онемогућава држави да у потпуности контролише све

што се у њој дешава (Мирашчић, 1997). Све је ово значајно изменило суверенитет државе, јер се истиче значај права појединаца и успостављају се нови облици наднационалне економске, културне, социјалне, еколошке сарадње. Сам модел УН-а потврђује неједнакост моћи међу државама, јер само пет најмоћнијих држава победница у Другом светском рату чине сталне чланове Савета безбедности које једини може донети одлуку о употреби силе и ове земље имају право вета на све одлуке Савета безбедности. Модел УН-а створио је међународни форум у коме су све државе једнаке, створио је оквир за деколонизацију и реформу међународних институција (Хелд, 1997). Улога самих Уједињених нација битно је измењена крајем 20. века када је укинута блоковска подела. Некада је првенствена улога УН-а била очување мира у свету који је обележен сукобом између комунизма и капитализма, док је данас главни задатак проналажење решења за сукобе који произилазе из неравнотеже у расподели богатства и ресурса (Хејвуд, 2004).

Процеси у савременом свету, првенствено глобализација, довели су промене улоге државе и до значајне измене њеног суверенитета. Далеко од тога да су државе превазиђене творевине и да можемо говорити о свету без граница, али неки аутори попут Хелда закључују да је дошло до опадања ауторитета државе и до захтева да државе још интензивније сарађују. Најпре, граница између послова унутрашње и спољашње политике бива све нејаснија, многе државне активности попут одбране, привреде, комуникација постале су предмет међународне сарадње, а све то довело је до стварања установа и организација које се баве управљањем глобалним пословима (Хелд, 1997). Међутим, доказ да држава није превазиђена као начин организовања људи јесу тежње бројних народа да добију своју националну државу. Бројне државе суочавају се са постојањем националних мањина које желе већу аутономију или независност. Број чланица УН-а повећао се од оснивања организације до данас за више од стотину. Осим тога, по Хелду, глобализација не мора да води глобалној интеграцији, јер су све бројнији захтеви за регионалном и локалном аутономијом, па се тако ствара могућност политичке фрагментације. Бројна су ограничења суверенитета држава у савременом свету, а као највећа претња наводи се глобализација што ће бити анализирано у наставку рада.

2.5. Држава и глобализација

Глобализација представља један од најбитнијих процеса савременог света који се манифестује у најразличитијим сферама људског живота и зато је предмет проучавања бројних савремених аутора. С обзиром на сложеност и различита схватања овог процеса не постоји једна општеприхваћена дефиниција глобализације и зато ће у наставку бити наведено неколико дефиниција признатих аутора. „Глобализација је настанак сложене мреже међусобне повезаности, која значи да на наше животе све више утичу одлуке и догађаји који се одигравају далеко од нас. Њено основно обележје је, дакле, да опада значај географске удаљености и територијалних граница, као што је то случај са

националним државама. Међутим, глобализација никако не подразумева да су локално и национално подређени глобалном. Она пре свега истиче продубљивање и проширивање политичког процеса тако што су локални, национални и глобални догађаји у непрекидном односу“ (Хејвуд, 2004: 268). По Дејвиду Хелду „глобализација, иницијално, може бити схваћена као ширење, продубљивање, и убрзавање светске међузависности у свим аспектима модерног друштвеног живота, од културе до криминала, од финансија до духовне сфере“ (Кецмановић, 2011: 332). Ентони Гиденс (Anthony Giddens) даје следећу дефиницију: „Глобализација се односи на чињеницу да све више живимо у једном свету, у којем наши поступци имају последице по друге, а светски проблеми имају последице по нас саме. Глобализација данас утиче на живот људи у свим земљама, богатим и сиромашним, уносећи промене не само у глобалне системе, него и у свакодневни живот“ (Кецмановић, 2011: 332). Навешћемо и једну дефиницију домаћег аутора, Вучине Васовића: „Можда би се могло рећи да појава/процес глобализација представља у неку руку збирни израз односно оквир за многе кључне и дубоке промене савременог света и у савременом свету. Савремени свет несумњиво пролази кроз рапидне и радикалне промене. Међу најзначајније свакако треба убројати: велике технолошке промене, повећање економске и друге врсте међузависности, снажан развој мас-медија и пораз комунизма“ (Кецмановић, 2011: 334). Глобализација представља процес повезивања појединаца и држава у различитим областима попут економије, културе, политике и доноси им бројне предности (лакши и бржи проток роба, услуга, капитала, размену знања и искустава између удаљених друштава и култура која је раније била незамислива или отежана), али и проблеме (еколошки проблеми, тероризам, већи јаз између сиромашних и богатих). Овај процес убрзао се од завршетка хладног рата, ширења утицаја западних демократија и развоја нових технологија. Различита су схватања о томе да ли је глобализација позитиван или негативан процес и да ли је настала спонтано или представља планирано ширење одређених образаца понашања у економији, култури и неким другим сферама друштвеног живота што ће бити објашњено у наставку.

По Дејвиду Хелду постоје три кључна теоријска дијалога о глобализацији између хиперглобалиста, скептика и трансформациониста (Печујлић, 2005):

1. Хиперглобалисти сматрају да је ово један неизбежан процес карактеристичан за савремени свет. Неки аутори прогласили су крај историје попут Фукујаме. Фукујама сматра да живимо у свету без подела јер су нестали фашизам и комунизам и дошло је до стварања униполарног света завршетком хладног рата. Све ово доводи до смрти националне државе, владе су све мање одговорне својим грађанима, а све више одговорне бројним наднационалним организацијама (Печујлић, 2005).

2. Скептици сматрају да је глобализација мит. Свет је сада мање интегрисан него раније што потврђују економска инфериорност земаља Трећег света и све већа економска моћ транснационалних корпорација. Све ово је заправо пројекат Западних земаља како би успоставиле своју светску доминацију, а уместо интеграције долази до фрагментације

света јер долази до истицања посебности и различитости одређених нација или етничких група (Печујлић, 2005).

3. Трансформационисти заступају схватање које је негде између две претходно наведене крајности. Улога националне државе се мења, она не може бити изолована од остатка света и мора се прилагођавати новим условима у којима може бити и сарадње и конфликта, и универзализације и партикуларизма (Печујлић, 2005).

Међутим, како Печујлић наводи, постоје бројне теорије глобализације које се не уклапају у Хелдову класификацију и које он назива критичке теорије глобализације и које баве разним питањима као што су нови културни конфликти и сукоб цивилизација, економске противречности неолиберализма, војни интервенционизам, нехумана глобализација, ауторитарна транснационална држава и слично.

Глобализација наравно није настала у савременом добу већ постоји од настанка модерног европског друштва, али су бројне технолошке иновације довеле до њеног интензивирања. По Мирославу Печујлићу постоје три велика таласа глобализације:

1) Први талас глобализације настао је у 16. веку настанком модерних европских држава.

2) Други талас почео је око 1850. са индустријском револуцијом и трајао је до Првог светског рата. Подела света на идеолошкој основи и бројни сукоби и ратови довели су до прекида овог процеса.

3) Трећи талас почео је крајем хладног рата. Укидањем поделе света на блокове долази до веће размене робе, услуга и капитала у читавом свету док се истовремено свет развија захваљујући технолошко – информатичкој револуцији. Међутим, паралелно са овим процесима долази до стварања све веће разлике између континената, друштава и социјалних класа (Печујлић, 2005).

Једно од теоријских објашњења глобализације дао је Имануел Валерштајн (Immanuel Wallerstein) један од следбеника Маркса. Валерштајн је 1970-их година формулисао теорију капиталистичког светског система. Он сматра да је овај процес почео открићем Новог света и колонијалним освајањима и од тада је развој капитализма главна покретачка снага глобализације (Павловић, 2004). Капитализам и подела рада довели су до поделе света на три групе државе: „1) развијене нације које имају доминантан положај захваљујући акумулацији капитала и високом нивоу образовања (САД, Европска унија, Јапан), 2) периферна зона коју чине земље Трећег света и земље Југа које имају слабе владе, неразвијену економију и са високом стопом сиромаштва, 3) полу-периферна зона коју чине земље Југоисточне Азије, Арапске земље произвођачи нафте и бивше социјалистичке државе Источне Европе“ (Павловић, 2004: 145). Противречни глобализацијски процеси довели су, по Валерштајну, до стварања анти-системских

покрета као алтернативе и опозиције језгру развијених капиталистичких друштава (Павловић, 2004). Међутим, бројни други фактори, не само акумулација финансијског капитала довели су до процеса глобализације. Поред свих промена које је донела, глобализација у области политике значајно је утицала на државу. Политичка глобализација створила је већу повезаност и међузависност држава, створила је форме светске политичке владавине и довела је до ширења истих форми политичког живота, пре свега демократије и људских права (Печујлић, 2005). Најзначајнија карактеристика глобализације по Вукашину Павловићу је ширење демократије док истовремено долази до све бројнијих оружаних интервенција укључујући превентивне и хуманитарне ратове и до стварања униполарног света.

Глобализацијски процеси довели су до битне измене државе и њеног суверенитета који више није неприкосновен и неповредив. Граница између спољашњих и унутрашњих државних послова више није тако јасна. Одређени проблеми са којима се суочавају савремене државе попут тероризма, еколошких проблема, организованог криминала, трговине дрогом морају се решавати путем сарадње са другим државама. У области безбедности државе такође сарађују учествовањем у одређеним војним организацијама (НАТО) и настојањем да регулишу правила ратовања (Хашке и Женевске конвенције). У одређеним случајевима државе се добровољно одричу дела свог суверенитета како би тиме оствариле неку добит као што је случај са земљама Европске уније. Постоје и други примери регионалног повезивања држава (АСЕАН, Афричка унија, НАФТА) који доказују да се поред глобализације дешава и регионализација, али која такође ограничава суверенитет и умањује моћ националне државе.

Као што је раније наведено, два светска рата довела су до огромних страдања како војника тако и цивила, па се од тада предност даје људским правима у односу на заштиту територијалног суверенитета државе. Падом Берлинског зида дошло је до урушавања социјалистичких режима и до победе либералних демократија јер су све ове државе постале вишестраначке демократске државе са слободним изборима. Веома битна карактеристика политичке глобализације је ширење демократије и људских права (Печујлић, 2005). Држава више нема потпуни суверенитет и право да поступа како жели према својим грађанима јер, на пример, грађани земаља Европске уније могу покренути спор против своје владе уколико крши њихова права (Печујлић, 2005).

Проблем настаје у такозваним новим демократијама, где се демократска владавина своди на право грађана да изађу на изборе и где заправо не постоји ни владавина права ни поштовање људских права. Како Вучина Васовић наводи постоје бројна схватања по којима је глобализација смишљени пројекат моћних земаља које само желе да остваре контролу над ресурсима и које намерно уништавају неке државе како би користиле њихова богатства. Неки теоретичари заступају тезу о одумирању државе и стварању светске владе узимајући у обзир међузависност и повезаност држава. Данас постоје „три концепције које су усмерене на маргинализацију државе, а то су концепције цивилног

друштва, идеје о колабираним и фрагментарним државама и теорије глобализације“ (Васовић, 2010: 444). У стварности није дошло до маргинализације државе нити постоји жеља и спремност да се државе укину и поред добровољног стварања наднационалних организација. Иако је дошло до укидања поделе на капиталистичке и социјалистичке земље јавиле су се бројне друге поделе (културне, националне, етничке), често унутар самих држава које указују да није дошло до Фукујаминог краја историје већ се јављају сукоби цивилизација о чему је говорио Хантингтон.

Од завршетка хладног рата највећи број сукоба био је унутрашњег карактера и настао је као резултат тежње неке нације или етничке групе за стицањем независности. „Између 1989. и 1996. године 95 од 101 оружаног сукоба на глобалној арени били су унутардржавни ратови, праћени шокантним изливима насиља, масакрима, етничким чишћењима и геноцидом. Њихова централна мета и жртва постају цивили: док су почетком 20. века чинили само 5% крајем века цивили ће чинити 80% жртава рата“ (Печујлић, 2005: 137). Постоје нека стереотипна објашњења о узроцима конфликта у мултиетничким друштвима: историјска мржња, недостатак демократије, економско сиромаштво, али прави узроци етничких конфликта налазе се много дубље у друштвеним структурама (Накарада, 2004). Лоша економска ситуација не мора нужно довести до сецесионистичких покрета јер они постоје и у развијеним земљама попут Канаде и Шпаније, затим и државе које имају изразиту демократску прошлост суочавају са проблемом мањина (Накарада, 2004). Етничке конфликте могу подстакнути разни фактори, како наводи Радмила Накарада, као што су културна сегрегација мањина, њиховог језика и образовања, али исто тако охрабривање и прихватање колективних права и идентитета могу подстаћи будуће сецесионистичке покрете. Етничких сукоба је неупоредиво више на територијама сиромашних него богатих земаља. Међутим, кључни узрок сукоба су културне разлике и тежња да се реши проблем идентитета и да се пружи отпор поништавању своје културе (Печујлић, 2005). „Истраживање 233 етно-политичка сукоба на глобалној арени открива њихову следећу анатомију: 81 групу представљају етнонационалисти руковођени сепаратистичким циљевима, 45 група представљају етнокласе нижег статуса које се боре за равноправнији социјални и културни статус, 83 етничке групе захтевају већу културну или територијалну аутономију, 49 група чине милитантне верске секте“ (Печујлић, 2005: 137).

Детаљан преглед културних различитости и значаја културног идентитета који се одупире глобализацији дао је Самуел Хантингтон у свом делу „Сукоб цивилизација“. Значај идентитета описује цитатом из Дибдиновог романа: „Нема правих пријатеља без правих непријатеља. Ако не мрзимо оно што нисмо, не можемо да волимо оно што јесмо“ (Хантингтон, 2000: 20). За Хантингтона цивилизација је најшири културни ентитет, тачније „највише културно груписање људи и најшири ниво културног идентитета који их разликује од других врста. Она је дефинисана заједничким објективним елементима, као што су језик, историја, религија, обичаји и институције, али и субјективном

самоидентификацијом људи“ (Хантингтон, 2000: 46). Као кључни носилац глобализације у савременој литератури наводи се Западна цивилизација, док Хантингтон предвиђа опадање њене моћи у наставку 21. века. У свету је доминантна подела на Запад и остале, а сукоб је најинтензивнији између Запада на једној и азијских и муслиманских друштава на другој страни (Хантингтон, 2000). Многи аутори глобализацију поистовећују са американизацијом јер се САД највише залажу за ширење демократије, слободног тржишта, људских права, индивидуализма. Постоје и бројни докази лицемерја и двоструких стандарда Запада: промовише се демократија, али не ако на власт дођу исламски фундаменталисти, промовише се непролиферација за Иран и Ирак, али не и за Израел, одбија се агресија против Кувајта богатог нафтом, али не против Босанаца који је немају (Хантингтон, 2000: 204). Како Хантингтон наводи, велики број ратова води се због неодговарајућих граница који се могу назвати и ратови идентитета. Цивилизацијска свест јача у односу на друге идентитете тако што политичке вође утичу на своје етничке и религијске присталице, а идентитет у сукобу најчешће је одређен религијом (Хантингтон, 2000). Као пример раста цивилизацијских идентитета Хантингтон наводи Босну у којој историјски, комунални идентитети нису били јаки, али када је нестао југословенски идентитет религијски идентитети су ојачали. За разлику од Срба и Хрвата који су у близини имали своје матичне државе муслимани нису имали неку муслиманску државу у близини, па су се идентификовали са неким другим удаљеним муслиманским државама. „У Сарајеву се 18. априла 1994. године окупило две хиљаде људи машући заставама Саудијске Арабије и Турске“ (Хантингтон, 2000: 19).

Различита су предвиђања аутора о томе да ли је могуће одржати водећу улогу Запада или ће се као доминантне поставити азијске државе, пре свих Кина. Очигледно је да сама глобализација представља непредвидив процес и да није могуће створити униформни свет са грађанима света који не праве међу собом никакве културне разлике. Утицај глобализацијских процеса на једнообразност у различитим сферама друштва допринела је многим противречним дешавањима. У области економије, технолошког развоја дошло је до све интензивније међународне сарадње, створени су међудржавни политички форуми, али државе и даље опрезно чувају свој суверенитет и боре се за очување и истицање својих културних различитости и посебности. Запад, који је имао водећу улогу у процесу глобализације и успостављању светске доминације суочава се са великим економским напретком азијских земаља, али и са огромним демографским растом азијског становништва. Међутим, Хантингтон сматра да су највећи проблеми Запада „морално слабљење, културно самоубиство и политичко нејединство. Манифестације моралног слабљења обухватају: пораст антисоцијалног понашања, распадање породице, слабљење друштвеног капитала, опште слабљење радне етике и успон култа личног задовољења, опадање посвећености учењу и интелектуалној активности које се у САД манифестује нижим нивоима школских постигнућа“ (Хантингтон, 2000: 338).

Глобализација је довела до целокупног напретка човечанства, бројних технолошко-информатичких открића и допринела већој сарадњи између држава. У овом смислу она представља један спонтан, неизбежан процес који постоји још од настанка држава и њихове међусобне сарадње. Међутим, у савременом свету и коме више нема светских и тоталних ратова дошло је до уздизања једне државе САД-а и промовисања такозваних западних вредности. Тако се непријатељским сматрају све оне државе и оне политичке вође које одбијају сарадњу са тренутним хегемоном. Етнички сукоби и грађански ратови више нису у искључивој надлежности држава, већ и страни субјекти интервенишу са циљем постизања мира и спречавања даљег ширења сукоба, а неретко и ради оставарења неког од својих интереса.

2.6. Теорије о савременом систему држава

2.6.1. Неореализам

Кенет Волц најзначајнији је теоретичар неореализма односно структуралне теорије међународне политике, а своју теорију међународне политике формулисао је 1979. године. Волц прихвата идеје класичних реалиста о анархичности међународног система држава, сталној могућности избијања сукоба и тежњи држава да опстану. За разлику од класичних реалиста који су наглашавали значај државе, јединица система међународне политике и њихове интеракције, Волц је сматрао да се мора проучавати однос између структуралног нивоа и новог држава (Новичић, 2009). Класични реалисти могли су да објасне спољну политику, али не и међународну. Волц користи модел тржишне равнотеже класичне економске теорије како би објаснио међународну политику, а у „неокласичној економији равнотежа представља ненамеравани резултат деловања тржишних актера вођених сопственим интересом“ (Новичић, 2009: 13). Волц сматра да ће политика равнотеже снага превладати када су испуњена два услова: да је поредак анархичан и да га настанују јединице које желе да опстану и закључује да постоје јаке тенденције ка равнотежи у систему: када је равнотежа једном остварена не мора бити одржана, али када је једном поремећена биће обновљена без обзира на то да ли је уравнотежена моћ циљ држава или не (Новичић, 2009). Његов најзначајнији допринос састоји се у томе што је тврдио да је понашање државе условљено понашањем конкурентских држава и зато држава има ограничен избор деловања (Ивановић, 2012). За разлику од анархије у унутрашњим односима где се појединци могу жалити неком вишем ауторитету, у међународним односима тај виши ауторитет не постоји. Због анархије у међународним односима државе настоје да осигурају своју безбедност како не би биле угрожене од својих конкурената (Ивановић, 2012). За разлику од класичних реалиста који сматрају да се државе понашају рационално, Волц сматра да је њихово понашање производ конкуренције, односно социјализације јер државе могу да следе норме понашања за које мисле да ће им донети највећу предност и те норме постају општеприхваћене (Ивановић, 2012).

Међународни систем држава за Волца је систем самопомоћи. Држава има монопол над легитимном употребом силе, „а легитимно овде значи да то да су јавне службе организоване тако да заштите и спрече приватну употребу силе. Грађани не треба да се спремају за то да бране себе. То ће учинити јавни органи“ (Волц, 2008: 116). Структура међународне политике, по Волцу, ограничава сарадњу између држава на два начина: 1) држава брине због поделе могућих добити која више може користити другима него њој самој. Кад год државе сарађују знају да ће обе остварити добит, а питање је само која ће добити више, 2) држава брине да разменом добара и услуга као и настојањем да оствари сарадњу не постане зависна од других. У својој теорији Волц разматра и тврдњу да глобализација, односно међузависност доприноси остварењу мира у међународном систему држава. Ова тврдња заправо потврђује да економија потискује политику, да трговачка држава замењује политичко-војну државу и да моћ тржишта замењује моћ државе (Новичић, 2009). Како Волц наводи концепција међузависности и глобализације настала је у САД-у, представља економско схватање међународне политике и маскира посебан положај који заузимају САД. За њега глобализација представља американизацију. Теза о пацифистичкој улози међузависности заснива се на следећим претпоставкама: „како се користи од мира повећавају тако се повећава цена рата, када државе схвате да су ратови неизмерно скупи биће одвраћене од њиховог вођења“ (Новичић, 2009: 155). Роберт Киохејн (Robert Keohane) и Џозеф Нај (Joseph Nye) сматрају да међузависност доноси мир и да повезује економске и политичке интересе држава, економске везе стварају већу добит за државе, па је мање вероватно да ће државе ући у рат, што све доводи до превазилажења државе и стварања света без граница (Новичић, 2009). Међузависност, по Волцу, само служи интересима САД како би оне оправдале и прикриле свој доминантан положај и зависност већине осталих земаља. Све државе у међународном систему су ограничене, неке више, а неке друге имају широку могућност избора (Новичић, 2009). Волц такође сматра да је прецењена моћ глобализације и да сам појам има економско и политичко значење. Економска глобализација је прецењена из следећих разлога: „1) већина света изостављена је из процеса глобализације (већина Африке и Латинске Америке, Русија, Блиски Исток изузев Израела, велики делови Азије), 2) ниво међузависности у 1999. години изједначио се са нивоом из 1910., 3) финансијска тржишта су 1900. године била интегрисана барем колико и сада. Светска економија није интегрисана, већ само међузависна“ (Новичић, 2009: 160). За Волца главна промена у међународној политици није повећана међузависност држава већ растућа неједнакост. Неједнакости су све веће и брже расту, САД су у овом систему најмање зависне од других, имају наширу могућност избора и највећи утицај на стварање међународних правила и институција (Новичић, 2009).

Волц критикује још једну претпоставку либералних теоретичара, претпоставку о демократском миру по којој демократске државе доприносе одржавању мира унутар својих граница, а тиме и светском миру јер ове државе међусобно не ратују. Волц даје три аргумента којима оспорава ову тезу: 1) проблем дефиниције демократије – постоји више

различитих врста демократије у пракси и неопходно је да се државе узајамно перципирају као либералне демократије, јер би услучају рата САД и Јапана многи Американци сматрали да Јапан није демократска земља већ једнопартијски систем, 2) ратови између самих демократија – САД су извршиле бројне интервенције над тзв. јогунастим демократијама, 3) ратови демократских против недемократских држава – ратови који се деле на оптимистички и месијански интервенционизам (Новичић, 2009). Волц закључује да се узроци рата не налазе унутар самих држава и да мир зависи од неизвесне равнотеже снага (Новичић, 2009).

„Државе су битне, али битна је и структура међународне политике. Шта је битније зависи од промена у структури међународне политике. У биполарном свету државе међусобно коче и уравнотежују једна другу. У униполарном свету драстично попуштају кочнице једне велике силе. Када владари учврсте своју доминацију, обесхрабрујуће предвидив резултат тога је самовоља и деструктивна владавина која делује у корист онога ко влада уместо у корист оних којима се влада. Слично томе, империјалистичке земље, супериорне над онима којима владају, могу тврдити да им је циљ да унапреде живот домаћег становништва, али ретко када постижу такав резултат. Неједнакост моћи рађа деспотску власт како код куће, тако и у иностранству“ (Волц, 2008: 7).

У овом делу рада дато је схватање међународног система држава најзначајнијег теоретичара неореализма, док ће у следећем делу бити описано једно другачије схватање односа међу државама, стварања надржавних институција и правила међународне сарадње.

2.6.2. Неолиберални институционализам

Неолиберални институционализам, као и неореализам, настао је 80-их година 20. века. Представници ове гране либерализма сагласни су са схватањем неореалиста о анархичној природи међународног система држава и непостојању врховног ауторитета, али они не сматрају да ће то довести до конкурентског понашања међу државама, већ да ће довести до сарадње. Ова анархија у међународним односима може бити ублажена захваљујући међународним институцијама које ће ограничити понашање држава. Под међународним институцијама подразумевају се међународне организације, споразуми између држава и неформална пракса коју су државе прихватиле. Ова грана либерализма донекле је и настала као реакција на неореализам, тачније немогућност неореалиста да предвиде миран крај хладног рата (Милићевић-Пророковић, 2008).

Неолиберални институционализам истиче значај деловања институција као медијатора у сукобу и инструмента за остваривање сарадње, а као најзначајнији циљ државе истиче се економско благостање а не очување безбедности (Милићевић-Пророковић, 2008). Они међународну сарадњу објашњавају помоћу концепта тржишног неуспеха: „неспутано тржиште јесте најефикаснији механизам за производњу економских добара, али није и за производњу јавних добара, а постоје и ситуације када неограничено

тржишно надметање ствара резултате који се могу назвати јавна зла (загађење)... Када дође до неуспеха тржишта нужен је алтернативни механизам-држава, која по потреби интервенише и захтева од економских актера да сарађују а не да се надмећу. Мада у међународном систему нема еквивалента за државу, постојање међународних институција показује да је сарадња сигурно могућа и унутар анархичне арене“ (Новичић, 2009: 146). Прихватају се идеје теорије функционалне интеграције по којима је једини начин за остварење мира и напретка на међународном плану стварање интегрисане заједнице која би промовисала економски раст и решавала регионалне и глобалне проблеме, а типичан пример ове идеје је модел Европске уније (Милићевић-Пророковић, 2008). Државе ће сарађивати у оним тренуцима и у оним областима у којима се проблем не може решити унутар граница једне државе из два разлога: алтруистички разлог - жеља да се допринесе општем добру, себичан разлог - држава сматра да ће тиме најбоље остварити свој интерес (Милићевић-Пророковић, 2008). Саме институције умањују деловање анархије и стабилизују очекивања држава на три начина: 1) обезбеђују осећање трајања – већина становника Европске уније има осећај да ће она потрајати у будућности, 2) омогућавају проток информација, 3) омогућавају начине да се реше сукоби (Милићевић-Пророковић, 2008).

Од завршетка Хладног рата долази до све већег институционализовања међународних односа. Лиза Мартин (Lisa Martin) сматра да постоје два основна ефекта деловања међународних институција: могу бити замена за домаће механизме и институције и могу бити допуна домаћим структурама (Милићевић-Пророковић, 2008). Међутим, институције могу бити употребљене у неке сврхе које нису биле предвиђене њиховим оснивањем као што је то био случај са Европском економском заједницом која је увела санкције Аргентини током Фокландског рата због утицаја Велике Британије (Милићевић-Пророковић, 2008).

Битан допринос неолибералног институционализма састоји се у истицању значаја и безбедности појединца и одређених група. При томе безбедност не подразумева само физички опстанак, већ омогућавање појединцу живота достојног човека. Државе су још увек главни актери који су одговорни за безбедност појединца. Показало се, по Извештају Уједињених нација о степену људског развоја из 2002. године да је степен остваривања хуманих људских права виши у државама са демократском влашћу (Милићевић-Пророковић, 2008). Либерлизам се пре свега залаже за заштиту права појединца, јер тврди да ће држава па и свет бити потпуно безбедни када сви људи буду имали безбедан и квалитетан живот. Заштита појединца је проблем који држава не може увек решити унутар својих граница већ сарадњом са другим државама, па је зато донесен велики број међународних докумената којима се обезбеђује заштита људских права. Прва је била Универзалне декларације о људским правима УН-а 1948. године, а донесени су и бројни други документи: 1950. Европска конвенција о заштити људских права и слобода, 1951. Конвенција о статусу избеглица, 1959. Конвенција о правима детета, 1973. Принципи

међународне сарадње у кажњавању ратних злочина против човечности, 1991. Конвенција о спречавању и кажњавању злочина геноцида. Проблем међународног права је непостојање врховног арбитра чије ће одлуке бити обавезујуће за све државе. Да би се међународни споразуми заиста поштовали неопходно је санкционисање оних који их крше. Међутим, различите државе у зависности од своје моћи и међународног утицаја у различитој мери подлежу правилима међународног права. Тако, на пример, велике силе дају себи за право да крше бројна правила међународног права, док оне слабије државе бивају кажњене превентивним или хуманитарним интервенцијама које и даље представљају предмет бројних полемика. Једна од главних критика реалиста јесте да међународне институције не доприносе остварењу заједничке добробити већ велике силе креирају међународне институције у складу са својим интересима како би одржале или повећале своју моћ (Миршајмер, 2009). Међународне институције заправо и одражавају однос моћи међу државама, па оне најмоћније имају највећи утицај на доношење правила и одлука и на њихово спровођење. Свака од ових теорија има различита предвиђања о будућности развоја међународних односа.

3. Појам и различита схватања слабих и недовршених држава

3.1. Одређење и карактеристике слабих и недовршених држава

Упркос процесима попут глобализације и регионализације и јачању концепта људских права држава је још увек остала најбитнији начин повезивања људи у једну политичку заједницу и држава је главни гарант људских права. Процес стварања нових држава није завршен. Неке од држава настале су деколонизацијом, односно стицањем формалне независности после велике борбе са колонизаторима, што је био случај са бројним афричким и азијским државама које су стекле независност у периоду од 50-их до 80-их година 20. века. Број држава у свету значајно се повећао после распада Совјетског Савеза и Чехословачке 90-их година и све ове државе настале су мирним путем без ратова и сукоба. Распадом Југославије настаје шест нових република после грађанског рата, бројних сукоба и уз посредовање спољних актера. У неким државама и данас постоје народи који желе стварање своје националне државе. Међутим, по настанку једне нове државе настаје проблем који Фукујама назива грађење државе. Ове државе немају јаке институције које ће осигурати спровођење одлука власти.

Поред тога што свака држава има становништво и територију, она морати поседовати и контролу над легитимном употребом силе. У савременом систему држава јака држава није само она држава које поседује велику војну моћ, већ држава која има јаке и стабилне институције које ће осигурати спровођење одлука власти. „Слаба држава је она држава која има тешкоће у спровођење следећих задатака: владавина права, борба против корупције, поштовање власничких права, независно судство, успешно прикупљање

пореза, координација рада различитих министарстава и државних органа итд.“ (Грдешић, 2009: 242). Погрешно решење, по неким ауторима, представља и наметање модела Западних демократија иако многе новонастале државе немају демократску традицију. Многе државе не успевају да достигну модерност либералног Запада, али спорно је питање да ли су заиста вредности и институције либералног Запада универзалне и прихватљиве за све остале народе (Фукујама, 2007). Иван Крастев наводи да се снага државе може дефинисати као способност државе да спроводи своје политичке визије, да врши регулативу и слично. Снажна држава је, на пример, она држава која је у стању да убира порезе, али и да обезбеди јавна добра. Она мора обезбедити и владавину права и заштиту људских права. Слаба држава не може да обезбеди све претходно наведено, а осим тога, у слабој држави интереси одређене групе доминирају процесом доношења одлука и на нелегалан начин утичу на формирање одређених правила (Крастев, 2002).

Најпре ће као битна карактеристика слабих и недовршених држава бити разматрана економска ситуација у овим државама и утицај неолиберализма и капитализма који се покушавају „извести“ овим земљама. Узрок настанка многих слабих држава било је урушавање комунистичког блока држава и процеси транзиције у бројним државама које су морале да пређу из планиране национализоване економије на систем слободног тржишта и да усвоје либерални капитализам. Све ове државе нису имале неопходне институције и на различите начине избориле су се са транзицијом. Током читавог 20. века било је више различитих тумачења улоге државе и спорно је било питање да ли држава треба да јача и да прошири своје функције или се обим деловања државе мора свести на минимум. Тоталитарна држава постојала је у неким деловима Западне Европе до 1945. године, а у Источној Европи до 1989. Оваква држава у потпуности је контролисала све аспекте живота својих грађана, а цивилно друштво није постојало. По завршетку Другог светског рата у Великој Британији, САД-у, Канади, Аустралији и још неким развијеним државама настала је држава благостања. Ова држава имала је разноврсне функције и у великој мери бринула се о добробити појединаца. Развојем нуклеарног наоружања и развојем правила међународног права држава своје ресурсе више није трошила на вођење ратова (Кревелд, 2012). Национализацијом различитих делова индустрије, наоружања и банкарства држава је прикупила много више ресурса и обезбедила је нов механизам за расподелу ресурса оним људима којима је то било потребно (Кревелд, 2012). У САД-у и у Европи држава је својим грађанима омогућила бесплатно образовање, здравствену заштиту, повећана су социјална давања, али све то довело је до великог раста бирократије (Кревелд, 2012). Међутим, показало се временом да је оваква држава неефикасна, јер су грађани у свему очекивали превелику помоћ државе. Зато почев од 80-их година 20. века долази до успона „реганизма“ и „тачеризма“ јер су се Роналд Реган и Маргарет Тачер први залагали за смањење улоге државе, денационализацију бројних индустријских грана и подстицање приватне иницијативе. У многим развијеним земљама долази до спровођења идеја неолибералне економске теорије. У САД-у се смањују порези, сузбија се државна контрола приватног сектора, у Великој Британији приватизује се државно власништво над

предузећима и некретнинама како би се подстакла приватна иницијатива (Митровић, 2009). Падом комунизма показало су да су економски либерализам и капитализам успешнији од планиране економије која је постојала у комунистичким државама и зато се „широм света, укључујући и бивше источноевропске социјалистичке земље, Јужну Африку, Јужну Америку и Азију, током 90-их година копира либерални модел као концепт за богатију и срећнију будућност под притиском ММФ-а и Светске банке и домаћих заговорника неолиберализма“ (Митровић, 2009: 62). Развијене државе нису биле толико тешко погођене процесима приватизације и усвајањем неолиберализма као што је то био случај са мање развијеним земљама које нису имале јаке институције. После распада СССР-а долази и до укидања комунизма у осталим земљама некадашњег Источног блока и све ове државе спроводиле су убрзану приватизацију. Многе државе имале су потешкоћа са спровођењем реформи због чега су потражиле помоћ ММФ-а и Светске банке. Најважнији задатак био је увођење приватног предузетништва и конкуренције, али промене су довеле и до повећаног јаза између друштвених класа, повећане стопе организованог и неорганизованог криминала и беде великог дела становништва (Кревелд, 2012). Међународни монетарни фонд и Светска банка наметали су овим државама тзв. Вашингтонски консензус који чини десет препорука које је осмислило један економски стручњак ради превазилажења кризе у Латинској Америци. Исте мере касније су наметане бившим комунистичким земљама, а састоје се у следећем: „1. фискална дисциплина, 2. пореска реформа, 3. промена приоритета у јавној потрошњи, 4. либерализација каматних стопа, 5. компетитивни девизни курс, 6. либерализација страних директних инвестиција, 7. либерализација размене, 8. дерегулација, 9. приватизација, 10. заштита својинских права“ (Јовановић Гавриловић, 2001: 374). Међутим, да би се у свакој држави спровеле реформе и изградиле одговарајуће институције морају се узети у обзир све посебности и карактеристике те одређене државе. Фукујама наводи пример Данске која представља узор развијене земље са институцијама које добро функционишу, али спорно је до које мере се њене институције могу развити у земљама које су историјски и културолошки далеке као што су Сомалија или Молдавија (Фукујама, 2007).

Уколико постоји понуда одговарајућих институција и политичких реформи, подједнако је важно да ли постоји и потражња за њима (Фукујама, 2007). До веће потражње за јаким институцијама долази када држава има неке унутрашње проблеме као што су хиперинфлација, рецесија, револуција или рат (Фукујама, 2007). Када потражња постоји држава може од темеља да изгради институције, да их увезе из других земаља или да прилагоди стране моделе локалним условима (Фукујама, 2007). Фукујама међу слабе државе убраја Сомалију, Хаити, Камбоџу, Босну, Косово, Руанду, Либерију, Сијера Леоне, а све ове државе представљају проблем за међународни поредак зато што крше људска права, изазивају хуманитарне катастрофе, проузрокују имиграционе таласе и слично.

Друга битна карактеристика слабих и недовршених држава је да све оне покушавају да усвоје демократију која је заступљена у свим успешним и развијеним државама. Велике силе, пре свих САД управо се и залажу за увођење демократских режима и примену политичких пракси које су карактеристичне за Западне земље. Овде се поново поставља питање културних, социјалних и етничких специфичности сваке земље и да ли је демократија заиста најбоље решење за све. Слабе државе нису у могућности да обављају све оно што се очекује од једне суверене државе и зато по Фукујама постоји већа вероватноћа да ће се неки страни актер умешати у унутрашње послове те државе или чак покушати да реши проблем на силу. Када говоримо о демократији у слабим и недовршеним државама потребно је најпре дефинисати појам демократије. За Шумпетера политички систем је демократски „уколико су у њему они најмоћнији који заједнички доносе одлуке изабрани на фер, поштеним и периодично одржаваним изборима на којима се кандидати слободно такмиче за гласове, а право гласа имају скоро сви одрасли грађани“ (Хантингтон, 2004: 14). „Демократија је систем у коме је влада политички одговорна а политичке преференције својих грађана, у условима када су сви грађани политички једнаки“ (Подунавац, 1997: 281). По Роберту Далу демократија има две кључне димензије: надметање и учешће, и подразумева постојање грађанских и политичких слобода (говора, штампе, окупљања и организовања) које су неходне за спровођење регуларне изборне кампање (Хантингтон, 2004). Иако се бројни политички режими у свету декларишу као демократски, степен демократичности је различит у свакој држави. Слабе и недовршене државе суочавају се са неколико основних проблема када је у питању увођење демократије:

1. Демократија у овим земљама често је сведена на оно што се подразумева под минималном дефиницијом демократије. То што држава има слободне изборе није довољно да би се назвала демократском. Иако је влада изабрана на слободним изборима она може бити неефикасна, корумпирана, неодговорна, подложна посебним интересима (Хантингтон, 2004). Права демократија требало би да подразумева „ефикасну грађанску контролу политике, одговорну владу, поштење и отвореност у политици, обавештено и рационално доношење одлука, једнако учешће и моћ, и разне друге грађанске вредности“ (Хантингтон, 2004: 17);

2. Неки лидери немају стварну политичку моћ иако су изабрани демократски јер њих може контролисати нека група чије интересе они заступају уместо да доносе одлуке које су најбоље за државу (Хантингтон, 2004). Хантингтон наводи примере влада које су изабране у Јапану крајем 90-их година 20. века и у Гватемали крајем 80-их које су у великој мери биле потчињене вољи војске да се не могу сматрати демократским;

3. Демократија која је уведена у многим земљама није стабилна што представља опасност за даљу будућност земље. Режим у некој земљи може бити демократски, али је спорно питање његовог трајања. Тако Хантингтон наводи истраживање организације Freedom House из 1984. године по коме су и Нигерија и Нови Зеланд слободне и

демократске земље, али такво стање није дуго потрајало у Нигерији где је 1984. године војним ударом укинута демократија.

Слабе и недовршене државе, неретко, уз помоћ страних актера, настоје да усвоје демократске институције и праксе јер су у прошлости имале негативна искуства са ауторитарним облицима владавине. Уколико не успеју у томе, ове државе могу представљати проблем за читав међународни поредак. Нажалост, у неким случајевима велике силе интервенисале су у неким слабим и неуспелим државама јер су желеле да остваре неки свој интерес под изговорим ширења демократије. У неким државама попут „Сомалије, Камбоџе, Босне, Косова, Источног Тимора међународна заједница се активно ангажовала као ефективна власт, а с обзиром на то да је у овим државама суверенитет престао да постоји, и управљачке функције су биле пренете на Уједињене нације или друге агенције за помоћ и невладине организације“ (Фукујама, 2007: 111). Решење за слабе и недовршене државе, по Фукујама, може бити „грађење нације“ које се састоји из три фазе:

1. Прва фаза, како наводи Фукујама, назива се пост-конфликтна реконструкција и карактеристична је за земље које су се налазиле у насилном конфликту (Афганистан, Сомалија, Косово) и у којима се мора изнова градити државни ауторитет. Задатак спољних сила у овом случају је да омогуће стабилност тако што ће увести безбедносне снаге, полицију и да омогуће хуманитарну и технолошку помоћ;

2. У другој фази када је држава достигла одређен ниво стабилности, потребно је створити самосталне државне институције које ће функционисати без стране помоћи;

3. У трећој фази потребно је ојачати целу државу како би неометано испуњавала све своје функције (заштита својинских права, пружање основног образовања).

По мишљењу неких аутора погрешно је наметати демократију свим слабим и недовршеним државама јер неке од ових земаља имају сасвим другачију културу. Ефикасно функционисање демократских институција скоро је немогуће у изразито антидемократској култури која би онемогућила ширење демократских норми и оспорила легитимност демократских институција (Хантингтон, 2004). Џорџ Кенан (George Kennan) изнео је аргумент да је само западна култура погодна за развој демократских институција, те наводи неколико доказа за то:

„1) Модерна демократија поникла је на Западу.

2) Од почетка 19. века већина демократских земаља биле су западне земље.

3) Изван северноатлантске области, демократија је најзаступљенија у некадашњим британским колонијама, у земљама под великим америчким утицајем и, одавно, некадашњим иберијским колонијама у Латинској Америци.

4) У педесет осам демократских земаља које су постојале 1990. године спада тридесет седам западноевропских, досељеничких и латиноамеричких земаља, шест источноевропских земаља, девет некадашњих британских, америчких и аустралијских колонија и још шест земаља (Јапан, Турска, Јужна Кореја, Монголија, Намибија и Сенегал)“ (Хантингтон, 2004: 284).

Ако узмемо у обзир све ове чиниоце, демократизација је отежана у земљама на Балкану и земљама бившег Совјетског Савеза, јер су ове области биле део Руског и Турског царства, у њима су доминантни православље и ислам и нису имале додира са бројним тековинама западне културе као што су ренесанса, реформација, просветитељство и либерализам (Хантингтон, 2004). Зато можемо закључити да се не може тврдити да демократија представља природан облик владавине за све народе.

Још једна битна карактеристика слабих држава су лоши социјални услови и проблем корупције. Тако су за државе на Балкану карактеристични пад животног стандарда, масовно сиромаштво, висока стопа незапослености, као и физичко и друштвено расељавање великих група (Крастев, 2004). Све државе на Балкану су, како Крастев наводи, државе расељених људи јер се огроман број грађана сели на Запад и потражи за бољим условима живота. Владе свих ових земаља покушале су да спроведу реформе којима нису испуниле очекивања грађана. Економски опоравак остварен је само у главним градовима, неуспешне су биле реформе пензионог и социјалног осигурања и здравствене заштите због чега траје неповерење у способности владе (Крастев, 2004). Политичари који се налазе на власти врше неправедну расподелу средстава и углавном прибављају себи личну корист уместо да обезбеђују основне услуге. Зато су многи грађани незадовољни својим демократским режимима због неспровођења одговарајућих реформи, али не у тој мери да би се одлучили за недемократске алтернативе (Крастев, 2004). За све ове државе још један битан проблем представља корупција. По извештају UNDP-а „епидемија корумпираности партија није у толикој мери повезана са комунистичким наслеђем, посткомунистичком патологијом, нити са квалитетом правног окружења, колико са повећањем трошкова политике“ (Крастев, 2004: 26). Крастев наводи да је у пост-комунистичким земљама дошло до деидеологизације политике што је довело до мање заинтересованости грађана за учествовањем у политичким дешавањима и до мањег броја активиста. Грађани више не верују у идеје политичких партија и сада странке морају да плате активисте за обављање свих оних активности које су некада људи обављали из идеолошких убеђења. Повећи трошкови политике произвели су четири битне последице у овим државама: „1) грађанима се још више смучила политика, тако да су трошкови политике порасли, 2) нова политика довела је до промовисања нових политичара – пословних политичара, 3) повећана цена бављења политиком и масовни напори да се придобије новац за странку, смањили су моралну цену уласка у корупцију појединих политичара, 4) политичке партије одлучиле су да направе групу донатора блиских њиховој партији“ (Крастев, 2004: 26). Крастев закључује да је основна опасност по

опстанак демократије у балканским државама уверење грађана да је све корумпирано и да су сви корумпирани и да је неопходно смањити корупцију како слабе државе на Балкану не би одбациле демократију.

Када говоримо о slabим и неуспелим државама морамо узети у обзир карактер међународног поретка у коме ове државе делују. По мишљењу неких аутора завршетком Хладног рата дошло је до промена у међународном систему, док је по мишљењу других дошло до промене самог система (Симић, 2002). Они који сматрају да је дошло до промене самог систем истичу да државе више нису главни актери светске политике, да су трговина и економија најбитније за сваку државу и да се смртоносна оружја налазе у рукама много већег броја држава (Живојиновић, Милошевић, 2013). По супротном гледишту, које између осталих заступају неореалисти, „све док су државе доминантни актери а анархија кључна одлика структуре међународног система не може бити речи ни о каквој епохалној трансформацији међународних односа“ (Живојиновић, Милошевић, 2013: 271). Најбитније промене до којих је дошло у међународном систему су: „1) опадање америчке хегемоније, 2) процес померања глобалне економске моћи ка економијама у настајању, 3) опадајућа учесталост рата, 4) успон нове транснационалне безбедносне агенде, 5) претрајавање ауторитарне власти и пораст броја неуспелих држава као великих стратешких проблема, 6) појава регионализма и регионалних организација, 7) развој норми суверености и неинтервенисања“ (Живојиновић, Милошевић, 2013: 271). По мишљењу неких аутора проблем у slabим и неуспелим државама настаје јер се овим државама намеће либерални национализам с циљем изградње политичког идентитета. Процес политичке интеграције у овим државама је недовршен, зато што један део популације не доживљава државу као своју, и неправедан јер нарушава једнаку слободу свих грађана (Бељинац, 2013). Ако посматрамо пример бивших југословенских држава можемо видети да у овим државама уставни режими привилегују етничке већине (Бељинац, 2013). Да би једна држава била јака она мора омогућити равноправан третман свих својих грађана како незадовољство мањина не би довело до нестабилности и сукоба у држави. Вил Кимлика наводи да је неопходно већинско грађење нације ограничити мањинским правима. Либерални националисти настоје да комбинују либералне вредности и националну припадност и тврде да људи подржавају либералну идеју правде само ако су повезани националним идентитетом (Бељинац, 2013). У многим slabим и недовршеним државама (што посебно важи за балканске државе) национални идентитет је етно-приватизован. Национални идентитет утемељен је на већинској концепцији добра, а државни симболи су изабрани тако да грађане асоцирају на нешто што доживљавају као своје и део своје традиције и културе (Бељинц, 2013). Све ово доводи до тога да се само већина грађана идентификује са државом, док бројне мањине не доживљавају државу као своју јер она није део њихове традиције, историје и културе. Проблем многих оваквих држава је што не постоји осећај блискости, припадништва и солидарности код свих грађана и не постоји приврженост држави од стране свих грађана. Зато, како Бељинац

закључује, етно-културне мањине не могу усвојити либерално-националистичку визију заједничког живота и потребно је наћи одговарајућу алтернативу.

Чињеница је да слабе и недовршене државе представљају феномен савременог доба и да су често представљале претњу по међународни систем држава. Ове државе, које тешко можемо назвати државама у правом смислу те речи, опстају захваљујући помоћи страних држава или међународних организација. Најбитнији фактори који онемогућавају њихово јачање су нерешени проблеми националних, етничких или религијских мањина, лоша економска ситуација и неуспела консолидација демократије. Пошто сами грађани ових држава не могу успешно да реше проблеме као што су велика незапосленост, корупција, стварање одговарајућих институција, неке моћније државе или наднационалне организације настоје да својим интервенцијама промене ситуацију у овим државама. У већини ситуација када је вршена нека интервенција или пружана помоћ слабим и недовршеним државама пресудну улогу имале су САД или њихов савезник Европска унија. Од напада 11. септембра 2001. године САД су постале свесне да лоша ситуација у неким удаљеним државама може угрозити и њихову безбедност и од тада долази до успона америчког унилатерализма у међународним односима (Симић, 2013). Тадашњи председник САД-а Буш објавио је „рат против терора“ после чега су извршене интервенције у Афганистану, Ираку и на Балкану с циљем ширења западних вредности како би Запад био безбеднији (Симић, 2013). „Због погрешног уверења да је западна демократија природни облик владавине и прављењем површних поређења с успехом силом наметнутог демократског поретка у послератној Немачкој и Јапану, Тони Блер и Џорџ Буш потпуно су потценили тешкоће у инсталирању демократије у друштвима у којима не постоје западне уставне традиције. Ирак и Афганистан су актуелни плодови њихових напора“ (Симић, 2013). У наставку рада детаљније ће бити описан однос великих сила и наднационалних организација према слабим и неуспелим државама.

3.2. Међународно право и проблем слабих и недовршених држава

Велики број расправа међу теоретичарима водио се око питања интервенционизма и суверенитета, односно око тога да ли су хуманитарне интервенције уопште дозвољене међународним правом ако то исто право свакој држави гарантује неповредивост њеног суверенитета. По многим теоретичарима међународно право и било какво наметање међународних правила независним државама неспојиво је са концептом суверенитета. Интервенције, које могу подразумевати спровођење превентивних мера или сложене војне операције, извршене су у многим слабим државама: Либерији, Ираку, Југославији, Сомалији, Руанди, Хаитију, Сијера Леонеу, Косову, Источном Тимору (Искра, 2005). Два најбитнија разлога која су довела до развоја хуманитарних интервенција су: давање већег значаја заштити права човека и напад 11. 9. 2001. године којим је дат већи значај борби против тероризма (Искра, 2005).

Хуманитарне интервенције у досадашњој пракси спровођене су у државама које можемо дефинисати као слабе или неуспеле, у државама које нису могле мирно да реше неке унутрашње проблеме. Најпре ћемо дефинисати сам појам који је предмет спорења многих теоретичара и који нема општеприхваћену дефиницију. „Хуманитарна интервенција је присилна војна акција предузета од стране страног актера у релевантној политичкој заједници с циљем превенције, смањења или заустављања постојећег угрожавања или губитка људских живота“ (Pattinson, 2010: 28).

Као што је претходно у раду наведено, сама држава и њен суверенитет претрпели су бројне измене, а још је бивши генерални секретар УН-а Бутрос Бутрос Гали изјавио: „Време апсолутног суверенитета је прошло; теорија апсолутног суверенитета никад није одговарала стварности“ (Искра, 2005: 50). Како је наведено у Повељи УН-а постоје ситуације када је дозвољена оружана интервенција: „Ништа у овој Повељи не умањује урођено право на индивидуалну и колективну самоодбрану у случају оружаног напада против члана Уједињених нација, док Савет безбедности не предузме мере потребне за очување међународног мира и безбедности. О мерама које предузму чланови при вршењу овог права на самоодбрану биће одмах извештен Савет безбедности и оне неће ни на који начин да доведу у питање овлашћења и одговорности Савета безбедности да по овој Повељи предузме у свако доба такву акцију ако је сматра нужном ради одржања или васпостављања међународног мира и безбедности“ (Повеља УН). Међутим, због некадашње блоковске поделе Савет безбедности често није био у могућност да реагује на одговарајући начин јер сталне државе чланице имају право вета, а често су имале супротстављене интересе и схватања. Завршетком Хладног рата више није постојала опасност од избијања сукоба великих сила, па се пред њима нашао проблем спречавања кршења људских права у бројним грађанским ратовима који су данас најзаступљенија врста сукоба и могу представљати опасност најпре по свој регион а онда и по глобалну безбедност (Матић, Микац, 2010). Ови нови унутардржавни ратови карактеристични су за слабе и неуспеле државе и доводе до масовног страдања цивила и кршења одредби хуманитарног права (Матић, Микац, 2010). Заправо су, по мишљењу многих аутора највеће претње по глобални мир и безбедност тзв. асиметричне претње: тероризам, пролиферација оружја за масовно уништење, неконтролисане миграције и нестабилности које изазивају слабе и неуспеле државе. Од 90-их година 20. века начињено је више корака како би се предност дала људским правима и људском развоју у односу на заштиту територијалног суверенитета држава. Бутрос Бутрос Гали у свом извештају под називом Агенда за мир из 1992. године истиче социјалне и економске детерминанте насиља. „Агенда за мир поставила је нову стратегију решавања сукоба и активног хуманитаризма која је своју потврду добила у великој експанзији у броју, величини и опсегу УН-ових мировних мисија. Док је до касних 1980-их УН руководио са свега 13 мировних операција, само између 1988. и 1996. године покренуто је 29 нових операција“ (Матић, Микац, 2010: 56). Да је заштита појединца битнија од заштите државе потврдио је и Кофи Анан: „Државна сувереност, у свом најосновнијем значењу редефинисана је, добрим делом под

утицајем глобализације и међународне сарадње. Државе се сада нашироко схватају као инструменти који су у служби својих грађана а не обратно. Данас, када читамо Повељу, више него икад свесни смо тога да је њен циљ заштита права сваког људског бића, а не оних који их злостављају“ (Искра, 2005: 77). Држава и даље поседује суверенитет, али он подразумева и њене бројне дужности, а не само права. У извештају ICISS-a (International Commission on Intervention and State Sovereignty) под насловом Одговорност за пружање заштите наводи се да суверенитет подразумева двоструку одговорност: „одговорност према ван – као поштовање суверенитета других држава и интерна одговорност – као поштовање достојанства и интерних права свих грађана“ (Матић, Микац, 2010: 58). По мишљењу неких аутора државни суверенитет подређен је универзалним вредностима и поштовању људских права, па се тако хуманитарне интервенције сматрају оправданим иако се њима не поштује суверенитет држава. Неуспех УН-а да спече геноцид у Сребреници 1995. и у Рунди 1994. године довели су до схватања да је хуманитарна интервенција неопходна и оправдана чак и када је извршена без сагласности Савета безбедности као што је био случај на Косову 1999. године. Напад на САД из 2001. још више је подстакао схватања о оправданости различитих врста интервенција у славим и недовршеним државама. Међутим, различити теоретичари различито тумаче оправданост и основу за интервенције што ће бити објашњено у наставку рада.

Два проблематична питања када говоримо о хуманитарним интервенцијама су: када је оправдано интервенисати и ко би то требало да уради (Pattinson, 2010). Одговор на питање када треба интервенисати налази се у извештају ICISS-a из 2001. године у коме је дефинисана „одговорност за заштиту“ (Responsibility to Protect). Уколико држава није у могућности или не жели да испуни ову одговорност, на пример услучајевима масовних убиства, суверенитет државе се привремено суспендује и одговорност за заштиту преноси се на међународну заједницу (Pattinson, 2010). Међутим, не постоји коначан одговор на питање ко је овлашћен да спроведе интервенцију. На Косову 1999. године интервенисао је НАТО, у Либерiji 1990. године интервенисала је регионална организација ECOWAS а интервенцију је предводила Нигерија, у Обали Слоноваче интервенцију је предводила Француска (Pattinson, 2010). Дакле спорно је да ли би требало да интервенише УН, НАТО, нека регионална организација (попут Афричке уније), држава, група држава или неко други. Неке од хуманитарних интервенција нису биле легалне, јер нису одобрене од стране Савета безбедности као што је био случај са интервенцијом на Косову. У овом случају Независна међународна комисија за Косово (Independent International Commission on Kosovo) закључила је да је интервенција НАТО-а била нелегална, али легитимна (Искра, 2005). Интервенција је дакле легитимна кад год постоје очигледни докази о тешком кршењу људских права, добронамерно поступање држава које врше интервенцију, напори међународне заједнице да се реши сукоб и сл. (Искра, 2005). Неки аутори попут Данијела Арчибугија (Danile Archibugi) сумњају у легитимитет било којег постојећег агента који врши хуманитарне интервенције и сматрају да једино реформисани или нови агенти могу поседовати легитимитет (Pattinson, 2010). По схватању

Патинсона интервенција не мора поседовати пун легитимитет, већ одговарајући степен легитимитета. По мишљењу овог аутора највећи легитимитет да интервенишу имају следећи актери (набројени почев од оног са највишим степеном легитимитета): 1) НАТО, 2) државе и њихове коалиције, 3) УН, 4) регионалне и подрегионалне организације, 5) приватне војне компаније. НАТО поседује највећи легитимитет да интервенише због ефективности његових интервенција (која је очигледна из претходно спроведених мисија у Босни и на Косову) и због развијене војне инфраструктуре (Pattinson, 2010).

Моралне дебате о оправданости хуманитарних интервенција актуелне су међу бројним савременим теоретичарима. Реалисти сматрају да до интервенција долази само када нека држава или група држава тиме остварује свој интерес, плуралисти су против интервенције јер негативно утиче на постојећи међународни поредак, док солидаристи сматрају да државе морају да интервенишу како би помогле другима (Butler, 2011). Батлерова критикује схватање солидариста о новој врсти солидарности која је настала међу државама и сматра да они заправо настоје да оправдају неолиберални међународни економски поредак. Заступници теорије солидарности сматрају да су принципи суверенитета и неинтервенисања у процесу промена или померања од једне тачке ка другој (Butler, 2011). Хофман (Hoffman) сматра да је промена ставова о суверенитету довела до широких прихватања доктрине хуманитране интервенције. „Постоји растућа несаслађаност између норми суверенитета и традиционалне легалне организације међународног система с једне стране, и реалности света у коме се разлике између домаће и међународне политике руше“ (Butler, 2011: 73). Andrew Linklater даје дефиницију доброг међународног грађанина који се неће супротстављати одлукама Савета безбедности: „Међународно право се помера од својих статичних корена суочено са режимима који су криви за геноцид и етничка чишћења. Добар међународни грађанин требало би да је спреман да се ангажује у хуманитарном рату како би заштитио удаљене странце и да би натерао међународну заједницу да размотри како да на најбољи начин промени међународно право“ (Butler, 2011: 74). Батлерова као алтернативу овом приступу наводи критички приступ хуманитарној интервенцији. Она сматра да међународно друштво мора да примени своју моралну одговорност у реструктурирању постојећег неолибералног међународног економског поретка што ће довести до побољшања људских права у читавом свету. Постоји неколико доказа о неправедности овог поретка установљеног још 1945. године Бретон-Вудским споразумом. UNDP (United Nations Development Programme) показује да је претходних деценија светска економија остварила огроман раст. Међутим, бројне чињенице показују да нису становници свих земаља осетили тај раст:

1) Неједнакост међу државама је све већа,

2) Најсиромашнијих 40% људи, односно 2,5 милијарди људи који живе са мање од 2 \$ дневно, дају пет процената укупним светским приходима, док најбогатијих 10% људи дају 54 % укупног светског прихода,

3) Упркос напретку медицине и технологије сваког сата 1200 деце умре од излечивих болести,

4) Више од 800 милиона људи је гладно или неухрањено,

5) Једна милијарда људи нема приступ пијаћој води (Butler, 2011).

Батлерова наводи два кључна типа превенција које би требало развити у будућности. Лаке превенције би требало да спрече прерастање одређених потенцијално насилних ситуација у отворене и оружане сукобе и ова врста превенције подразумева побољшање међународних капацитета да интервенишу пре него што конфликти постану насилни (Butler, 2011). Насупрот лакој је дубока превенција која има задатак да открије корене сукоба. На глобалном нивоу тај узрок би био неолиберални међународни економски поредак, а дубока превенција би подразумевала предузимање различитих мера како би се успоставио поредак који би уклонио сиромаштво, маргинализацију и неправедан положај различитих група (Butler, 2011).

Хуманитарне интервенције представљају крајње решење које се користи ради спречавања кршења људских права. Осим Повеље УН-а многи други међународни документи регулишу понашање држава према својим грађанима. Међутим, слабе и недовршене државе понекад не поседују одговарајуће капацитете који су им потребни како би заштитиле своје грађане и у таквим случајевима долази до мешања међународне заједнице. Напредак је остварен оснивањем Међународног кривичног суда којим се донекле омогућава санкционисање свих оних који су одговорни за геноцид, кривична дела против човечности и ратне злочине (Стојановић, 2012). Први међународни кривични судови (*ad hoc*) основани су после Другог светског рата (Нирнбершки и Токијски) и пред њима су се нашли чак и највиши државни и партијски функционери, што је био први помак ка давању већег значаја заштити људских права. Међународни кривични суд, чији Статут је ступио на снагу 2002. године, први је стални суд ове врсте (Стојановић, 2012). Међутим, проблем је што надлежност суда прихватају само државе које су прихватиле статут и што суд нема примат у односу на националне судове. Управо су слабе и недовршене државе (Источни Тимор, Камбоџа, Сијера Леоне, БиХ, Ирак) нашле пред овим судом јер је у овим државама почињено највише међународних кривичних дела. Неке моћније државе такође су чиниле оваква кривична дела, али се никада нису нашле пред судом. „Извршење стране кривичне пресуде било је неспојиво са старијом доктрином о неограниченом суверенитету држава. Данас, извршење међународне кривичне пресуде је постао облик међународне правне помоћи који, под одређеним условима, прихвата већина земаља“ (Стојановић, 2012: 150).

Стварање Међународног кривичног суда и спровођење хумантарних интервенција неки су од покушаја да се заштити људских права да примарни значај. Ове институције и праксе у очигледној су супротности са неповредивошћу државног суверенитета. Ни

највиши државни службеници нису више одговорни само својим грађанима већ се могу наћи пред Међународним кривичним судом. Уколико држава не успе да спречи страдања цивила на својој територији неки страни актер ће интервенисати и поред прокламоване неповредивости државног суверенитета. Наравно, ова правила не важе за све државе подједнако. Због огромне неједнакости моћи различитих државе, оне моћније могу проћи некажњено, док се слабије строго надгледају и контролишу. Иако међународно право не нуди савршена решења за заштиту људских права ипак је направљен значајан напредак у овој области и саме државе показују већу спремност за различите облике међународне сарадње. У случају југословенске кризе показало се да међународна сила влада у односу на међународно право, јер су распадом Југославије прекршени бројни међународни споразуми, о чему ће бити расправљано у наставку рада.

4. Босна и Херцеговина као слаба и недовршена држава

4.1. Утицај међународне заједнице на формирање Босне и Херцеговине

Формирање Босне и Херцеговине као независне државе и распад Југославије који је томе претходио представљају веома сложену тему о којој су досада написани бројни научни радови. Сама историја Босне и Херцеговине је такође широка тема. БиХ до потписивања Дејтонског споразума никада пре није била независна држава, већ је постојала као део неких већих земаља (Отоманске империје, Аустроугарске, СФРЈ). Због обима овог рада немогуће је дати комплетан преглед њене историје, па ће бити разматран период од проглашења њене независности и ратова на њеном простору до данас. Ова држава коју многи називају „Југославија у малом“ разликује се од бивших југословенских република по много чему. Једина није имала један народ који је већински и који може да формира своју државу, једина је уређена по федеративном принципу и једина је у којој страни стручњак (Високи представник) надгледа њено функционисање. Да није било мешања бројних страних актера мали су изгледи да би данашња БиХ постојала оваква каква је. Иако је више различитих фактора, и спољашњих и унутрашњих, имало утицај на њено формирање у овом поглављу биће разматран утицај међународне заједнице, најпре током трајања сукоба као и по његовом окончању.

Када говоримо о утицају међународне заједнице ту пре свега мислимо на Уједињене нације, Европску унију и Сједињене америчке државе. Читава област Балкана током 90-их година нашла се у интересној сфери Запада, јер је распадом Совјетског савеза Русија изгубила интересовање за овај регион. Осим тога, распадом источног комунистичког блока и Варшавског пакта јавило се питање да ли је НАТО уопште потребан Европи, због чега су САД желеле да увере Европу да су јој и даље потребни како не би дошло до неког новог сукоба (Радаковић, 2002). Значајан актер током сукоба у бившој Југославији била је у Европска унија, у којој је главну улогу преузела Немачка, као и Уједињене нације, али на

крају се испоставило да је ипак била неопходна интервенција НАТО-а. Бројни унутрашњи фактори довели су до распада Југославије и рата на тим просторима, али велику улогу одиграле су стране силе водећи конфузну политику према овој ситуацији. Најпре су званичници Европске заједнице 1991. године изјавили да желе да сачувају Југославију, затим је и амерички министар иностраних послова Џејмс Бејкер изјавио да „САД подржавају демократску, целовиту Југославију, о чијој будућности споразумом треба да се договоре заинтересоване стране, као и да САД неће признати једностране акте отцепљења“ (Радаковић, 2002: 15). Касније су ове исте силе признале независност сецесионистичких република.

Вишестраначје је уведено у БиХ усвајањем Закона о удруживању грађана 1990. године од стране Скупштине БиХ, после чега су основане странке на националној основи: Странка демократске акције (СДА), Српска демократска странка (СДС) и Хрватска демократска заједница (ХДЗ). На седници Парламента, која је бојкотована од стране српских посланика, усвојена је Декларација о суверености и Уставни закон о називу и државним симболима Републике БиХ 27.2.1991. године. Нешто касније усвојен је Меморандум о сувереној БиХ 15.10.1991. године, такође на предлог СДА. Услов заостанак БиХ у Југославији био је да у њој остану све остале републике и покрајине укључујући и Хрватску и Србију (Радаковић, 2002). После ових дешавања уследила је прва реакција међународне заједнице, тачније Европске заједнице. Савет министара Европске заједнице окупио је тим правних стручњака 27.10.1991. године како би тумачили са правног аспекта распад Југославије и то да ли републике које желе да се отцепе имају право на међународно признање (Нешковић, 2013). Арбитражна комисија изразила је следеће мишљење 10.12.1991. године:

- „СФРЈ је у процесу распадања;
- на републикама је да реше оне проблеме државне сукцесије који могу произаћи из овог процеса у складу са принципима и правилима међународног права уз посебну пажњу према људским правима и правима народа и мањина;
- републике могу, ако то желе, да заједнички делују у вези са стварањем нове асоцијације која би имала демократске институције по њиховом избору“ (Радаковић, 2002: 30).

Европска заједница је, на инсистирање Немачке, позвала оне републике које желе признање да га затраже до 24.12.1991. године, што су учиниле Хрватска, Словенија, БиХ и Македонија (Нешковић, 2013). Једино захтев БиХ није био уставно легитиман зато што Срби, који су били конститутивни народ, нису желели независност (Нешковић, 2013). Арбитражна комисија је у свом мишљењу од 11.1.1992. године разматрала питање лорда Карингтона: „Да ли српско становништво из Хрватске и БиХ као конститутиван народ Југославије ужива право на самоопредељење?“ (Нешковић, 2013: 157). Комисија наводи

да „међународно право не прецизира све последице права на самоопредељење и да право на самоопредељење не може довести до измена граница које постоје у тренутку независности, осим у случају да се заинтересоване стране другачије договоре“ (Нешковић, 2013: 158). Због свега наведеног Комисија је 15.1.1992. условила признавање БиХ одржавањем референдума на коме ће се сви грађани изјаснити о њеној независности (Радаковић, 2002). На референдум, који је одржан од 29.2. до 3.3.1992. године, изашло је 63% бирача, а 62,68% је гласало за независност БиХ (Радаковић, 2002). БиХ је међународно призната 6. априла 1992. године, а исте године почео је рат.

Основни разлог мешања међународне заједнице у решавање проблема у БиХ био је немогућност договора три народа који живе на њеној територији који су имали супротстављене ставове и различита виђења будућности Босне. Срби из Босне подржавали су политику Србије, желели су да држава буде у саставу Југославије, децентрализована и конфедерално уређена; Хрвати из Босне подржавали су политику Хрватске, желели су да држава буде независна и децентрализована; Бошњаци су желели да држава буде независна и унитарно организована (Нешковић, 2013). Европска заједница, покушала је да реши проблем одржавањем Арбитражне (Бадинтерове) комисије и кроз Кутиљеров план. Једно од најспорнијих питања за све три стране било је питање територија, па је португалски министар иностраних послова Жозе Кутиљеро (Португалија је тада председавала Европском заједницом) први формулисао план за решење сукоба (Радаковић, 2002). После више рунди разговора, у петом кругу у Сарајеву 18. марта 1992. године, Кутиљеро је понудио коначну верзију плана коју су прихватиле све три стране (Нешковић, 2013). План је имао уставни и територијални део (као и сви каснији планови). „Кутиљеров план је садржавао федеративно уређење с изворном сувереношћу нација у конститутивним јединицама и заједничком изведеном сувереношћу на нивоу савезне државе. План је садржавао максималну децентрализацију, тако да је савезна скупштина имала координишућу улогу, а конститутивне јединице, састављене из више неповезаних подручја, нису могле покренути процесе сецесије од државе“ (Нешковић, 2013: 166). Бошњачка страна повукла је потпис после одбијања Владе у Сарајеву 27. јула 1992. године. Бошњачка страна била је, пре свега, против кантонизације БиХ, односно против региона утемељених на етничком принципу (Дашић, Недељковић, 2016). После овога се у проблем решавања босанског проблема укључују Уједињене нације и именују се нови преговарачи, Сајрус Венс (испред УН-а) и Дејвид Овен (испред Европске заједнице).

Венс и Овен понудили су други план за решења сукоба у БиХ у јесен 1992. године. Основа плана била је регионална подела, а свака национална група добила је своје подручје на простору где је представљала већину према попису становништва из 1991. године (у неким регионима био је предвиђен мешовит национални састав) (Радаковић, 2002). Најбитније карактеристике овог плана биле су:

- дефинисање јаче позиције савезне власти на принципима владавине права и јаке савезне извршне власти;

- провинције су у извесној мери добиле статус конститутивних субјеката, имале су етничке називе, али нису биле моноетничке;
- уставни статус провинција је сличан кантонима (утицај швајцарских решења у организацији државе);
- међународна заједница била би фактор примене плана кроз институције Суда за људска права, Уставног суда и Омбудсмана (Нешковић, 2013: 170).

Један од недостатака овог плана је да је статистика о броју становника на основу које су формиран региони значајно измењена услед рата, јер се велики број људи иселио или нестао (Радаковић, 2002). Српска страна имала је посебне захтеве који су се односили на статус спорних територија и посебно уређење за Сарајево. План је зато претрпео одређене измене током којих су се ангажовале САД. Државни секретар Ворен Кристофер представио је у фебруару 1993. године план Била Клинтона о ангажовању САД у примени споразума (Радаковић, 2002). Исте године предложена је нова мапа етничких региона по коме би БиХ била подељена у десет региона, али би већи део територије припао Бошњацима (Радаковић, 2002). Оно што је српској страни било неприхватљиво је пресецање коридора код Брчког чиме би биле раздвојене територије које су контролисали Срби (*видети Прилог 1*). Поводом новог плана одржана је Конференција о миру у БиХ у Атини којој су између осталих присуствовали председници Хрватске и Србије, као и представници све три националне заједнице БиХ Радован Карацић, Алија Изетбеговић и Мате Бобан (Радаковић, 2002). Иако је Радован Карацић потписао план, грађани Републике Српске су га одбили на референдуму у мају 1993. године (Радаковић, 2002). Венс-Овенов план био је значајан јер наглашава потребу за децентрализацијом државе и предлаже решење које је између извршне федерације и регионалне државе (Нешковић, 2013). „БиХ била би федерација без етничке конститутивности. Основа федерализма биле би провинције на економској, географској и саобраћајној основи, а не на основу етничких нација“ (Нешковић, 2013: 170).

Следећи план понудили су Роберт Овен (испред Европске заједнице) и Торвалд Столтенберг (испред УН-а) у периоду од јуна до децембра 1993. године (Нешковић, 2013). БиХ, по овом плану, била би Унија сједињених држава БиХ састављена од три републике, имала би заједничко председништво у којем би све три републике имале једног члана који би се смењивали на месту председника свака четири месеца, влада би била мешовита и одлуке би се доносиле консензусом (Радаковић, 2002). Након две године републике би могле да одлуче да ли желе да остану у државној заједници (Нешковић, 2013). План је садржао и следеће:

- парламент би сачињавали посланици све три државе;
- држава би имала јединствену спољну политику, а шеф дипломатије би се мењао сваке године;

- држава би била демилитаризована, а свака република имала би своју полицију, док би спољне границе чувала федерална полиција;
- свака конститутивна република могла би да се пријави у чланство међународних организација ако такво чланство није усмерено против интереса савеза Република БиХ (Радаковић, 2002: 89).

Коначна територијална подела Овен-Столтенберговог плана предвиђала је:

- 1) 28% територије – бошњачка република,
- 2) 17% територије – хрватска република,
- 3) 52% територије – српска република
- 4) 3% област Сарајева (2% бошњачкој, 1% српској републици) и Мостар би представљао посебну зону (Нешковић, 2013).

Овакав план био је прихватљив хрватској и српској страни, али не и бошњачкој. Бошњаци су имали следеће захтеве: да се њиховој републици дода територија која се протеже до Јадранског мора, области са бошњачком већином око Дрине, подручја источно од Бихаћа и у Јајцу (Радаковић, 2002). Као и претходни планови ни овај није прихваћен, овог пута због одбијања Бошњака (*видети Прилог 2*).

Европска заједница показала се неспособном у решавању проблема у БиХ. Сви планови које је предложила Европска заједница захтевали су прихватање од стране сва три народа како би коначно дошло до окончања сукоба. Међутим, увек је једна од страна била незадовољна предложеним плановима. Зато су се САД умешале у решавање проблема у БиХ нудећи сасвим другачији приступ којим су у преговарачки процес уведена два нова принципа: „1) принцип „заједничког рада до коначног решења“ како не би дошло до одбијања плана при чему све три стране могу активно учествовати у креирању плана како касније не би било спорних питања, 2) принцип „ангажоване арбитраже“ који подразумева да план садржи два дела – норме које се односе на уставна решења и норме које дефинишу субјекта примене плана на терену“ (Нешковић, 2013: 172). САД су имале план да државно питање БиХ реше у две етапе: „1. решавање сукоба између Бошњака и Хрвата стварањем заједничког ентитета, 2. решавање односа између хрватско-бошњачког ентитета и Републике Српске кроз стварање новог реалитета на терену погодном за доношење општег и коначног решења, које би обухватало оба ентитета и гарантовало интегритет, континуитет и међународни субјективитет БиХ“ (Нешковић, 2013: 173). Федерација БиХ формирана је Вашингтонским споразумом 18. марта 1994. године (Дашић, Недељковић, 2016). Овим споразумом Бошњаци и Хрвати признати су као конститутивни народи Федерације БиХ, хрватски и бошњачки ентитет чине један нов државни ентитет, Федерација БиХ уређена је на федеративном принципу и састоји се од федералних јединица-кантона и признате су конфедералне везе Федерације

БиХ са Хрватском (Нешковић, 2013). Признавањем ентитета Федерације индиректно је признат ентитет Републике Српске. Међутим, негативна последица за српску страну било је удруживање Хрвата и Бошњака против Срба у рату који још увек траје. Вашингтонски споразум само је прва фаза у решавању босанског питања и он самостално не постоји јер ће касније бити интегрисан у Дејтонски споразум (Нешковић, 2013).

Четврти план за БиХ поднела је Контакт група (представници САД, Русије, Велике Британије, Француске, Немачке) 1994. године (Радаковић, 2002). Формирање Контакт групе доказ је повећаног интересовања међународне заједнице како би се решио проблем у БиХ јер се по први пут ангажује и Русија, а САД играју још значајнију улогу (Дашић, Недељковић, 2016). Контакт група прихватила је Вашингтонски споразум и дефинисала територију БиХ као састављену од два ентитета – Федерација БиХ 49%, Република Српска 48% и дистрикт Сарајево 3% (Нешковић, 2013). Поред бројних притисака Срби су одбацили овај план јер су у том тренутку контролисали од 70% до 72% територије БиХ са образложењем да планом није предвиђено њихово право на суверену државу и конфедеративно повезивање са СРЈ (Радаковић, 2002). Одмах после овога дошло је до војне интервенције НАТО-а која је специфична по томе што је то била прва војна интервенција ван граница држава чланица НАТО-а.

Значајан помак у постизању договора представља прихватање Женеовског и Њујоршког споразума од стране сва три народа. Женеовским споразумом 8.9.1995. године дефинисано је следеће:

- „1. Континуитет и интегритет државности БиХ као признатог међународног субјекта;
2. Двоентитетски састав Босне и Херцеговине, Република Српска и Федерација БиХ;
3. Територијално разграничење ентитета у односу 51% за Федерацију БиХ и 49% за Републику Српску;
4. Успостављање специјалних и паралелних веза са суседним државама“ (Нешковић, 2013: 179).

Први пут Сарајево није издвојено као посебна област и уводи се подела у односу 51:49%. Њујоршким споразумом од 26.9.1995. године дефинишу се уставна питања која се односе на Парламент, Владу, Председништво, Уставни суд и прихвата се улога ОЕБС-а у спровођењу демократских и слободних избора.

Овим је дат преглед свих напора учињених од стране међународне заједнице како би се после распада Југославије решио највећи проблем на овом простору: прекид сукоба и проналажење одговарајућег државног уређења БиХ које ће бити прихватљиво свим

сукобљеним странама. „Очување унутрашње политичке власти показало се као кључна детерминанта спољне политике актера међународне заједнице према југословенској кризи. Тек онда када су се кључни актери међународних односа укључили унилатерално, односно у оквиру неформалних формата мултилатералног преговарања, а по страни оставили постојеће међународне организације (УН и ЕЗ), долази до значајних помака у решавању кризе“ (Дашић, Недељковић, 2016: 25). Сукоб у БиХ захтевао је велике напоре и није нашао на одговарајуће разумевање његовог узрока од стране међународне заједнице. Зато им је требало толико времена у његовом решавању јер је „историја била сувише компликована да би је неко споља савладао“ (Дашић, Недељковић, 2016).

4.2. Формирање Босне и Херцеговине као сложене државе

Захваљујући примени новог начина преговарања, на коме су инсистирале САД, сукоб у БиХ званично је окончан потписивањем Општег оквирног споразума за мир у БиХ у Дејтону 21.11.1995., а овај документ потврђен је у Паризу 14.12.1995. године (Радаковић, 2002) (*видети Прилог 3*). На овом документу (који ће у наставку бити спомињан као Дејтонски споразум) почива данашње државно и уставно уређење БиХ. Због повећане међузависности савременог система држава опстанак сваке државе у свету зависи од бројних међународних фактора. Међутим, опстанак БиХ зависи од структуре међународног система више него опстанак било које друге државе зато што БиХ није успела да самостално конституише своје уређење и да преузме суверенитет од Југославије која се распала (Јовић, 2016). Састав нове државе одређен је Анексом 4, члан 1, тачка 3: „Босна и Херцеговина ће се састојати од два ентитета: Федерације БиХ и Републике Српске“ (Дејтонски споразум). Сами ентитети представљају федералне државотворне јединице што БиХ чини сложеном државом (Каран, 2014). Овим је по први пут у својој историји БиХ установљена као федеративна држава што, по многим ауторима, представља најбоље решење за вишенационалне државе. Облик државног уређења БиХ осим научног и теоријског значаја има и велики практично-политички значај и зато ће бити разматран у овом поглављу.

У периоду до потписивања Дејтонског споразума (током постојања Југославије и од проглашења независности 1992. године) БиХ је била унитарна држава. После распада Југославије једино су Бошњаци били за овакав облик државног уређења. Срби и Хрвати нису желели да живе у унитарној Босанској држави, а немогућност договора босанско-херцеговачких народа о изгледу и државном уређењу била је један од главних узрока рата. Пошто сами нису постигли никакав договор, коначно решење донела је међународна заједница у Дејтонском споразуму који се састоји главног дела и 11 анекса. Анекс 4 представља Устав нове државе и јединствен је по томе што је написан на енглеском језику, а не језику народа који га користи. Тиме је БиХ формирана као „асиметрична федерација ентитета и конститутивних народа, док је данас БиХ и даље „недовршена

држава“ која је међународно призната, али пати од озбиљног мањка унутрашњег политичког консензуса“ (Вањек, 2014: 16). Федерализам у БиХ није уведен само као територијална организација власти већ и као најбоље решење за успостављање демократских и равноправних односа између три конститутивна народа. Две су битне предности федеративног државног уређења у односу на унитарно када говоримо о вишенационалним државама¹:

1) Овакво уређење омогућава боље управљање друштвом кроз већу укљученост грађана. Неки аутори сматрали су да федерализам представља слаб и транзицијски облик власти који онемогућава националну хомогенизацију и јединство (Вањек, 2014). Насупрот томе Бургес (Burgess) наводи да федерализам и федерација представљају концепте који омогућавају организовање и реорганизовање народа како би живели једни уз друге у мирном суседском удруживању.

2) Федерализам уважава и разматра плуралистичке друштвене интересе (Вањек, 2014). Најбитније начело федерализма је децентрализација која подразумева постојање више равноправних центара који доносе одлуке о заједничком деловању (Вањек, 2014).

У зависности од државног уређења државе се могу поделити на унитарне и сложене, а у савременом свету федерације су једини облик сложених држава. Федеративна држава састоји се од више равноправних јединица које имају одређени степен аутономије и самосталности (Недић, 2014). Разлози за успостављање федеративног државног уређења су различити: величина територије, хетерогена структура становништва, одређени историјски или економски разлози (Омерћехацић, 2014). У свакој држави са федеративним уређењем постоји подела државне територије и подела државних функција које се врше на нивоу савезне државе и на нивоу федералних јединица (Недић, 2014). За овакве државе кључно је федеративно начело које представља организацијско правило које омогућава споразумно и мирно удруживање самосталних јединица у шире заједнице како би оствариле заједничке интересе и истовремено сачувале самосталност и целовитост и заједнички и равноправно одлучивале (Недић, 2014: 100). Федерације могу настати на два начина: методом агрегације тако што самосталне државе стварају нову, заједничку државу или методом деволуције тако што нека унитарна држава мења своју унутрашњу структуру (Младеновић, 2006: 82). БиХ представља једну од федерација које су настале деволуцијом која је „знак да осећање посебности у некој држави односи превагу над осећањем заједништва“ (Младеновић, 2006: 83). Примери држава са федеративним уређењем у Европи су Аустрија, Белгија, БиХ, Немачка, Русија и Швајцарска и свака од њих се

¹ По дефиницији Даниела Елазара федерализам укључује комбинацију самовладавине и заједничке владавине, уређење у којем две или више група или држава сматрају нужним и пожељним живети заједно унутар неке врсте уставног оквира који омогућава странама да сачувају своје властите интегритете уз истовремено осигурање мира и стабилности расподелом власти у оним сферама где је то потребно. По дефиницији истог аутора федерација је владавина сачињена од више повезаних конститутивних саставних делова и снажне средишње власти, при чему сваки саставни део има самостална овлашћења пренесена народном вољом.

разликује. БиХ спада у сложене државе, али овакво државно уређење није проистекло из сагласности федералних јединица, већ представља решење које је међународна заједница предложила као најадекватније узимајући у обзир хетероген састав становништва. „У основи федерације је својство удруживања, а основни принципи тог удруживања су добровољност и равноправност“ (Младеновић, 2006: 84). У случају БиХ ова два принципа не постоје јер су ентитети национално засновани и неравноправни зато што један ентитет – Федерацију БиХ чине два конститутивна народа, Бошњаци и Хрвати, а други ентитет – Републику Српску чине само Срби. Босну и Херцеговину нису створили ентитети (Нешковић, 2013). Такође, савезна држава са федеративним државним уређењем није настала добровољно, Бошњаци су желели унитарну државу, а Срби и Хрвати конфедерацију.

Актуелне су бројне расправе о томе да ли је Дејтонским споразумом пронађено најбоље решење за облик државног уређења или је неопходно донети нов Устав који ће прихватити грађани БиХ. Неки аутори који се не слажу са постојећим стањем сматрају да је постојећи устав „устав илузије“, а државу називају „асиметричном конфедерацијом“, „сегментарном државом“ или „унијом самосталних политичких ентитета са заједничком средишњом влашћу“ (Каран, 2014). По различитим тумачењима самог Дејтонског споразума неки аутори БиХ сматрају за унитарну државу, неки је виде као реалну унију-конфедерацију, али Нешковић наводи неколико аргумената у прилог томе да је она федерација:

„1. Државна овлашћења институција на нивоу Босне и Херцеговине и ентитета установљена су истим уставним актом. Када се државне надлежности на различитим нивоима државне власти регулишу истим уставним актом, тада имају један извор исте правне снаге што је карактеристика федеративне државе.

2. Сви акти у ентитетима и нижим нивоима државне власти су подређени нормама Устава БиХ, као највишег акта, што је обележје федеративног уставног система. У року од три месеца од ступања Устава БиХ на снагу, ентитети су били дужни да измене своје уставе и ускладе их са овим уставом.

3. Елементи федеративне државе налазе се и у надлежностима Уставног суда БиХ који има искључиво право на решавање спорова између ентитета или између БиХ и једног или оба ентитета. Уставни суд може поништити било који акт уколико оцени да је у супротности са Уставом БиХ.

4. Три етничке нације су државотворни субјекти и један део државних послова обављају на ентитетском, а други део на нивоу институција Босне и Херцеговине. Из једног Устава произилази једна државна власт, а то што она може да се врши на више нивоа не мења њен јединствени карактер.“ (Нешковић, 2013: 297).

Да би се Босна одржала у постојећем облику неоподно је да је прихвате народи који живе у њој. Институције државне власти и читав политички систем изграђени су на федеративним уставним основама (Нешковић, 2013). „Федеративни облик државног уређења најоптималнији је модел прихватљив за све три нације јер омогућава три суштинска циља:

- 1) територијални интегритет и целовитост државе,
- 2) равноправну конститутивност три етничке нације,
- 3) равнотежу етничког и грађанског садржаја у држави и друштву“ (Нешковић, 2013: 204).

По Дејтонском споразуму конститутивност три нације је примарна, а конститутивност два ентитета је секундарна и зато одржање државе не почива на усаглашености ентитета већ на на заједничкој суверености три народа (Нешковић, 2013). Уколико би ентитети били носиоци суверенитета то би искористили да се отцепе, док у постојећем стању народи имају заједнички суверенитет који је недељив и не може доћи до доминације једне етничке заједнице (Нешковић, 2013). Конститутивност и равноправност три народа нормативно су прокламоване, али нису заиста остварене (Вањек, 2014). Разлози за то су недостатак демократског капацитета који је постојао током читаве историје, као и то што је део суверенитета поверен телима међународне заједнице (Вањек, 2014).

Када говоримо о суверенитету садашње БиХ битно је напоменути да ова држава поседује веома ограничен унутрашњи суверенитет због подељености три народа који су носиоци суверенитета. Међутим, било је неопходно ограничити њен унутрашњи суверенитет како би ојачала суверенитет на спољашњем плану. Још један разлог ограничености суверенитета БиХ као државе је облик њеног државног уређења. Суверенитет сложених држава разликује се од суверенитета унитарних држава зато што у сложеним државама више јединица/држава преноси власт на савезну државу. Ако прихватимо класични приступ суверенитету, федерација је његов једини носилац (Младеновић, 2006). Савремени приступи суверенитету се разликују: постоји приступ по коме је суверенитет застарео појам, па можемо разматрати само поделу надлежности између савезне државе и федералних јединица и приступ по коме су носиоци суверенитета у савременим државама само грађани (Младеновић, 2006). Иако формално суверенитет припада само савезној држави, а федералне јединице немају право на отцепљење, у оваквим државама увек постоји могућност распада, што показују примери СССР-а и СФРЈ. Иако многи аутори сматрају да уставно уређење и облик државног уређења БиХ нису легитимни јер су наметнути од стране међународне заједнице, на примеру ове државе можемо видети да је сигурност у неким случајевима битнија од поштовања начела суверенитета. Међународна заједница је нарушила суверенитет БиХ, али је истовремено

конституисала ову државу (Јовић, 2016). Садашњој Босни забрањен је распад или присаједињење њених делова некој другој државе чиме онемогућен њен унутрашњи суверенитет, али с циљем повећања сигурности (Јовић, 2016). Спољни суверенитет државе знатно је ојачан зато што међународна заједница гарантује опстанак БиХ у садашњем облику и не би дозволила њен распад. Успостављање БиХ као федеративне државе по многим ауторима је најбоље решење иако је наметнуто споља, јер сами народи који живе у овој држави не могу да понуде промену стања која би била свима прихватљива. Међународна заједница зато не дозвољава промену постојећег стања јер су „управо унутрашњи односи у Босни и Херцеговини перципирани као главни проблем не само за њену стабилност, опстанак и мир, него и за регионалну стабилност и мир. Након дуготрајне хуманитарне катастрофе, након повратка екстремистичких идеологија и пракси на политичку и јавну сцену, те након што је уместо до мира дошло до рата, те су унутарње босанско-херцеговачке тензије претиле и компромитацијом главних начела на којима се темељи нови поредак у Европи“ (Јовић, 2016: 40).

Дејтонским споразум предвиђени су следећи основни циљеви:

1. Успостављање трајног мира у БиХ, очување међународног субјективитета, независности и интегритета Босне и Херцеговине.
2. Унутрашње преуређење државе на федералистичким основама.
3. Изградња демократског политичког система на основи консociјализма, владавине права и биланса етничких и грађанских вредности.
4. Интеграција БиХ у Европску унију (Нешковић, 2013: 299).

Постоје нека предвиђања о могућем преуређењу постојећег стања која су могућа само под утицајем САД-а и Европске уније. БиХ би могла бити организована као савез неколико етничких кантона (Ђукановић, 2016). У Резолуцији Европског парламента о БиХ из фебруара 2014. године на одређени начин говори се о федерализму из чега је јасно да је Европска унија за конституисање мегакантона у Федерацији БиХ заснованих на етничкој основи, али без формалног креирања тзв. трећег ентитета (Ђукановић, 2016).

Можемо закључити да је постојећи облик државног уређења БиХ наметнут и одржан од стране међународне заједнице и да тренутно не постоји друго решење који би било адекватна алтернатива. Стабилност и опстанак Босне каква данас постоји зависи пре свега од структуре међународног система и односа снага међу великим силама, јер унутар саме Босне нема консензуса (Јовић, 2016).

4.3. Уставно устројство (Дејтонски мировни споразум)

Као што је раније у раду наведено Босна и Херцеговина је специфична држава по томе што нема Устав донесен од стране народа који у њој живе и на њиховом језику, већ њен Устав представља Анекс 4 Дејтонског споразума. У наставку рада биће дат преглед најважнијих одредби овог по свему јединственог Устава.

„Устав Босне и Херцеговине је октроисан, формално чврст, кодификован и писан устав, који предвиђа федерално државно уређење, републикански облик владавине и политички режим консоцијативне демократије. Устав не уређује уставну материју у целини, јер не садржи норме о територијалној организацији, локалној самоуправи и основама друштвеног уређења БиХ“ (Марковић, 2009: 82). Устав је специфичан и по томе што се састоји од преамбуле, нормативног дела и два анекса. Преамбула Устава БиХ садржи основне принципе на којима почива друштвено устројство државе: „поштовање људског достојанства, слободе и једнакости; мир, правда, толеранција и помирење; постојање демократских органа и правичне процедуре у плуралистичком друштву; опште благостање, економски развој, заштита приватне својине и тржишна економија; циљеви и начела Повеље УН-а; суверенитет, територијални интегритет и политичка независност БиХ; пуно поштовање међународног хуманитарног права; поштовање људских права у складу са међународним актима. Преамбула у последњем ставу одређује носиоце суверенитета у БиХ, а то су конститутивни народи (Бошњаци, Хрвати и Срби), заједно са осталима и грађани БиХ“ (Марковић, 2009: 65).

Нормативни део Устава састоји се од дванаест чланова и обухвата следеће области уставне материје: одређење Босне и Херцеговине, људска права и слободе, надлежности институција БиХ и ентитета, Парламентарна скупштина БиХ, Председништво, Уставни суд, Централна банка, финансије, опште одредбе, измене и допуне, прелазне одредбе, ступање на снагу (Марковић, 2009: 68). Значајан је члан три Устава којим су дефинисане надлежности институција БиХ и надлежности институција ентитета. Најпре су набројане искључиве надлежности институција БиХ, надлежности ентитета и додатне надлежности. У надлежност институција БиХ спадају: 1. спољна политика, 2. спољнотрговинска политика, 3. царинска политика, 4. монетарна политика, као што је предвиђено чланом 7, 5. финансирање институција и плаћање међународних обавеза БиХ, 6. имиграција, избеглице и азил, 7. спровођење међународних међуентитетских политика и регулација кривичних прописа, укључујући и односе са Интерполом, 8. успостављање и функционисање заједничких међународних комуникација, 9. регулисање међуентитетског транспорта, 10. контрола ваздушног промета (Дејтонски споразум). Велики део Устава посвећен је организацији државне власти која је поприлично комплексна (*видети Прилог 4*).

Законодавна власт постоји на три нивоа (ниво БиХ, ентитета и кантона) и остварује се кроз 14 Парламената: Парламентарна скупштина БиХ, Народна скупштина РС,

Парламент Федерације БиХ, Скупштина Дистрикта Брчко и десет кантоналних скупштина (Нешковић, 2013). Функционисање законодавног система веома је отежано због доминације партијских интереса у законодавној власти као и превелике сложености читавог законодавног система (на свим нивоима постоји око 650 посланика и делегата). Осим тога, велики број закона који су битни за функционисање државе уведени су у правни систем као наметнута категорија на привременој основи одлукама Високог представника (Нешковић, 2013: 237). Законодавна власт различито је организована у ентитетима и у БиХ, али кључно је да сви законодавни акти морају бити у складу са Уставом БиХ и Дејтонским споразумом. У Републици Српској од 1992. године законодавну власт вршила је Народна скупштина, али је одлуком Уставног суда БиХ о конститутивности народа 2002. године уведено и Веће народа као други дом и део законодавне власти (Нешковић, 2013: 254). У Федерацији БиХ законодавну власт врше Представнички дом и Дом народа (као други дом од 2002. године) који заједно чине Парламент Федерације БиХ. Законодавна власт у Федерацији БиХ врши се и на нивоу кантона. На нивоу Босне и Херцеговине власт врши Парламентарна скупштина који чине Представнички дом и Дом народа. Представнички дом је уставно дефинисан као грађански дом, а посланици се бирају непосредно по изборним јединицама и представљају грађане из ентитета, а не ентитет као државно-политичку целину (Нешковић, 2013: 270). Дом народа се бира посредно путем ентитетских парламената и чини га 15 делегата (по 5 Срба, Хрвата и Бошњака).

Као законодавна и извршна власт је различито организована у БиХ и у ентитетима. У Федерацији БиХ извршну власт врше председник, два потпредседника и Влада (Нешковић, 2013). Извршна власт је децентрализована и врши се у десет кантона преко Владе кантона која има председника и 10 до 15 министара (Нешковић, 2013). У Републици Српској извршну власт врше Влада (чине је председник и 16 министара) и председник Републике. Део извршне власти припада и општинама као локалним заједницама. На новоу Босне и Херцеговине извршна власт припада Савету министара и Председништву БиХ које је колективни шеф државе и чине га три представника сва три конститутивна народа (Србин се бира на подручју Републике Српске, Хрват и Бошњак на територији Федерације БиХ) (Нешковић, 2013). У Савет министара именује се 2/3 министара из Федерације БиХ и 1/3 министара из Републике Српске. Извршна власт може се категорисати као полупредседнички систем у којем шеф државе има кључну улогу у избору, усмеравању и контроли рада владе (Нешковић, 2013).

Устав не предвиђа постојање судске власти на државном нивоу (Марковић, 2009). У Републици Српској највиши орган судске власти је Врховни суд, а у Федерацији БиХ Врховни суд Федерације. Организација судства комплементарна је у РС и Федерацији јер у РС постоје окружни судови на средњем нивоу и основни судови на првом нивоу, док у Федерацији постоје кантонални судови на средњем и општински на првом нивоу (Нешковић, 2013). Члан 6 посвећен је Уставном суду који је 2002. године преузео и улогу

Суда за људска права (Нешковић, 2013). Велика пажња посвећена је владавини права, па тако сваки грађанин има право да покрене поступак пред Уставним судом након пресуде било ког другог суда ако сматра да пресуда угрожава његова људска права (Нешковић, 2013). Ради остваривања независности судске власти међународна заједница је наметнула Закон о Високом судском и тужилачком савету 2004. године (Нешковић, 2013). Уставом није дефинисана институција која контролише овај савет и зато, по мишљењу многих аутора, овај савет мора бити реформисан.

Људским правима дат је велики значај у Уставу. Међутим, истакнут је значај личних права, потом значај политичких права и слобода, док су економска и социјална права занемарена што се можете видети у члану 2, тачка 3 где су набројани: „право на живот; право да не буде подвргнут тортури или нехуманом или понижавајућем третману или казни; право да не буде подвргнут ропству, или понизности или обављању присилног или обавезног рада; право на слободу и сигурност лица; право на фер саслушање у грађанским и кривичним стварима и друга права у вези са кривичним поступком; право на приватан и породичан живот, дом и преписку; слобода мисли, савести и вере; слобода изражавања; слобода мирног окупљања, слобода удруживања с другима; право на женидбу и оснивање породице; право на имовину; право на образовање; право на слободу кретања и пребивалиште“ (Дејтонски споразум). У члану 2, тачки 7 предвиђа се поштовање свих међународних споразума о људским правима који су набројани у Анексу 1. У тачки 5 предвиђају се посебна правила за избегла и расељена лица: „Све избеглице и расељена лица имају право да се врате у места свог порекла. Они имају право да им се врати имовина које су били лишени за време непријатељстава од 1991. и да добију компензацију за било коју имовину која им не може бити враћена“ (Дејтонски споразум).

Поред свих претходно набројаних институција велику улогу у политичком систему БиХ има Канцеларија високог представника – OHR (Office of the High Representative for Bosnia and Herzegovina). Од потписивања Дејтонског споразума бројне међународне организације имале су значајну улогу у новој држави. IFOR (војна компонента SFOR-а) који је био под вођством НАТО-а био је задужен за војне аспекте споразума, ОЕБС је био задужен за прве изборе, мултинационални Савет за имплементацију мира и формирана је Канцеларија Високог представника за БиХ (Бурсаћ, 2016). Основна надлежност Високог представника успостављена је Анексом 10, односно Споразумом о цивилној имплементацији где је високи представник проглашен коначним ауторитетом у земљи за тумачење споразума о имплементацији цивилног дела споразума (Симић, 2016: 75). На састанку Савета за имплементацију мира у Бону, у децембру 1997. године високи представник добио је нова овлашћења: да доноси одлуке онда када надлежни не могу да се договоре, да укида одлуке институција, да уклања изабране представнике и функционере који, по арбитрарној одлуци, угрожавају мировни процес (Бурсаћ, 2016: 96). Одлуке Канцеларије високог представника имају тренутно дејство, јер не постоји могућност жалбе на ове одлуке (Бурсаћ, 2016). О утицају високог представника на политичке и

друштвене процесе у БиХ говори чињеница да је током мандата Карлоса Вестендорпа под његовим пресудним утицајем израђен грб и застава БиХ, заједничка документа, валута и регистарске таблице за возила (Радаковић, 2002: 133).

У ужем смислу Устав БиХ представља Анекс 4 Споразума, али сви делови Дејтонског споразума заправо представљају уставни садржај. У њему се спајају норме домаћег и међународног права где међународне норме које штите људска права имају супрематију над свим другим нормама (Нешковић, 2013). Дејтонски споразум заправо је синтеза свих претходних мировних планова, има за основни циљ да стабилизује друштво и државу и није октроисани документ наметнут босанско-херцеговачким народима (Нешковић, 2103). Устав и читав Дејтонски споразум не представљају само скуп наметнутих правила који су саставили страни стручњаци, већ усваја већину захтева сва три народа око којих они сами нису могли да постигну договор. Споразумом су прихваћени:

1) следећи захтеви Срба: ентитетско уређење државе, право специјалних веза са Србијом, етничко право вета, дводомна скупштина на нивоу БиХ, равноправна државотворност народа, државне надлежности Републике Српске у свим облицима власти;

2) захтеви Бошњака: очување интегритета, независности и територијалног интегритета државе, да се на нивоу БиХ установе државне институције које ће одржати државу, активно присуство међународне заједнице која ће осигурати мир и сигурност;

3) интереси Хрвата: да имају равноправну државотворност, да имају свој ентитет, посебне везе са Хрватском, да држава буде децентрализована (Нешковић, 2013: 300).

Можемо закључити да због неслагања водећих политичара тренутно не постоји могућност успостављања јединства све три нације и доношење новог уставног решења. По мишљењу неких аутора Дејтонски споразум је спречио унутрашњу интеграцију БиХ, али чак и када би се међународни актери повукли из БиХ већа је вероватноћа да би дошло до дезинтеграцијских, а не интеграцијских трендова (Јовић, 2016). Од почетка распада Југославије прошло је вишеод 20 година, али ни данас нико не може бити сигуран да ли народи БиХ желе опстанак БиХ или је доживљавају као наметнуту и нежељену државу (Јовић, 2016). Превелика неслагања између три народа чине Босну и Херцеговину јединственом државом какве нема у свету из следећих разлога: „Босна и Херцеговина је држава која има само географски назив, без ознака државног и друштвеног уређења, има два политичка ентитета, 15 устава, три националне војске, три националне полиције, три економска система, три национална школска система, три национална језика, два писма“ (Радаковић, 2002: 172). Дејтонски споразум ће, дакле, остати на снази све док не испуни своју сврху, а то је успостављање стабилне демократске државе која ће донети нов устав и постати чланица Европске уније (Нешковић, 2013).

4.4. Фактори који БиХ чине слабом и недовршеном државом

- Недостатак економских и социјалних права

Људска права прокламована уставом представљају само „систем могућности” у складу са начелима неолиберализма (Нешковић, 2013). Привреда целокупне БиХ налази се у веома лошем стању. Главни узроци лоше економске ситуације су: погрешан прелаз на нов друштвено-економски систем, политика транзиције, приватизација и тајкунизација, структурна криза привреде, неодговарајућа економска политика утемељена на неолиберализму, осамостаљење и недовољно регулисан финансијски сектор, изостанак одговарајуће контроле функције државе (Дервишевић, Вуковић, 2013: 542). Појединац има права и слободе само у уставним нормама, али нема могућности да права реализује. Битна карактеристика људских права у послератној БиХ је селективност, јер је у периоду од 1995. до 2000. године предност давана правима избеглица (Нешковић, 2013). На листи приоритета о економској обнови Федерације БиХ били су: изградња кућа за расељена лица и повратак избеглица, финансирање властитих социјалних потреба укључујући пензије, здравствену заштиту и подршку за сирочад и рањенике као и обнову инфраструктуре укључујући путеве, мостове, железничке пруге и чишћење мина (Радаковић, 2002: 123). Међутим, већина избеглих и расељених лица није се вратила у место првобитног пребивалишта зато што су без економских права сва друга прокламована права (прво на коришћење имовине, право слободног кретања, право на здравствену заштиту, адекватно школовање) потпуно бесмислена (Нешковић, 2013). Избеглице су углавном остале у новим пребивалиштима јер су се ту налазили у окружењу припадника своје етничке групе, а у БиХ преовладава мишљење да грађанин може остварити своја права само као припадник политичког колективитета а не као изоловани појединац (Нешковић, 2013). Из овога можемо закључити да у БиХ не постоји владавина права, односно она је само предвиђена нормама и циљевима Дејтонског споразума, али је у реалности тешко остварива.

- Одсуство консензуса приликом усвајања државних симбола

О подељености три народа и непостојању јединственог босанско-херцеговачког идентитета сведочи чињеница да је високи представник имао пресудну улогу приликом усвајања државних симбола. У члану 1 Устава наведено је да ће БиХ имати симболе за које се одлучи Парламентарна скупштина, а одобри их Председништво БиХ (Радаковић, 2002). Најпре је истекао рок за постизање договора о изгледу заставе 31.12.1997. године, после чега је Карлос Вестендорп саопштио да је формирана комисија од седам независних интелектуалаца који ће формулисати предлоге дизајна нове заставе (Радаковић, 2002). После подношења предлога о изгледу заставе Скупштина БиХ није могла да обезбеди

сагласност ни за један од три предлога, па је високи представник 4.2.1998. године донео одлуку о изгледу заставе (Радаковић, 2002). Слична ситуација поновила се приликом избора грба и поново је Вестендорп донео коначну одлуку. Једино је приликом избора химне постигнута велика сагласност политичких странака оба ентитета.

- Неефикасност функционисања државних институција

Државни апарат БиХ је превише гломазан, скуп, а притом неефикасан. Међународна заједница водила је рачуна о томе да обезбеди заступљеност сва три конститутивна народа на сваком новоу власти, па је формиран велики број државних институција на савезном нивоу, нивоу федералних јединица и на нивоу кантона. Огромна међународна финансијска помоћ обезбеђена је БиХ како би се успоставиле демократске институције, али сви ти напори остали су неуспешни и довели су до усложњавања функционисања државе и повећања броја државних службеника. Облик државног уређења БиХ подразумева вршење јединствене државне власти на два нивоа, при томе је веома сложен однос између савезних органа и органа федералних јединица зато што у зависности од случаја спремативу могу имати државни органи или самостално власт врше федерални органи или савезни и федерални органи делују заједно (Нешковић, 2013). Законодавна, извршна и судска власт врше се на три нивоа: на нивоу БиХ, на нивоу два ентитета и на нивоу кантона у Федерацији БиХ. И законодавна и извршна власт асиметрично су организоване на нивоу БиХ и на нивоу ентитета. Начин функционисања Парламентарне скупштине један је од примера неефикасности државних институција. Како је наведено у члану 4, тачка 3 Устава БиХ „све одлуке оба дома доносиће се већином оних који су присутни и који гласају... Уколико већина гласова не укључује једну трећину гласова делегата или чланова са територије сваког ентитета, председавајући и његови заменици ће се комисијски састати и настојати да у року од три дана од гласања постигну сагласност“ (Дејтонски споразум). Према подацима Агенције за државну службу БиХ број запослених државних службеника у институцијама БиХ у 2016. години износи 3787 (<http://www.ads.gov.ba>). У државним органима ФБиХ запослено је 6266 службеника, а у РС 5512 (<http://www.ads.gov.ba>). Још један податак који говори о неефикасности државне власти је постојање 15 устава, при чему устави ентитета и кантона морају бити у складу са Уставом БиХ. Једину корист од овакве неефикасне владавине остварују партијски функционери који не покушавају да пронађу неко боље решење и питање потенцијалне промене Устава препуштају међународној заједници.

- Пасивизација и равнодушност грађана

Сами грађани свесни су да позиција њихове државе зависи од структуре међународног система и спољних актера (Јовић, 2016). Једини покушај да се нешто промени десио се током протеста 2014., али никакав резултат није остварен. Протести су

били мотивисани социјалним проблемима и били су најраспрострањенији у Федерацији, тачније међу Бошњачким делом грађана. По неким тумачењима из Републике Српске циљ протеста било је изазивање нестабилности како би међународна заједница реаговала ревидирањем Дејтонског споразума с циљем остваривања веће централизације државе, док је по тумачењима ХДЗ-а циљ био укидање кантона и повећање неравноправности Хрвата (Баздуљ, 2014). Протести су отпочели у Тузли у којој је велики број грађана незадовољан због сумњивих приватизација бројних фабрика (Баздуљ, 2014). Раније ни кантоналне ни федералне власти нису показале спремност да реше проблеме ових грађана. Протести су потом проширени на Сарајево, Зеницу, Бихаћ, Травник, Јајце, Бугојно, Какањ (сви градови налазе се у Федерацији БиХ) што упућује на закључак да су били усмерени на кантонални ниво власти. Демонстранти су успели да запале зграду у којој се налазила влада Кантона Сарајево и зграду Председништва. Да је Босна и Херцеговина држава у правом смислу те речи ово би били тренуци у којима се наслућивао државни удар, али то овде није био случај (Баздуљ, 2014). Као резултат протеста пет кантоналних влада поднело је оставку, али се ништа суштински није променило. Бројни учесници протеста приведени су и добили су прекршајне пријаве, а ни две године после протеста ништа се није променило (Арнаутовић, 2016). Фабрике не раде, политичка елита се богати, корупција је све већа, а грађани живе теже него икада и немају наду да могу нешто променити (Арнаутовић, 2016). „У општем сиромаштву и обесправљености народ је изгубио својство демоса и постао плебс са којим владајуће партијске елите несметано манипулишу“ (Нешковић, 2013: 328).

- Непостојање одговарајуће алтернативе демократији

Модел западних демократија настоји се извозити свим земљама као идеални поредак у коме ће грађани те земље на најбољи могући начин остварити своја права. Као што је претходно разматрано у раду, демократија не мора нужно одговарати свакој држави. Морају се узети у обзир све друштвене, културне и историјске карактеристике одређене државе и народа који живи на њеној територији. У многим бившим социјалистичким земљама демократија се показала као право решење (Пољска, Чешка, Словачка, Мађарска). Међутим, народима Босне и Херцеговине „демократија је однела сигурност, а није им донела слободу, него провалу шовинизма и мржње, сукобе комшија и грађански рат, страховита људска страдања и материјална разарања. И, на крају, међународни протекторат као једини спас“ (Кецмановић, 2007: 229). Међу народима БиХ још увек је присутно наслеђе самоуправне социјалистичке демократије и не постоји одговарајућа културна, слободарска и грађанска традиција која ће им осигурати нормално функционисање државне власти без помагања страних актера (Кецмановић, 2007).

- Партитократија

Партитократија је карактеристична за друштва у транзицији, јер су политичке партије носиоци бројних транзицијских процеса што може довести до настанка партијске

државе и увећања моћи партијских елита (Нешковић, 2013). Најпре су владајуће политичке елите увећале економску моћ приватизацијом државне имовине. Када су формиране прве политичке партије у БиХ биле су подељене на националној основи (Странка демократске акције-СДА, Српска демократска странка-СДС и Хрватска демократска заједница-ХДЗ), па тако и данас политичке елите интерес своје партије представљају као интерес нације. Најбитније државне и политичке одлуке не доносе се у државним институцијама, већ у партијским органима (Нешковић, 2013). БиХ је пример државе у којој је дошло до јачања улоге политички партија уз истовремено редуковање демократије, угрожавање правне државе и елиминасње цивилне сфере друштва (Нешковић, 2013). Данашње политичке партије Босне и Херцеговине заправо су националне организације, јер сви досадашњи избори показују да се њихово бирачко тело поклапа са етничко-националним поделама (Нешковић, 2013). Највећи проблем је то што сама међународна заједница прихвата партијске елите као једини фактор за управљање друштвом и државом и од њих очекује да спроведу реформе, успоставе правну државу и владавину права, слободно тржиште, све оно што је у супротности са њиховим интересима (Нешковић, 2013). „Упркос вероватно највећем износу по становнику који је икада ушао у једну земљу као финансијска помоћ процесу демократизације, међународна мисија у БиХ доводи до парадоксалног закључка да оно што њеним држављанима треба није демократија него владавина иностраних експерата“ (Кецманоић, 2007: 268).

Закључак

Једна од карактеристика савременог система држава је неједнака расподела моћи. Нестанком источног комунистичког блока дошло је до победе западних идеја и вредности које су оличене у неолиберализму, демократији, слободном тржишту, капитализму и људским правима. После 1989. године установљен је униполаран светски поредак у коме доминирају САД. По мишљењу неких теоретичара савремени свет креће се ка мултиполарном поретку јер долази до јачања неких других држава (Кине, Индије, Русије, Бразила). Међутим, када посматрамо европске земље очигледан је доминантан утицај САД-а. САД настоје да прошире свој систем вредности и да реше међународне проблеме успостављањем светског поретка који ће бити у складу са њиховим интересима и виђењем безбедног поретка. У таквом поретку нема места за недемократске режиме, односно оне који нису њихови послушници. Истовремено са развојем технологије, саобраћаја и информационих технологија успостављена је већа сарадња између држава, о којој различити теоријски правци имају различите теорије и предвиђања. По реалистичкој школи државе настоје да остваре што већу безбедност и успоставе равнотежу снага при томе љубоморно чувајући своју независност и суверенитет, док по неолибералним институционалистима државе желе да сарађују пре свега ради остварења општег добра, затим и остваривања економске добити и благостања, а велики значај даје се појединцу и његовим правима. Чињеница је да глобализацијски процеси постоје још од развоја трговине, открића Новог света и стварања колонија, али данас јесу интензивирани због технолошког напретка.

Суверенитет држава који свима гарантује равноправност и потпуну слободу у уређивању унутрашњих послова не одговара стварности. Ово је заправо теоретски појам настао још у време настанка првих модерних држава како би објаснио разлог стварања државе. Различити теоретичари тумачили су коме та сувереност припада народу или владару. Свака држава по правилима међународног права јесте суверена, али овај појам редифинисан је тако да подразумева и обавезе а не само права државе. Држава има обавезу да заштити своје грађане и да им пружи безбедан живот и живот достојан човека. Овакво схватање развило се као настојање читавог света да се не понове страдања изазвана светским ратовима у 20. веку. Државе су стварањем Организације уједињених нација и потписивањем бројних међународних споразума о људским правима исказале спремност и вољу да спрече људска страдања. Проблем настаје онда када једна држава, која би требало да буде главни гарант људских права на својој територији, није у стању да заштити своје грађане. Овај проблем јавља се првенствено у слабиим и недовршеним државама. То су државе које формално – правно поседују све што је неопходно да би биле међународно признате, али немају ефективну власт над читавом својом територијом или над делом свог становништва. Појам слабе државе не означава њену војну слабост, већ слабост њених институција да врше државне функције. У оваквим државама може доћи до унутрашњих сукоба, односно грађанских ратова који су најдоминантнија категорија сукоба у савременом свету. У оваквој ситуацији међународна заједница не може остати неутрална

и не може поштовати начело суверенитета и немешања у унутрашње послове те државе јер у њој долази до кршења људских права. Зато долази до интервенција које се врше из два кључна разлога: заштита становништва државе у којој се дешава сукоб и спречавање ширења на околне земље и тиме потенцијалног угрожавања глобалне безбедности. Слабе и недовршене државе јесу суверене, али само до оног тренутка док је њихово становништво безбедно. Различити теоретичари различито тумаче узроке оваквих сукоба: често се као узрок наводи етничка, национална или религијска подељеност становништва, али примери земаља попут Холандије, Белгије, Швајцарске, Велике Британије које нису етнички хомогене, сведоче да етничка хетерогеност не доводи нужно до ратова. Главни проблем може бити економска и социјална неједнакост и неолиберални систем који доводи до све већег јаза између богатих и сиромашних земаља, али и до великих разлика између припадника исте државе. Управо је оваква ситуација била у бившој Југославији. Један од фактора распада била је економска неједнакост између република, а када се економским проблемима дода националистичка реторика сукоб је неизбежан. Међународна заједница у случају распада Југославије није реаговала на адекватан начин, јер је најпре изражена спремност да се очува њен суверенитет и целовитост, а већ 1992. године уследило је признање отцепљених република. Босна и Херцеговина се због свог географског положаја и разноликог етничког састава нашла у најкрвавијем грађанском рату. Најпре је Европска заједница, као гарант мира у Европи, покушала да нађе одговарајуће решење, али у томе не успева због чега долази до мешања САД. Народи БиХ нису желели да живе у заједничкој држави, нити би данашња БиХ постојала да није било међународне заједнице. Међутим, да није било међународне заједнице питање је када би се рат уопште окончао.

Босна и Херцеговина јединствена је у свету по томе што има Устав који је написан од стране страних стручњака и део је Дејтонског споразума којим су окончани сукоби на њеној територији. Дејтонски споразум није наметнут већ је резултат компромиса сва три народа формулисан уз страну помоћ. Овај споразум је синтеза свих покушаја од 1992. до 1995. године да се успостави мир. Због превелике сложености државних институција (све институције постоје и на нивоу Босне и Херцеговине и на нивоу ентитета, а део власти врше и кантони) БиХ остаје слаба и недовршена држава. Другачија организација власти није била могућа јер се онда не би испоштовала равноправност ентитета и народа. Иако је међународна заједница, пре свега кроз институцију Канцеларије високог представника, присутна у БиХ дуже него што се очекивало, ни данас се не може наслутити промена оваквог стања. Уколико би се Високи представник повукао нико не може са сигурношћу превидети да ли би држава опстала као таква, или би се распала и да ли би у том случају поново дошло до сукоба. Зато међународна заједница настоји да одржи status quo јер он гарантује очување мира. У случају ревизије Дејтонског споразума Бошњаци би желели да остваре неки корак ка унитаризацији државе што би било неприхватљиво Хрватима и Србима, јер би се у том случају смањила аутономија кантона и Републике Српске.

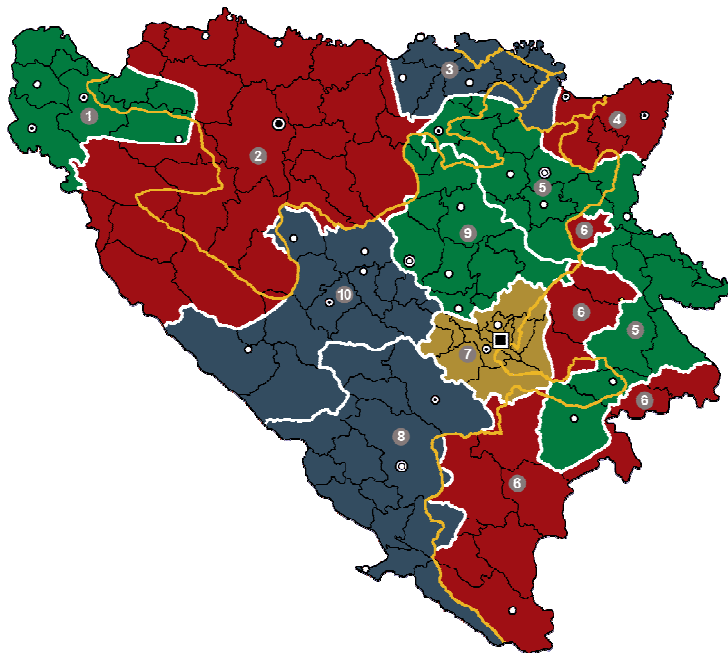
Можемо закључити да је ситуација у Босни и Херцеговини знатно боља него што је била по завршетку рата и да тренутно не постоји опасност од избијања међуетничких сукоба. Проблем представља то што владајуће елите не чине ништа како би побољшале живот грађана користећи свој положај за лично богаћење. Грађанима су Уставом гарантована бројна права и слободе, а у реалности имају огроман број институција на различитим нивоима власти којима се могу обратити и које су нефункционалне. После протеста из 2014. године није било покушаја да се било шта промени. Економски и социјални проблеми могли би бити једини фактор уједињавања сва три народа, али нажалост гласање на изборима одвија се по етничком кључу. Политичке елите не исказују спремност и вољу да се уједине, постигну макар базични консензус о заједничкој држави која ће бити организована по другачијем принципу од оног који је предвиђен Дејтонским споразумом и тиме докажу међународној заједници да могу самостално да функционишу. Већа слобода доноси и веће одговорности, које вође три босанско-херцеговачка народа нису спремне да прихвате, због чега Босна и Херцеговина остаје слаба и недовршена држава са суверенитетом који је само спољашњи, али не и унутрашњи.

Прилози

Прилог 1:

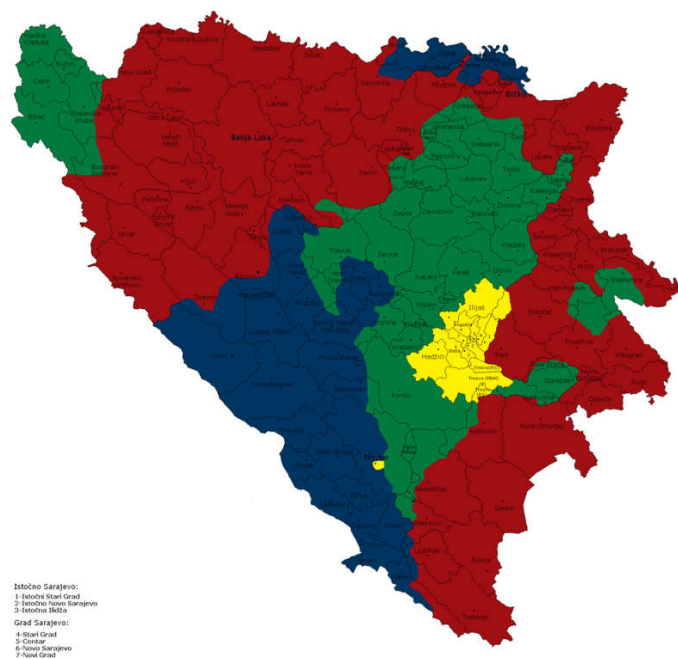
Нацрт мапе БиХ по Венс-Овеновом плану (The Vance-Owen Plan Agreement relating to Bosnia and Herzegovina). Напомена:

- Бошњачке територије
- Хрватске територије
- Српске територије
- Сарајево дистрикт
- Граница успостављена Дејтонским споразумом

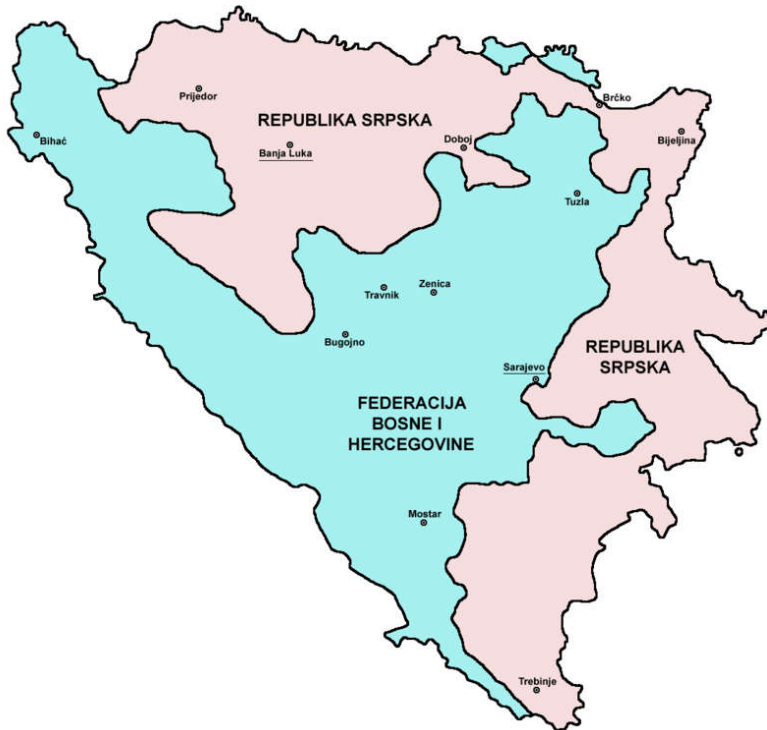
Прилог 2:

Нацрт мапе по Овен-Столтенберговом плану (The Owen-Stoltenberg Plan Agreement relating to Bosnia and Herzegovina).

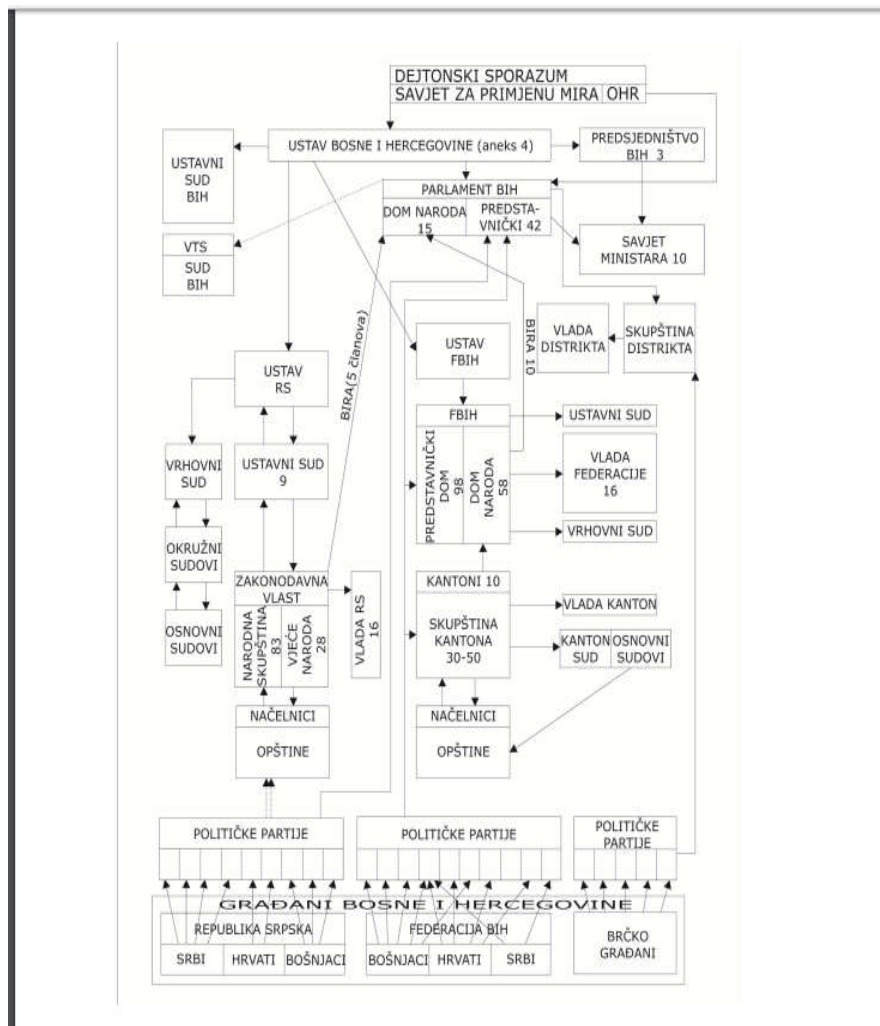
Прилог 3:

Мапа БиХ предвиђена Дејтонским споразумом (Преузето 13. августа 2017. године са:
http://www.wikiwand.com/bs/Dejtonski_sporazum).

Прилог 4:

Организација власти у Босни и Херцеговини (Нешковић, 2013: 244):

Литература:

- Аврамов, С., Крећа, М. (2009). *Међународно јавно право*. Београд: Правни факултет: Службени гласник.
- Бегић, К. (1997). *Босна и Херцеговина од Венсове мисије до Дејтонског споразума*. Сарајево: Босанска књига.
- Бељинац, Н. (2013). Политичка интеграција постјугословенског друштва – домашај и границе либералног национализма. У *Политика: наука и професија*. (стр. 125-136). Београд: Чигоја штампа.
- Brown, M. (2001). *Nationalism and Ethnic Conflict*. Cambridge: The MIT Press.
- Бундало, П. (2005). *Нове тенденције развоја политичког плурализма и парламентарне демократије у земљама транзиције*. Бања Лука: Визија-Лакташи.
- Бурсаћ, Д. (2016). Дејтонски вето играчи у политичком систему БиХ. У *Двадесет година од Дејтонског мировног споразума – Трајни мир или трајни изазови?* (стр. 87-99). Београд: Факултет политичких наука: Чигоја штампа.
- Butler, K. (2011). *A critical Humanitarian Intervention Approach*. Palgrave Macmillan.
- Вањек, Д. (2014). Федерализам и конститутивност народа у Босни и Херцеговини: од унитарне републике до федералне државе. *Политичке анализе*, 19, 14-19.
- Видаковић, Ј. (2003). *Друштвени конфликти – Босна и Херцеговина*. Српско Сарајево: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Винсент, Е. (2009). *Теорије државе*. Београд: Службени гласник.
- Волц, К. (2008). *Теорија међународне политике*. Београд: Центар за цивилно – војне односе: Alexandria press.
- Вулетић, В., Ћирић, Ј., Шуваковић, У. (2013). *Глобализација и десуверенизација*. Косовска Митровица: Филозофски факултет Универзитета у Приштини.
- Грдешић, М. (2009). Проблем слабих држава и слабих друштава у Источној Еуропи. *Анали Хрватског политиколошког друштва*, 241-262.
- Дашић, М., Недељковић, С. (2016). Дуго путовање у Дејтон: Међународне иницијативе за мирно окончање оружаних сукоба у Босни и Херцеговини од 1992. до 1994. године. У *Двадесет година од Дејтонског мировног споразума – Трајни мир или трајни изазови?* (стр. 11-30). Београд: Факултет политичких наука: Чигоја штампа.

Дервишевић, Ф. Вуковић, Д. (2013). *Развојне могућности Босне и Херцеговине у условима економске кризе*. Преузето 20. јула, 2017., са http://www.tfb.ba/repozitorij/2/RIM/RIM2013/rim2013_097%20G%20-%20113%20-%20Dervisevic%20Fikret_pdf_99.pdf

Докић, М. (2016). Идеја минималне државе у модерној политичкој теорији. *Зборник ПФЗ*, 66, (5), 667-690.

Ђукановић, Д. (2016). Босна и Херцеговина на савременом геополитичком размеђу: три унутрашња виђења. У *Двадесет година од Дејтонског мировног споразума – Трајни мир или трајни изазови?* (стр. 53-67). Београд: Факултет политичких наука: Чигоја штампа.

Живојиновић, Д., Милошевић, А. (2013). Кључне одлике међународног система као детерминанта спољне политике Републике Србије. У *Политика: наука и професија*. (стр. 265-280). Београд: Чигоја штампа.

Иваниш, Ж., Младеновић, М., Драгишић, З. (2006). *Политички систем*, Београд: Факултет цивилне одбране.

Ивановић, А. (2012). Теорије безбедности. *Универзитетска мисао*, 11, 55-82.

Искра, В. (2005). Хуманитарна интервенција. *Правник*, 39 (2), 47-88.

Јовановић Гавриловић, П. (2001). *Међународни економски односи*, Београд: Економски факултет.

Јовић, Д. (2016). Босна и Херцеговина и међународни систем у контексту 20-годишњице Дејтонског споразума. У *Двадесет година од Дејтонског мировног споразума – Трајни мир или трајни изазови ?*(33-52). Београд: Факултет политичких наука: Чигоја штампа.

Калдор, М. (2005). *Нови и стари ратови: организовано насиље у глобализованој ери*. Београд: Часопис Београдски круг.

Каран, С. (2014). Облик државног уређења Босне и Херцеговине. *Годишњак факултета правних наука*, 155-167.

Кецмановић, Н. (2007). *Немогућа држава: Босна и Херцеговина*. Бања Лука: Глас Српске.

Кецмановић, Н. (2010). *Политика, држава и моћ*. Београд: Факултет политичких наука: Чигоја штампа.

Кецмановић, Н. (2011). *Елементи владавине*. Београд: Факултет политичких наука: Чигоја штампа.

Килибарда, З., Младеновић, М., Ајзенхамер, В., (2014). *Геополитичке перспективе савременог света*, монографија. Београд: Универзитет у Београду, Факултет безбедности.

Кимлика, В., Опалски, М. (2002). *Може ли се извозити либерални плурализам?: западна политичка теорија и етнички односи у Источној Европи*. Београд: Београдски центар за људска права.

Ковачевић, Б. (2003). *Цивилно друштво у Босни и Херцеговини*. Бања Лука: Правни факултет: Центар за публикације.

Крастев, И. (2004). *Замка нефлексибилности: фрустрирана држава, слабе државе и демократија*. Београд. Програм за развој Уједињених нација: Београдски фонд за политичку изузетност.

Кревелд, М. (2012). *Успон и пропадање државе*. Београд: Албатрос плус.

Лок, Џ. (1978). *Две расправе о влади*. Београд: Младост.

Лошонц, А. (2006). *Суверенитет, моћ и криза: есеји о европском мишљењу*. Нови Сад: Светови.

Макијавели, Н. (2003). *Владалац*. Београд: Сербон.

Марковић, Г. 2009(). *Устав Босне и Херцеговине. У Увод у политички систем Босне и Херцеговине – изабрани аспекти*. (стр. 57-83). Сарајево: Сарајевски отворени центар, Фондација Конрад Аденауер.

Матић, Д., Микац, Р. (2010). Хуманитарни интервенционизам: етичка, правна и сигурносна питања у 21. столећу. *Полемос* 13 (1), 51-76.

Матић, М., Подунавац, М. (1997). *Политички систем: теорије и принципи*. Београд: Факултет политичких наука.

Милићевић-Пророковић, Ј. (2008). *Либерални институционализам у међународним односима*. Београд: Удружење за политичке науке Србије: Чигоја штампа.

Мирашчић, Џ. (2012). *Држава нација у мултикултурном друштву*. Сарајево: Службени лист БиХ.

Миршајмер, Џ. (2009). *Трагедија политике великих сила*. Београд: Удружење за студије САД у Србији.

Митровић, Д. (2009). *Међународна политичка економија*. Београд: Чигоја штампа.

Мићовић, В. (2008). *Суверенитет и идентитет у раљама глобализације*. Обреновац: Гутенбергова галаксија.

Младеновић, М., Иваниш, И., Јефтић, З., (2016). *Политички системи у савременој међународној заједници*. Београд: Универзитет у Београду, Факултет безбедности.

Младеновић, М., Пономарева, Ј., (2012). Теорија и пракса "шарених револуција". *Социолошки преглед*, , вол. 46, бр. 4.

Nakarada, R. (2004). „Civil Society, Multiethnic Conflicts and Globalization“ in *Challenges to new Democracies in the Balkan*, (105-123). Beograd: Čigoja Press.

Недић, Т. (2014). Правни, политички и економски аспекти теорије еуропског федерализма – изазови, двојбе и контроверзе. *Правник* (47), 99-115.

Неш, К. (2006). *Савремена политичка социологија*. Београд: Службени гласник.

Нешковић, Р. (2013). *Недовршена држава - политички систем Босне и Херцеговине*. Сарајево: Fondacija Friedrich-Ebert Stiftung.

Нешковић, С. (2007). *Ограничени суверенитет*. Чачак: Виша пословна школа.

Новичић, Ж. (2007). *Неореализам и неолиберализам у савременој теорији међународних односа*. Преузето 30. 5. 2017. са <http://www.doiserbia.nb.rs/img/doi/0025-8555/2007/0025-85550703211N.pdf>

Новичић, Ж. (2009). *Неореализам Кенета Волца*. Београд: Институт за међународну политику и привреду.

Омерћехајић, М. (2014). Функционисање демократског система у условима сложеност државног уређења. У *Јавни и приватни аспекти нужних правних реформи у БиХ: Колико далеко можемо ићи?* (373 – 389). Тузла: Сабах принт д.о.о.

Општи оквирни споразум за мир у Босни и Херцеговини, Преузето 30. 5. 2017. године са: http://www.bgs.ba/eknjige/images/stories/pdf/Opci_okvirni_sporazum_za_mir_u_Bosni_i_Hercegovini.pdf

Pavlović, V. (2004). „Globalization, Democracy and Civil Society“ in *Challenges to new Democracies in the Balkans*, (87-102). Beograd: Čigoja Press.

Павловић, В. (2009). Веберова концепција моћи. *Годишњак Факултета политичких наука*, 9 – 26.

Pattinson, J. (2011). *Humanitarian intervention and the responsibility to protect*. Oxford University Press.

Печујлић, М. (2005). *Глобализација два лика света*. Београд: Гутенбергова галаксија.

Печујлић, М., Накарада, Р. *Доба глобализације*. у припреми.

Повеља Уједињених нација, Преузето 30. 5. 2017. године са http://www.tuzilastvorz.org.rs/upload/Regulation/Document_sr/2016-05/povelja_un_lat.pdf

- Подунавац, М. (2010). *Држава и демократија*, Београд: Службени гласник: Факултет политичких наука.
- Poulton, H. (1991). *The Balkans : minorities and states in conflict*. London: Minority Rights Group.
- Радаковић, М. (2002). *Настанак државе - мисија на Балкану*. Београд: Compuscan.
- Русо, Ж.Ж. (2011). *Друштвени уговор; О пореклу и основама неједнакости међу људима; Расправа о наукама и уметностима*. Београд: Филип Вишњић.
- Савановић, А. (2012). Конституционализам у руху еволуционизма. *Политеа* 2(4), 205-227.
- Симић, Д. (2002). *Наука о безбедности: савремени приступи безбедности*. Београд: Факултет политичких наука.
- Симић, Ј. (2016). Ефекти Дејтонског мировног споразума. У *Двадесет година од Дејтонског мировног споразума – Трајни мир или трајни изазови?* (69-85). Београд: Факултет политичких наука: Чигоја штампа.
- Симић, П. (2013). Глобализација и криза. У *Политика: наука и професија*. (стр. 219-233). Београд: Чигоја штампа.
- Стојановић, З. (2012). *Међународно кривично право*. Београд: Правна књига.
- Stützle, I. (2015). Теорије државе или „ziheraši svijeta ujedinite se!. 3k: kapital, klasa, kritika (2), 19-36.
- Таталовић, С. (2003). *Етнички сукоби и еуропска сигурност*. Загреб: Политичка култура.
- Тејлор, Ч. (2003). *Мултикултурализам: испитивање политике признања*. Нови Сад: Центар за мултикултуралност.
- Филиповић, М., Дураковић, Н. (2002). *Трагедија Босне*. Сарајево: Валтер.
- Фукујама, Ф. (2007). *Грађење државе: управљање и светски поредак у двадесетпрвом веку*. Београд: „Филип Вишњић“.
- Хантингтон, С. (2000). *Сукоб цивилизација и преобликовање светског поретка*. Београд: Војна штампарија.
- Хантингтон, С. (2004). *Трећи талас*. Београд: Стубови културе.
- Хејвуд, Е. (2004). *Политика*. Београд: Clio.
- Хелд, Д. (1997). *Демократија и глобални поредак: од модерне државе ка космополитској владавини*. Београд: „Филип Вишњић“.

Хинсли, Ф. Х. (2001). *Сувереност*. Београд: Филип Вишњић.

Хобс, Т. (1961). *Левијатан или Материја, облик и власт државе црквене или грађанске*. Београд: Култура.

Чомски, Н. (2010). *Неуспеле државе*. Београд: Беокига.

Шарчевић, Е. (2009). *Дејтонски устав: Карактеристике и карактеристични проблеми*. Сарајево: Фондација „Конрад Аденауер“.

Интернет извори:

Агенција за државну службу БиХ, Приступљено 13. августа, 2017., са <http://www.ads.gov.ba>

Време. (2014). Почетак буне против дахија. Приступљено 25. јула 2017., са <http://www.vreme.com/cms/view.php?id=1173530>

Decisions of the High Representative, Приступљено 22. јула, 2017., са http://www.ohr.int/?page_id=1196

Слободна Европа. (2016). Годишњица фебруарских протеста: Не да је боље него је све горе. Приступљено 25. јула 2017., са <https://www.slobodnaevropa.org/a/godisnjica-februarskih-protesta-ne-da-je-bolje-nego-je-sve-gore/27534662.html>